

« *L' acte authentique et l' institution notariale constituent des rouages essentiels pour garantir la liberté, la sécurité et la Justice dans un Etat moderne.*»

(U.I.N.)

«Το τεκμήριο γνησιότητας του συμβολαιογραφικού εγγράφου και ο συμβολαιογραφικός θεσμός συνιστούν τους βασικούς άξονες για την εγγύηση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης σε ένα σύγχρονο κράτος.»

Παγκόσμια Ένωση Συμβολαιογραφίας

3	Editorial
4	Συνέντευξη του υπουργού Δικαιοσύνης κ. Σωτήρη Χατζηγάκη για το περιοδικό ΝΟΤΑΡΙΟΣ
6	Σχέδιο Νόμου «Σύμφωνο Ελεύθερης Συμβίωσης»
8	Η έννοια της αμιγώς οικονομικής ζημίας στον ευρωπαϊκό νομικό χώρο: μια δικαιοσυγκριτική προσέγγιση
17	Οι διασυννοριακές εκ διαθήκης και εξ αδιαθέτου κληρονομίες
21	Συγκριτική θεώρηση της φορολογίας κληρονομιών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με το νέο νόμο 3634/2008
23	Η λειτουργία της χρησιμτοσίας στα κληροτεμάχια και στα εξ επικυρώσεως ανωμάλιων δικαιοπραξιών ακίνητα
24	Απαλλογή Α΄ κατοικίας κατά τις διατάξεις του Ν. 1078/80, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει
26	«ΓΚΕΡΝΙΚΑ» Ένας πίνακας, μία ιστορία
27	ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ ΤΗΣ ΣΥΜΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ - Γράμα απ' τη Θεσσαλονίκη
29	Διαδικτυωθείτε
30	Εις μνήμην Αθανασίου Δ. Θανοπούλου – Εκδήλωση στο Σύλλογο
31	Βιβλιοπαρουσίαση - Συγκριτική μελέτη ιδιωτικού δικαίου και προληπτικής δικαιοσύνης στην Ευρώπη
34	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ - Μια αθησμόντη πατρίδα

Το καινούργιο θέμα που μας αφορά και καλύπτει την επικαιρότητα είναι σαφώς το σύμφωνο των ζευγαριών σε ελεύθερη συμβίωση.

Το περιοδικό δημοσιεύει το σχέδιο νόμου γιατί πρωτίστως οι αναγνώστες μας είναι νομικοί και το θέμα οφείλει να μας απασχολήσει από νομικής πλευράς. Βέβαια υπάρχει και η κοινωνική διάσταση και οι συζητήσεις που το νομοσχέδιο αυτό προκάλεσε. Πιστεύουμε απόλυτα ότι η οπτική ενός νομικού δίνει άλλο νόημα και στην κοινωνική θεώρηση του ζητήματος. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης έδειξε ένα καινούργιο, καινοτόμο και εκσυγχρονισμένο πρόσωπο. Ο έλληνας νομοθέτης ως τώρα έτρεχε καταϊδρωμένος να προλαβαίνει τις κοινωνικές αλλαγές και να προσαρμόζεται, ανάλογα, υπό το κράτος μιας ασφυκτικής κοινωνικής πίεσης. Είναι η πρώτη φορά που ένα τέτοιο ζήτημα αντιμετωπίζεται έγκαιρα, με παρηρησία, και χωρίς υποκρισία. Σε εντελώς πρόσφατη συνέντευξη, άλλωστε, ακούστηκε ότι ίσως σε κάποιο ορατό μέλλον αντιμετωπιστεί και το ζήτημα των ομοφυλοφιλικών ζευγαριών.

Ο Νοτάριος πήρε συνέντευξη από τον Υπουργό Δικαιοσύνης την οποία δημοσιεύουμε στο τεύχος αυτό, σχετικά με διάφορα συμβολαιογραφικά ζητήματα, ο οποίος, επί λέξει, για το νομοσχέδιο μας είπε :

«Το Συμβόλαιο Ελεύθερης Συμβίωσης είναι ένα ουσιαστικό κοινωνικό μέτρο, Σκοπός του είναι η προστασία των πιο αδύναμων κοινωνικών ομάδων, όπως είναι τα παιδιά εκτός γάμου, η γυναίκα και οι μονογονεϊκές οικογένειες. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το γεγονός ότι η ελεύθερη συμβίωση, χωρίς καμία ανθρωπίνη, κοινωνική και νομική υποχρέωση, αποτελεί και στην Ελλάδα μία πραγματικότητα, ενώ το ποσοστό των παιδιών που αποκτώνται εκτός γάμου ανέρχεται στο 5%, με αυξητικές τάσεις. Με το Σύμφωνο αυτό, σκοπός μας είναι να ρυθμίσουμε ένα υπαρκτό κοινωνικό φαινόμενο και να καταστήσουμε τους πολίτες περισσότερο υπεύθυνους ως προς τα θέματα, τις υποχρεώσεις και τα κοινωνικά προβλήματα που προκύπτουν από την κοινή τους συμβίωση».

Η στήλη επισημαίνει ότι οι τοποθετήσεις των αναγνωστών πάνω στο ενδιαφέρον αυτό θέμα είναι πάντα ευπρόσδεκτες.

Ως συμβολαιογράφοι, πάντως, πρέπει να βιώθουμε την ευθύνη της σύνταξης μιας τέτοιας σύμβασης και να χαιρετίζουμε θετικά το γεγονός ότι ο νομοθέτης επιλέγει εμάς, ως δημόσιους λειτουργούς, να αναμειγνυόμαστε στη ρύθμιση λεπτών, οικογενειακής φύσης, ζητημάτων.

Συνέντευξη του υπουργού Δικαιοσύνης κ. Σωτήρη Χατζηγάκη για το περιοδικό **ΝΟΤΑΡΙΟΣ**

Ο Νοτάριος με την ευκαιρία της παρουσίας του σχεδίου νόμου για το “σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης” από το Υπουργείο Δικαιοσύνης έθεσε στον Υπουργό κάποιες ερωτήσεις, όχι μόνο για το νέο θεσμό, αλλά εφ’ όλης της ύλης για σημαντικά θέματα του κλάδου.

Κύριε Υπουργέ,

Πιστεύετε ότι ο συμβολαιογράφος σήμερα στην Ελλάδα ανταποκρίνεται στους γενικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κυρίως στη δημιουργία ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης;

■ Αναμφίβολα, ο ρόλος του συμβολαιογράφου στον τομέα αυτό είναι σημαντικός, καθώς πρόκειται για έναν επαγγελματία ο οποίος ασκεί ένα ελεύθερο, δημόσιο λειτούργημα. Λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τα οποία φέρει το συμβολαιογραφικό έγγραφο, ως δημόσιο έγγραφο –δηλαδή τη βέβαιη χρονολογία, την αυξημένη αποδεικτική δύναμη και την εκτελεστότητα– του έχει εκχωρηθεί μέρος από τη δημόσια εξουσία.

Ο Έλληνας συμβολαιογράφος έχει δύο σημαντικά πλεονεκτήματα. Οι πράξεις που συντάσσει είναι δημόσια έγγραφα με πλήρη αποδεικτική ισχύ και εκτελεστότητα. Μάλιστα ο δημόσιος ρόλος του εδώ είναι ιδιαίτερα διευρυμένος και αποτελεσματικός σε καθήκοντα όπως του επί του πλειστηριασμού υπαλλήλου και άλλων. Πιστεύετε ότι εξαντλούμε τις δυνατότητες που μας δίνει ο θεσμικός μας ρόλος ή υπάρχει ακόμη πεδίο να συνδράμουμε την Πολιτεία εν γένει και ειδικότερα τη Δικαιοσύνη στο έργο της;

■ Η εκτελεστική δύναμη της συμβολαιογραφικής πράξης είναι συγκρίσιμη με αυτή της τελεσίδικης δικαστικής απόφασης. Γενικώς ο συμβολαιογράφος συμμετέχει στην απονομή της Δικαιοσύνης την οποία και συνεπικουρεί, κατατάσσεται δε στον τομέα

της προληπτικής Δικαιοσύνης.

Με την παρέμβασή του, που πρέπει να είναι αμερόληπτη προς κάθε κατεύθυνση, ο συμβολαιογράφος αποτρέπει τη γένεση των διενέξεων μεταξύ των μερών, εξηγώντας τους τη σημασία της πράξης που υπογράφουν, εξασφαλίζοντας την ελεύθερη συναίνεσή τους και προσδίδοντας σ’ αυτή τη δύναμη του δημοσίου εγγράφου.

Σε πολλές περιπτώσεις, ο συμβολαιογράφος ασκεί δραστηριότητες δικαστικού χαρακτήρα, όχι μόνο της μη αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας, αλλά και της αμφισβητούμενης, όπως κατά τη διάρκεια πλειστηριασμών, τη σύνταξη πινάκων κατατάξεως, τη διενέργεια απογραφών ή τη λήψη ενόρκων καταθέσεων που χρησιμοποιούνται ως νόμιμα αποδεικτικά μέσα ενώπιον δικαστηρίων.

Η συμβολαιογραφική νομοθεσία αποτελεί σήμερα ένα ιδιαίτερο δίκαιο. Ο νέος συμβολαιογράφος που επιτυγχάνει στο διαγωνισμό χρειάζεται πολύ καιρό να προσαρμοσθεί και να εκπαιδευτεί στα νέα καθήκοντα. Πιστεύουμε ότι η εκπαίδευση του πρέπει να αρχίσει από τη Νομική Σχολή, με υποχρεωτική άσκηση στη συνέχεια τουλάχιστον ενός έτους προ ή μετά το συμβολαιογραφικό διαγωνισμό. Είναι κάτι που συμβαίνει σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πως τοποθετείστε στο θέμα αυτό;

■ Ο συμβολαιογράφος σήμερα στην Ελλάδα, διαθέτει όλα τα προβλεπόμενα προσόντα που επιβάλλονται από την ίδια τη φύση του συμβολαιογραφικού λειτουργήματος, ως δημοσίου λειτουργήματος και υπαγορεύονται αποκλειστικά από το δημόσιο συμφέρον.

Επομένως, τα προσωπικά και περιουσιακά δικαιώματα και συμφέροντα των συναλλησσόμενων μέσα στα όρια του ελληνικού κράτους εξυπηρετούνται από πρόσωπα που έχουν την απαραίτητη πανεπιστημιακή εκπαίδευση, πρακτική προετοιμασία και εμπειρία. Εξάλλου, η επιθεώρησή τους έχει ανατεθεί από την Πολιτεία σε εισαγγελικούς λειτουργούς, οι οποίοι ασκούν τυχόν πειθαρχικές διώξεις. Συνεπώς, υπάρχει η πεποίθηση ότι το λειτουργήμα του συμβολαιογράφου στη χώρα μας ανταποκρίνεται στους γενικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ως προς την υποχρεωτική άσκηση των υποψηφίων συμβολαιογράφων, υπάρχει δυνατότητα εξέτασης της πρότασης αυτής από τη νομοπαρασκευαστική επιτροπή που έχει συσταθεί στο Υπουργείο Δικαιοσύνης για την τροποποίηση του Κώδικα Συμβολαιογράφων.

Είμαστε νομικοί, φορολογικοί και οικονομικοί σύμβουλοι των συναλλησσόμενων. Πιστεύουμε ότι οι πολίτες ακόμη μας εμπιστεύονται και δεν καταχρώμεθα της εμπιστοσύνης αυτής. Αποτελούμε συνεπώς μία εγγύηση για τις συναλλαγές τόσο τις εσωτερικές όσο και τις διασυνοριακές που όλο και πληθαίνουν. Η Ελλάδα πως αντιμετωπίζει το Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο και τι προβλέπει γενικά για τα νομικά επαγγέλματα στο επίπεδο αυτό;

■ Κύριος στόχος του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου είναι η διευκόλυνση όλων όσων έρχονται αντιμέτωποι με διαφορές που έχουν «διασυνοριακή» διάσταση –κάτι που συμβαίνει ολοένα και συχνότερα. Η Ελλάδα στηρίζει αυτή την προσπάθεια, καθώς αναγνωρίζει τη χρησιμότητα που μπορεί να έχει το Δίκτυο για τους νομικούς επαγγελματίες, αλλά και για τους ιδιώτες και τις επιχειρήσεις, οι οποίοι μπορούν να ενημερώνονται μέσω αυτού για τα ποικίλα εθνικά νομικά συστήματα που διέπουν τις υποθέσεις που τους αφορούν.

Θεωρούμε ότι η νέα σύμβαση που προτείνετε για τα ζευγάρια με ελεύθερη συμβίωση είναι ένα εκσυγχρονιστικό και πρωτοποριακό μέτρο που ωστόσο βοηθά σε διαμορφωμένες κοινωνικές καταστάσεις και επιλύει σχετικά προβλήματα. Είναι από τις ελάχιστες φορές που η Ελληνική Πολιτεία προλαβαίνει τις κοινωνικές σχέσεις και δεν τρέχει καταϊδρωμένη να ρυθμίσει νομοθετικά ένα ήδη διαμορφωμένο κοινωνικό status που ζητά επίλυση. Πως τοποθετείστε πάνω σ' αυτό το θέμα;

■ Το Συμβόλαιο Ελεύθερης Συμβίωσης είναι ένα ουσιαστικό κοινωνικό μέτρο. Σκοπός του είναι η προστασία των πιο αδύναμων κοινωνικών ομάδων, όπως είναι τα παιδιά εκτός γάμου, η γυναίκα και οι μονογονεϊκές οικογένειες. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει το γεγονός ότι η ελεύθερη συμβίωση, χωρίς καμία ανθρωπίνη, κοινωνική και νομική υποχρέωση, αποτελεί και στην Ελλάδα μία πραγματικότητα, ενώ το ποσοστό των παιδιών που αποκτώνται εκτός γάμου ανέρχεται στο 5%, με αυξητικές τάσεις. Με το Σύμφωνο αυτό, σκοπός μας είναι να ρυθμίσουμε ένα υπαρκτό κοινωνικό φαινόμενο και να καταστήσουμε τους πολίτες περισσότερο υπεύθυνους ως προς τα θέματα, τις υποχρεώσεις και τα κοινωνικά προβλήματα που προκύπτουν από την κοινή τους συμβίωση.

Η συνέντευξη δόθηκε στις κυρίες
Σοφία Μουρατίδου και Καίτη Καρακώση

ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ

«ΣΥΜΦΩΝΟ ΕΛΕΥΘΕΡΗΣ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ»

ΑΡΘΡΟ 1

Σύσταση

Η συμφωνία δύο ενήλικων ετερόφυλων προσώπων με την οποία οργανώνουν τη συμβίωσή τους (*σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης*) καταρτίζεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο. Η συμφωνία δηλώνεται στο ληξίαρχο του τόπου κατοικίας τους και καταχωρίζεται σε ειδικό ληξιαρχικό βιβλίο.

ΑΡΘΡΟ 2

Προϋποθέσεις

§1 Για τη σύναψη συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης απαιτείται πλήρης δικαιοπρακτική ικανότητα.

§2 Εμποδίζεται η σύναψη συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης, αν υπάρχει γάμος ή σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης των ενδιαφερόμενων προσώπων ή του ενός από αυτά.

§3 Εμποδίζεται η σύναψη συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης μεταξύ συγγενών εξ αίματος σε ευθεία γραμμή απεριορίστως και εκ πλάγιου μέχρι τον τέταρτο βαθμό, καθώς και συγγενών εξ αγχιστείας σε ευθεία γραμμή απεριορίστως.

§4 Εμποδίζεται η σύναψη συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης μεταξύ εκείνου που υιοθέτησε και αυτού που υιοθετήθηκε.

ΑΡΘΡΟ 3

Σχετική ακυρότητα

Την ακυρότητα του συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης μπορεί να επικαλεσθούν μόνο τα πρόσωπα που το συνήψαν, καθώς και όποιος προβάλλει έννομο συμφέρον οικογενειακής ή κληρονομικής φύσης. Την αναγνώριση της ακυρότητας μπορεί να ζητήσει αυτεπαγγέλτως ο εισαγγελέας, αν το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης αντίκειται στη δημόσια τάξη.

ΑΡΘΡΟ 4

Λύση

§ 1 Το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης λύνεται με συμφωνία των προσώπων, που περιβάλλεται τον τύπο του συμβολαιογραφικού εγγράφου. Λύση επέρχεται και με μονομερή συμβολαιογραφική δήλωση, αφότου αυτή κοινοποιηθεί με δικαστικό επιμελητή στον άλληλο. Η συμφωνία ή η μονομερής δήλωση καταχωρίζεται στο ειδικό βιβλίο, όπου έχει καταγραφεί και η σύσταση του συμφώνου.

§ 2 Το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης λύνεται αυτοδικαίως, αν συναφθεί γάμος είτε μεταξύ των προσώπων που συμβιώνουν, είτε μεταξύ ενός από αυτά και τρίτου.

ΑΡΘΡΟ 5

Επώνυμο

Το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης δεν μεταβάλλει το επώνυμο των προσώπων που συμβιώνουν. Το καθένα από αυτά μπορεί, εφόσον συγκατατίθεται το άλλο, να χρησιμοποιεί στις κοινωνικές σχέσεις το επώνυμο του άλλου ή να το προσθέτει στο δικό του.

ΑΡΘΡΟ 6

Περιοριστικές σχέσεις

Στο συμβολαιογραφικό έγγραφο, με το οποίο συστήνεται το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης, μπορεί να ρυθμίζονται οι περιοριστικές σχέσεις των προσώπων και ιδίως η τύχη των περιουσιακών στοιχείων που θα αποκτηθούν από τον έναν ή από τον άλλον κατά τη διάρκεια του συμφώνου (*αποκτήματα*). Αν δεν υπάρχει συμφωνία για τα αποκτήματα, το κάθε μέρος έχει, μετά τη λύση του συμφώνου, αξίωση κατά του άλλου για ό,τι αυτό απέκτησε με τη δική του συμβολή. Η αξίωση αυτή δεν γεννάται στο πρόσωπο των κληρονόμων του δικαιούχου, ούτε κληρονομείται από αυτούς, στρέφεται όμως κατά των κληρονόμων του υποχρέου. Η αξίωση παραγράφεται δύο έτη μετά τη λύση του συμφώνου.

ΑΡΘΡΟ 7

Διατροφή μετά τη λύση

§ 1 Στο συμβολαιογραφικό έγγραφο, με το οποίο καταρτίζεται το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης, μπορεί να περιέχεται συμφωνία με την οποία αναλαμβάνεται, είτε από το ένα ή το άλλο μέρος, είτε και αμοιβαίως, υποχρέωση διατροφής αποκλειστικά και μόνο για την περίπτωση κατά την οποία, μετά τη λύση του συμφώνου με συμφωνία ή μονομερή δήλωση, θα υπάρχει αδυναμία αυτοδιατροφής. Η υποχρέωση αυτή δεν βαρύνει τους κληρονόμους του υποχρέου.

§ 2 Με την επιφύλαξη των §§ 3 και 4, η συμβατική αυτή υποχρέωση προηγείται της εκ του νόμου υποχρέωσης διατροφής άλλων προσώπων απέναντι στο δικαιούχο, που βρίσκεται σε αδυναμία, μετά τη λύση του συμφώνου, να διατρέφει τον εαυτό του με τις δικές του δυνάμεις.

§3 Ο υπόχρεος συμβατικής διατροφής μετά τη λύση του συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης δεν μπορεί να επικαλεσθεί την υποχρέωση του αυτή, όταν βαρύνεται με υποχρέωση διατροφής συζύγου ή ανήλικων τέκνων του.

§4 Ο δικαιούχος διατροφής από το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης συμπορεύεται, ως προς το δικαίωμα διατροφής, με τον διαζευγμένο σύζυγο του υποχρέου.

ΑΡΘΡΟ 8

Τεκμήριο πατρότητας

§ 1 Το τέκνο που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια του συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης ή μέσα σε τριακόσιες ημέρες από τη λύση ή την αναγνώριση της ακυρότητάς του, τεκμαίρεται ότι έχει πατέρα τον άνδρα που συμβιώνει με τη μητέρα. Το τεκμήριο ανατρέπεται με αμετάκλητη δικαστική απόφαση. Τα άρθρα 1466 επ. ΑΚ, καθώς και τα άρθρα 614 επ.ΚΠολΔ, εφαρμόζονται αναλόγως και στο τεκμήριο αυτό.

§2 Η ακυρότητα ή η ακύρωση του συμφώνου δεν επηρεάζει την πατρότητα των τέκνων.

ΑΡΘΡΟ 9

Επώνυμο τέκνων

Το τέκνο που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης φέρει το επώνυμο που επέλεξαν οι γονείς του με κοινή και αμετάκλητη δήλωσή που περιέχεται στη συμβολαιογραφική συμφωνία τους για τη σύναψη του συμφώνου. Το επώνυμο που επιλέγεται είναι κοινό για όλα τα τέκνα και είναι υποχρεωτικά το επώνυμο του ενός από τους γονείς ή συνδυασμός των επωνύμων τους. Σε καμιά όμως περίπτωση δεν μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από δύο επώνυμα. Αν η δήλωση παραλειφθεί, το τέκνο θα έχει σύνθετο επώνυμο, αποτελούμενο από το επώνυμο και των δύο γονέων του. Αν το επώνυμο του ενός ή και των δύο γονέων είναι σύνθετο, το επώνυμο του τέκνου θα σχηματισθεί με το πρώτο από τα δύο επώνυμα.

ΑΡΘΡΟ 10

Γονική μέριμνα

§1 Η γονική μέριμνα τέκνου που γεννήθηκε κατά τη διάρκεια συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης ανήκει στους δύο γονείς και ασκείται από κοινού. Τα άρθρα του ΑΚ για τη γονική μέριμνα των τέκνων που κατάγονται από γάμο εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση αυτή.

§2 Αν το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης λυθεί, για τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 4, για την άσκηση της γονικής μέριμνας εφαρμόζεται αναλόγως το άρθρο 1513 του ΑΚ.

ΑΡΘΡΟ 11

Υιοθεσία

Επιτρέπεται η ταυτόχρονη ή διαδοχική υιοθεσία από πρόσωπα που έχουν καταρτίσει σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης.

Η ακυρότητα ή η ακύρωση του συμφώνου δεν επηρεάζει το κύρος της υιοθεσίας.

ΑΡΘΡΟ 12

Κληρονομικό δικαίωμα

§1 Με τη λύση του συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης λόγω θανάτου, αυτός που επιζεί έχει κληρονομικό δικαίωμα εξ αδιαθέτου, το οποίο ανέρχεται στο έκτο της κληρονομιάς, αν συντρέχει με κληρονόμους της πρώτης τάξης, στο τρίτο, αν συντρέχει με

κληρονόμους άλλων τάξεων και σε ολόκληρη την κληρονομία, αν δεν υπάρχει συγγενής του κληρονομημένου, που να καλείται ως εξ αδιαθέτου κληρονόμος.

§2 Αυτός που επιζεί έχει δικαίωμα νόμιμης μοίρας στην κληρονομία, το οποίο ανέρχεται στο μισό της εξ αδιαθέτου μερίδας. Κατά το ποσοστό αυτό μετέχει ως κληρονόμος.

§3 Τα άρθρα 1826 επ. ΑΚ εφαρμόζονται αναλόγως και στην περίπτωση αυτή.

ΑΡΘΡΟ 13

Ανάλογη εφαρμογή

§1 Διατάξεις δημοσιοϋπαλληλικού, εργατικού, ασφαλιστικού και συνταξιοδοτικού δικαίου, που αναφέρονται σε συζύγους, εφαρμόζονται αναλόγως και στα πρόσωπα που έχουν συνάψει σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης

§2 Όπου σε οποιοδήποτε άλλο νόμο γίνεται λόγος για συζύγους, οι σχετικές διατάξεις ισχύουν αναλόγως και στα πρόσωπα που έχουν συνάψει σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης, εφόσον δεν υπάρχει ειδική ρύθμιση στο νόμο αυτό ή δεν αντίκεινται στις διατάξεις του.

ΑΡΘΡΟ 14

Αναστολή παραγραφής

Το άρθρο 256 ΑΚ περιπτ.1 τροποποιείται ως εξής:

«1. μεταξύ συζύγων κατά τη διάρκεια του γάμου, έστω και αν ύστερα ακυρωθεί, καθώς και μεταξύ προσώπων που έχουν συνάψει σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης».

ΑΡΘΡΟ 15

Πεδίο εφαρμογής

Ο νόμος αυτός εφαρμόζεται σε κάθε σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης, εφόσον αυτό έχει καταρτισθεί στην Ελλάδα. Σε κάθε άλλη περίπτωση εφαρμόζεται το δίκαιο που ορίζεται από τους κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου.

ΑΡΘΡΟ 16

Έναρξη ισχύος

Η ισχύς του νόμου αυτή αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Η απάντηση που μας έδωσε ο κ. Υπουργός στη σχετική ερώτησή μας είναι σαφέστατη και διευκρινίζει τους στόχους και τα κίνητρα του υπουργείου για την παρουσίαση ενός τέτοιου νόμου, που αναλυτικότερα διατυπώνονται στην αιτιολογική του έκθεση.

Η εμφάνιση του νομοσχεδίου είναι απολύτως θετική. Υπάρχουν σαφώς κάποιες αδυναμίες οι οποίες, πιστεύω, στη συζήτηση στη Βουλή θα εντοπιστούν και θα αντιμετωπιστούν.

Για παράδειγμα είναι πολύ χαλαρός και πολύ απότομος ο τρόπος λύσης της συμβίωσης. Δεν είναι δυνατόν απ' τη μία μέρα στην άλλη, χωρίς ενδιάμεσο χρόνο, χωρίς μια περίοδο συνεννόησης να λύνεται ένας νέος οικογενειακός θεσμός που μπορεί να έχει δημιουργήσει πολλούς και ευαίσθητες υποχρεώσεις.

Επίσης μας βρίσκει αντίθετους το ποσοστό της κληρονομικής μερίδας του επιζώντος συντρόφου. Εάν δεν υπάρχει γάμος, ο σύντροφος, αν μάλιστα προϋπήρξε μακροχρόνια συμβίωση, ενίαι οιοσεί σύζυγος. Είναι δικαιότερο, συνεπώς, το ποσοστό της κληρονομιάς του να εξομοιώνεται με αυτό του συζύγου. Εάν, ωστόσο, αυτό θεωρείται υπερβολικό, ίσως μπορεί να αυξάνεται σταδιακά ανάλογα με τα χρόνια της συμβίωσης.

Πιστεύουμε, πάντως, ότι ο κοινοβουλευτικός έλεγχος θα θέσει όλα τα ζητήματα στην σωστή τους διάσταση και θα βρει τις απαραίτητες ισορροπίες σε ένα χρήσιμο νομοσχέδιο.

Σ. Μουρατίδου

Η έννοια της αμιγώς οικονομικής ζημίας στον ευρωπαϊκό νομικό χώρο: μια δικαιοσυγκριτική προσέγγιση

Χριστίνα Δεληγιάννη-Δημητράκου
Επίκουρη Καθηγήτρια ΑΠΘ

1. Εισαγωγή

Η αμιγώς οικονομική ζημία αποτελεί ένα από τα πολυσυζητημένα θέματα στον ευρωπαϊκό νομικό χώρο. Ο προβληματισμός γύρω από την αποκατάστασή της έχει απασχολήσει τη νομική θεωρία και πράξη σε εθνικό¹ και σε περιφερειακό επίπεδο². Δεν είναι για τον λόγο αυτό τυχαίο ότι η Διεθνής Ακαδημία Συγκριτικού Δικαίου αποφάσισε να συζητήσει αυτό το θέμα σε δύο παγκόσμια συνέδρια που πραγματοποίησε το 1998 και το 2006 στο Μπρίστολ και στην Ουτρέχτη αντίστοιχα³. Ενώ όμως ο προβληματισμός γύρω από την αποκατάσταση της εν λόγω ζημίας εξακολουθεί να είναι επίκαιρος, τίθενται εύλογα τα ερωτήματα γιατί αυτό το στεγνό και τεχνικό εκ πρώτης όψε-

1. Υπάρχει αυτή τη στιγμή στις αγγλοαμερικανικές έννομες τάξεις μια εξαιρετικά πλούσια βιβλιογραφία σχετικά με την έννοια και την αντιμετώπιση της αμιγώς οικονομικής ζημίας. Στην παρούσα μελέτη θα αναφερθούν κυρίως οι συγκριτικές μελέτες που έχουν δημοσιευθεί γύρω από αυτό το θέμα: S. Banakas, *Tortious Liability for Pure Economic Loss, A Comparative Study*, 1989, του ίδιου (επ.), *Civil Liability for Pure Economic Loss*, 1994, B. Feldthusen, *The Economic Negligence*, 3η εκδ., 1994, J. Herbots, *Le "duty of care" et le damage purement financier en droit comparé*, *Revue de droit international et de droit comparé*, 1985, 7 επ., B. Markesinis, *The German Law of Torts*, 1999, 148-239, Von Bar, *Gemeineuropäisches Deliktsrecht*, II, 30-57, J. van Dunée, *Civil Liability for Pure Economic Loss*, Γενική Εισήγηση στο 15ο Συνέδριο της Διεθνούς Ακαδημίας Συγκριτικού Δικαίου, Μπρίστολ, 1998, που δημοσιεύτηκε με τον τίτλο «Liability for Pure Economic Loss: Rule or Exception? A Comparatists View on the of the Civil Law –common Law Split on Compensation of Non-physical Damage in Tort Law», στη *European Review of Private Law*, 1999, 397, M. Bussani, V. Palmer, *Pure Economic Loss in Europe*, 2003, των ιδίων, *Pure Economic Loss*, Γενική Εισήγηση στο 17ο Συνέδριο της Διεθνούς Ακαδημίας Συγκριτικού Δικαίου, Ουτρέχτη, 1998, W.H. van Boom, H. Koziol, C.A. Wittinh (eds), *Pure Economic Loss*, 2004, T.G. Mersinis, *The Case For The Contractual Solutions In The Third Party Pure Economic Loss*, 1999.

2. Βλ. παρακ. υποσ. 46, 47.

3. Βλ για τις γενικές εισηγήσεις για την αμιγώς οικονομική ζημία, που παρουσιάστηκαν στα δύο αυτά παγκόσμια συνέδρια από τον J. van Dunée το 1998 και από τους M. Bussani, V. Palmer το 2006, παραρ., υποσ. 1.

ως θέμα εγείρει τόσο έντονες επιστημονικές συζητήσεις και γιατί η συγκριτική προσέγγιση αυτού του θέματος είναι σήμερα επιτακτική;

Η παρούσα μελέτη δεν φιλοδοξεί να δώσει μια ολοκληρωμένη απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα. Κρίνεται, εντούτοις, σκόπιμο να επισημανθεί στην εισαγωγή της ότι ο όρος «αμιγώς οικονομική ζημία» εκφράζει ένα συνονθύλευμα ετερόκλητων βιοτικών καταστάσεων, οι οποίες εμφανίζουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: καταλήγουν πάντοτε σε ζημίες που διαχέονται στο σύνολο της παρουσίας χωρίς να αποτελούν περαιτέρω συνέπειες μιας άμεσης προσβολής του προσώπου ή της ιδιοκτησίας του ζημιωθέντος. Η καταστροφή, για παράδειγμα, από αμέλεια των καλωδίων που ανήκουν στη δημόσια επιχείρηση ηλεκτροδότησης, ο τραυματισμός ή η θανάτωση προσώπου που ανήκει στα δυναμικά στελέχη μιας επιχείρησης, η καταστροφή περιουσιακού αντικείμενου που έχει εκμισθωθεί από τον κύριό του σε τρίτο, το κλείσιμο δημόσιας οδού, από ατύχημα, η οικολογική καταστροφή αγαθών του λεγόμενου «φυσικού πλούτου», η παροχή ελαττωματικών υπηρεσιών και πληροφοριών, όλες αυτές οι συμπεριφορές είναι σε θέση να γεννήσουν αμιγώς οικονομικές ζημίες. Επειδή ωστόσο οι ζημίες αυτές συνιστούν ως ένα βαθμό φυσιολογική συνέπεια της ανθρώπινης δραστηριότητας⁴, η νομολογία και η νομική θεωρία τις έχουν ανάγει σε ορισμένες χώρες, σε χωριστή νομική κατηγορία, για να περιορίσουν με τον τρόπο αυτό την αδικοπρακτική ευθύνη και για να προσδιορίσουν τη σχέση της εν λόγω ευθύνης με τη συμβατική ευθύνη⁵.

Έτσι, η έννοια της «αμιγώς οικονομικής ζημίας» έχει συνδεθεί με τα μεγάλα δικαιοπολιτικά και φιλοσοφικά ζητήματα που αντιμετωπίζει το δίκαιο των αδικοπραξιών⁶. Η ενασχόληση

4. Βλ. γι' αυτήν τη διάσταση της αμιγούς οικονομικής ζημίας, Benson, *The Basis for Excluding Liability for Economic Loss in Tort Law*, εις D. Owen, *Philosophical Foundations of Tort Law*, 1995, σ. 427 επ.

5. Βλ. M. Bussani, V. Palmer, *Pure Economic Loss in Europe*, ό.π., υποσ. 1.

6. Βλ. για μια συγκριτική θεώρηση του φιλοσοφικού υπόβαθρου και των λειτουργιών της αστικής ευθύνης, F.E. Klein, *Colloque franco-germano-suisse sur les fondements et les fonctions de*

μαζί της φέρνει τον θεωρητικό και τον εφαρμοστέο του δικαίου αντιμέτωπους με τα εξής ερωτήματα: μέχρι σε ποιο βαθμό μπορεί να διευρυνθεί η αδικοπρακτική ευθύνη χωρίς να περιοριστεί ανεπίτρεπτα η ανθρώπινη δραστηριότητα και χωρίς να επιβαρυνθεί δυσανάλογα το οικονομικό σύστημα; μήπως η συμβατική ευθύνη προσφέρεται καλύτερα απ'ότι η αδικοπρακτική για την αποκατάσταση των οικονομικής φύσεως ζημιών; πως είναι, τέλος, δυνατόν να συνδυαστούν και να εκπληρωθούν αρμονικά, κατά την αντιμετώπιση των εν λόγω ζημιών, οι ηθικοί σκοποί και οι οικονομικές λειτουργίες της αδικοπρακτικής ευθύνης⁷;

Η απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα είναι σήμερα επιτακτική όχι μόνο γιατί η τεχνολογική εξέλιξη και η οικονομική αλληλεξάρτηση, που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης, έχουν πολλαπλασιάσει τους παράγοντες που γεννούν αμιγώς οικονομικές ζημιές, αλλά και γιατί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και η εναρμόνιση του ιδιωτικού δικαίου, που σηματοδοτούν επίσης αυτήν την εποχή, δεν μπορούν να παρακάμψουν το θεμελιώδες ζήτημα των ορίων της αδικοπρακτικής ευθύνης. Δεν είναι για τον λόγο αυτό τυχαίο ότι η συγκριτική προσέγγιση των λύσεων, που προσφέρουν οι ευρωπαϊκές έννομες τάξεις στο ζήτημα της αμιγούς οικονομικής ζημίας, έχει απασχολήσει τα τελευταία χρόνια σοβαρά τόσο το ΔΕΚ⁸, όσο και τις ομάδες εργασίας που ασχολούνται με

la responsabilité civile, Basel, 1973, A. Tunc, La responsabilité civile, Introduction, 2^η έκδ., Paris, 1989, του ιδίου, Introduction, International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. XI/1: Torts, 1974, W. van Greven, L. Lever, P. Larouche, National, Supranational and International Tort Law, 2000. Βλ. επίσης και το συλλογικό έργο του D. Owen (επ), Philosophical Foundations of Tort Law, 1995, που βασίζεται όμως αποκλειστικά στα δίκαια της αγγλοαμερικανικής νομικής παράδοσης.

7. Βλ. για τη διττή αυτή διάσταση του προβλήματος της αποκατάστασης της αμιγώς οικονομικής ζημίας, S. Banakas, Tender is the Night: Economic Loss-the Issues, εις του ιδίου (επ.), Civil Liability for Pure Economic Loss, ό.π. (υποσ. 1) σ. 1 επ. Βλ. επίσης για τις οικονομικές θεωρίες που έχουν διατυπωθεί σχετικά με αυτό το πρόβλημα W. Bishop, Economic Loss in Tort, Oxford Journal of Legal Studies, 1982, 1, W. Bishop, J. Sutton, Efficiency and Justice in Tort damages: The Shortcomings of Pecuniary Loss Rule, Journal of Legal Studies, 1986, σ. 347 επ., J. M. Rizzo, A Theorie on Economic Loss in Tort, Journal of Legal Studies, 1982, σ. 281 επ., V. Goldberg, Recovery of Economic Loss following the Exxon Valdez Oil Speal, Journal of Legal Studies, 1991, 1-37, F. Parisi, Liability for Pure Financial Loss: Revisiting the Economic Foundations of Legal Doctrine, εις M. Bussani, V. Palmer, Pure Economic Loss in Europe, ό.π. υποσ. 1, σ. 75 επ., F. Gomez, J.A. Ruiz, The Plural and Misleading Notion of Economic Loss in Tort : A Law and Economics Perspective, ZeuP, 2004, σ. 908 επ., G. Dari Mattiacci, H.B. Schafer, The Core of pure Economic Loss, Amsterdam Center of Law and Economics, Working Paper no 2005-03, <http://ssrn.com/abstract=784984>, F. M. Bussani, V. Palmer, F. Parisi, Liability for Pure Financial Loss in Europe: An Economic Restatement, AJCL, 2003, 113.

8. Βλ. παρακ. υποσ. 47, 48

τον εξευρωπαϊσμό του δικαίου των αδικοπραξιών⁹. Ωστόσο, η συγκριτική προσέγγιση του παραπάνω θέματος είναι ενδιαφέρουσα και για έναν ακόμη λόγο. Επειδή, συγκεκριμένα, οι λύσεις, που προσφέρουν οι εθνικές έννομες τάξεις για την αντιμετώπισή του, δεν μπορούν να ενταχθούν στο κλασικό μοντέλο ταξινόμησης, που διακρίνει την αγγλοαμερικανική από τη ρωμαιογερμανική δικαιοκή οικογένεια¹⁰, η αντιπαραβολή τους καθιστά αναποφευκτη την επανεξέταση αυτού του μοντέλου. Τη διεύθυνση, με άλλα λόγια, σε μεθοδολογικά ζητήματα του συγκριτικού δικαίου.

Η παρούσα μελέτη δεν επιδιώκει να εξετάσει όλα αυτά τα θέματα. Σκοπό έχει να φωτίσει απλώς την έννοια της αμιγούς οι-

9. Πρόκειται καταρχήν για δύο ομάδες. Η πρώτη, με τίτλο «Ευρωπαϊκή Ομάδα του Δικαίου των Αδικοπραξιών» (European Group on Tort Law), που ιδρύθηκε το 1993, από τον καθηγητή Jaap Spier, και λειτούργησε στη συνέχεια υπό τη διεύθυνση του καθηγητή Η Κοζιολ, δημοσίευσε το 2005 τις «Γενικές αρχές του δικαίου των αδικοπραξιών». (Βλ. European Group on Tort Law, Principles of European Tort Law, Text and Commentary, 2005). Η δεύτερη ομάδα με τίτλο «Ομάδα Εργασίας για τον Ευρωπαϊκό Αστικό Κώδικα» (Study Group on a European Civil Code), η οποία ιδρύθηκε και λειτουργεί υπό τη διεύθυνση του καθηγητή C. Von Bar, δημοσίευσε το 2006 τις «Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου» σε τρεις ειδικότερους τομείς: στο δίκαιο των αδικοπραξιών, του αδικαιολόγητου πλουτισμού και της διοίκησης αλλοτριών (Βλ. C. Von Bar, Principles of European Law, Oxford Uni. Press, 2006. Βλ. επίσης για τους σκοπούς αυτής της ομάδας, του ιδίου, Le groupe d'études sur un Code civil européen, RIDC, 2001, σ.127 επ.). Στις δύο όμως αυτές ομάδες θα πρέπει να προστεθεί και μια τρίτη. Πρόκειται, ειδικότερα, για την ομάδα του Trento για τον «Κοινό πυρήνα του ευρωπαϊκού ιδιωτικού δικαίου» (Common Core of European Private Law), που ίδρυσαν και διευθύνουν οι καθηγητές Ugo Mattei και Mauro Bussani. Η τρίτη αυτή ομάδα εργασίας δεν έχει ως σκοπό να καταλήξει στη διατύπωση κοινών αρχών, αλλά περιορίζεται απλώς στη λειτουργική δικαιοσυγκριτική διερεύνηση συγκεκριμένων πρακτικών υποθέσεων σε διάφορους τομείς του ενοχικού δικαίου. Τόσο η πρώτη, όσο και οι δύο άλλες ομάδες έχουν διερευνήσει από συγκριτική σκοπιά το ζήτημα της αποκατάστασης της αμιγούς οικονομικής ζημίας. Οι αντιλήψεις τους όμως γύρω από αυτό το θέμα διαφοροποιήθηκαν σημαντικά. Ενώ δηλαδή η πρώτη ομάδα υιοθέτησε μια περιοριστική αντίληψη σχετικά με την αποκατάσταση της εν λόγω ζημίας (Βλ. Spier (ed), The Limits of Liability, 1996, του ιδίου, The Limits of Expanding Liability, Eight Fundamental Cases in Comparative Perspective, 1998.), οι δύο άλλες είδαν το ζήτημα αυτό από μια πιο φιλελεύθερη οπτική. [Βλ., ειδικότερα, για τις αντιλήψεις της η δεύτερης ομάδας, Ch. von Bar, Konturen des Deliktsrechtskonzeptes der Study Group on a European Civil Code-Ein Werkstattbericht-, ZEuP, 2001, σ. 515 επ., von Niils Jansen, Auf dem Weg zu einem europäischen Haftungsrecht, ZEuP, 2001, σ. 30 επ. καθώς και E. Ζερβογιάννη, Καθαρώς οικονομικές ζημιές τρίτων, ό.π. υποσ. 1., σ. 206 επ. (251). Βλ. επίσης για την αντιμετώπιση της αμιγούς οικονομικής ζημίας από την τρίτη ομάδα, M. Bussani, V. Palmer, Pure Economic Loss, ο.π. ό.π. σ. 536 επ. των ιδίων, The Frontier between Contractual and Tortious Liability in Europe : Insights from the Case Compensation for Pure Economic Loss, A. Harkamp (ed), Towards a European Civil Code, 3^η έκδ., 2004, σ. 697.]

10. Βλ. M. Bussani, V. Palmer, The Frontier between Contractual and Tortious Liability in Europe, ό.π. υποσ. 8 σ. 708

οικονομικής ζημίας, εξετάζοντας από δικαιοσυγκριτική σκοπιά: τη σχέση της με τις έννοιες της φυσικής και της έμμεσης ζημίας, τις χαρακτηριστικές εκδηλώσεις της, τη διττή όψη της ως θετική ζημία και ως διαφυγόν κέρδος και τέλος τη συμβολή που έχουν η νομοθεσία και ο βαθμός του πταίσματος στη γένεση αδικοπρακτικής ευθύνης για την αποκατάστασή της.

2. Αμιγώς οικονομική ζημία, φυσική ζημία και έμμεση ζημία

Δεν υπάρχει αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη μια κοινή αντίληψη για την αμιγώς οικονομική ζημία. Το φαινόμενο αυτό δεν οφείλεται μόνο στο γεγονός ότι ορισμένες έννομες τάξεις αγνοούσαν μέχρι πρόσφατα αυτήν την έννοια. Οφείλεται επίσης και στο ότι οι έννομες τάξεις, που τη γνώριζαν από παλιά, εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν αρνητικά την αποκατάστασή της, ενώ τη συγχέουν επίσης συχνά με την έμμεση ζημία.

2.1. Αμιγώς οικονομική ζημία και φυσική ζημία από τη σκοπιά των διαφορετικών τεχνικών ρύθμισης της αδικοπρακτικής ευθύνης στον ευρωπαϊκό νομικό χώρο

Η έννοια της αμιγούς οικονομικής ζημίας ήταν μέχρι πρόσφατα άγνωστη στη γαλλική έννομη τάξη¹¹ καθώς και σε όλες τις έννομες τάξεις¹² που ρύθμισαν την αδικοπρακτική ευθύνη με τη φιλελεύθερη τεχνική των γενικών ρητρών, που καθιέρωσε πρώτος ο γαλλικός ΑΚ (άρθρ. 1382-1383). Επειδή συγκεκριμένα η γενική ρήτρα του άρθρου 1382 γαλλ.ΑΚ, καθώς και οι γενικές ρήτρες των ευρωπαϊκών κωδικοποιήσεων, που εμπνεύστηκαν από αυτή, προβλέπουν τη γενική υποχρέωση αυτού που προκαλεί από πταίσμα (*faute*) μια ζημία να την αποκαταστήσει χωρίς να εξαρτούν τη γένεση αυτής της υποχρέωσης από την προσβολή συγκεκριμένων έννομων αγαθών, επικράτησε στις παραπάνω έννομες τάξεις η αντίληψη ότι με την εν λόγω ρήτρα μπορούν να αποκατασταθούν όλες οι ζημίες, ανεξάρτητα από τη φύση τους. Ανεξάρτητα δηλαδή αν πρόκειται για φυσικές ζημίες, που οφείλονται σε άμεση προσβολή του προσώπου ή της ιδιοκτησίας του ζημιωθέντος, ή για αμιγώς οικονομικές ζημίες, που διαχέονται στο σύνολο της περιουσίας του ζημιωθέντος χωρίς να συνδέονται άμεσα με μια τέτοια προσβολή.

Κάτι τέτοιο δεν συνέβη αντίθετα στις έννομες τάξεις της αγγλοαμερικανικής και της γερμανικής νομικής παράδοσης, που

11. Βλ. για την αντιμετώπιση της αμιγώς οικονομικής ζημίας στη γαλλική έννομη τάξη, C Lapoyade-Deschamps, *La réparation du prejudice économique pur en droit français*, εις S. Banakas, *Civil Liability for Pure Economic Loss*, ό.π. υποσ. 1, σ. 89 επ., του ιδίου, γαλλική εισήγηση στο 15^ο Συνέδριο της Διεθνούς Ακαδημίας Συγκριτικού Δικαίου RIDC, 1998, 367 επ., R. Lorentz, *Damage purement patrimonial*, γαλλική εισήγηση στο 17^ο Συνέδριο της Διεθνούς Ακαδημίας Συγκριτικού Δικαίου, RIDC, 2006, σ. 393 επ., Zweigert, Kötz, *Introduction to Comparative Law*, 2εκδ. 1987, σ. 656 επ.,

12. Πρόκειται ειδικότερα για τα άρθρα 1383 και 1383 βελγικού ΑΚ, 2043 ιταλικού ΑΚ, 1902 ισπανικού ΑΚ.

ρύθμισαν με περιπτωσιακό τρόπο την αδικοπρακτική ευθύνη, αναγνωρίζοντας τη γένεσή της σε συγκεκριμένες περιπτώσεις αδικημάτων ή προσβολών προστατευόμενων έννομων αγαθών.

Στην Αγγλία ειδικότερα¹³ οι κανόνες του common law επέτρεπαν μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα την αποκατάσταση των αμιγώς οικονομικών ζημιών μόνον εφόσον πληρούντο οι προϋποθέσεις δύο αδικημάτων, που απαιτούσαν, για να εκδικαστούν, να συντρέχει δόλος: του αδικήματος της απάτης (*deceit*), από τη μια, και του αδικήματος της ανάμειξης στη συμβατική σχέση τρίτων (*interference with contractual relationship*), από την άλλη μεριά¹⁴. Η διεύρυνση του αδικήματος της αμέλειας (*negligence*), που πραγματοποιήθηκε στην Αγγλία κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα μέσω της απόφασης *Donoghue v. Stevenson*¹⁵, δεν μετέβαλε αυτήν την κατάσταση. Τα αγγλικά δικαστήρια άρχισαν βέβαια κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1960 να εφαρμόζουν τους κανόνες της αμέλειας σε ορισμένες περιπτώσεις αμιγώς οικονομικών ζημιών¹⁶. Η εφαρμογή εντούτοις αυτή είχε έναν εξαιρετι-

13. Βλ. D. Howarth, *Economic Loss in England : the Search for Coherence*, εις S. Banakas, *Civil Liability for Pure Economic Loss*, ό.π. υποσ. 1, σ. 27 επ., Zweigert, Kötz, *Introduction to Comparative Law*, ό.π. σ. 645 επ.

14. Στην υπόθεση *Derry v. Peck* (1889) 14 App Cas 337, τα αγγλικά δικαστήρια αρνήθηκαν να αποκαταστήσουν, με βάση τους κανόνες του αδικήματος της απάτης (*tort of deceit*), αμιγώς οικονομική ζημία που είχε προκληθεί από αμελή παροχή αναληθών πληροφοριών. Εξάλλου, στην υπόθεση *Cattle v. Stockton Waterworks* 1985 LR 10 QB 453, τα εν λόγω δικαστήρια αρνήθηκαν να αποκαταστήσουν, με βάση το αδίκημα της ανάμειξης στη συμβατική σχέση τρίτων (*tort of interference with contractual relationship*), αμιγώς οικονομική ζημία που είχε προκληθεί από το γεγονός ότι η εναγόμενη εταιρία υδραυλικών εγκαταστάσεων, *Stockton Waterworks*, είχε παραλείψει από αμέλεια να εγκαταστήσει βρύση στο οικόπεδο του ιδιοκτήτη με αποτέλεσμα ο ενάγων να μη μπορέσει να εκτελέσει εμπροθέσμως εργοταξιακές εργασίες που είχε αναλάβει με σύμβαση που είχε υπογράψει με τον ιδιοκτήτη.

15. (1932), AC 562, (1932) 1 All ER 1.

16. Η πρώτη αγγλική απόφαση, που αποκατέστησε αμιγώς οικονομική ζημία με βάση τους κανόνες της *negligence*, ήταν η *Hedley Byrne v. Heller* (1964) AC 465, που αφορούσε ζημία, η οποία είχε προκληθεί από τη ροή εσφαλμένων πληροφοριών. Στην εν λόγω απόφαση το House of Lords εξάρτησε την εφαρμογή των κανόνων της *negligence* από τη συνδρομή ορισμένων προϋποθέσεων και, ειδικότερα, από την ύπαρξη σχέσης εμπιστοσύνης ανάμεσα στον ενάγοντα και τον εναγόμενο. Δέκα χρόνια αργότερα στην υπόθεση *Anns v. Merton BC* (1978) 1 AC 728, το Ανώτατο Δικαστήριο ενίσχυσε τη δυνατότητα αποκατάστασης των αμιγώς οικονομικών ζημιών, μέσω των κανόνων της *negligence*, γιατί καθιέρωσε ένα γενικό τεκμήριο αδικοπρακτικής ευθύνης για όλες τις περιπτώσεις στις οποίες προκαλεί κάποιος ζημία από αμέλεια σε κάποιον άλλο. Η φιλελεύθερη όμως αυτή αντιμετώπιση, που ακολούθησε το House of Lords και στην απόφαση *Junior Books v. Veitchi Co*, (1983) 1 AC 520, ανατράπηκε από τη μεταγενέστερη νομολογία του και, ειδικότερα, από την απόφαση *Murphy v. Brentwood DC* (1991) AC 398, που επανέφερε το αγγλικό δίκαιο της *negligence* στην ορθοδοξία. Έκτοτε, τα αγγλικά δικαστήρια αποκαθιστούν αμιγώς οικονομικές ζημίες, που προκαλού-

κό χαρακτήρα. Δεν ανέτρεψε, με άλλα λόγια, ποτέ τον γενικό κανόνα που αποκλείει εκ των προτέρων αυτές τις ζημίες από το πεδίο εφαρμογής του παραπάνω αδικήματος.

Στη Γερμανία εξάλλου παρατηρείται μια παρόμοια εξέλιξη γιατί η §823 παρ. 1 γερμ.ΑΚ δεν προβλέπει απλώς την υποχρέωση αυτού που προκαλεί υπαίτια και παράνομα μια ζημία να την αποκαταστήσει, αλλά διευκρινίζει επιπλέον την έννοια της παρανομίας, χαρακτηρίζοντας, ως παράνομες, εκείνες τις ζημιογόνες συμπεριφορές που συνιστούν άμεσες προσβολές προστατευόμενων έννομων αγαθών, όπως η ζωή, η σωματική ακεραιότητα, η υγεία η ελευθερία, η ιδιοκτησία ή κάποιο άλλο δικαίωμα. Εξαιτίας αυτής της ρύθμισης, επικράτησε στη γερμανική νομική θεωρία και νομολογία η αντίληψη ότι ο μηχανισμός της αδικοπρακτικής ευθύνης μπορεί να αποκαταστήσει μόνον τις φυσικές ζημίες, που οφείλονται σε άμεση προσβολή των παραπάνω έννομων αγαθών, και όχι τις αμιγώς οικονομικές ζημίες, που δεν γεννιούνται από μια τέτοιου είδους προσβολή¹⁷. Θα πρέπει βέβαια να υπογραμμιστεί ότι η γερμανική νομική θεωρία και πράξη προσπάθησαν να μετριάσουν τα ανεπιεική αποτελέσματα στα οποία κατέληγε ο υπέρμετρος αυτός περιορισμός της αδικοπρακτικής ευθύνης. Για το σκοπό αυτό ενέταξαν, από τη μια μεριά, την έννοια της εγκατεστημένης και λειτουργούσας επιχείρησης (Eingerichtete und Ausgeübte Gewerbebetrieb) στη λίστα των προστατευόμενων, από την § 823 παρ. 1 ΑΚ, έννομων αγαθών. Και χαρακτήρισαν, από την άλλη μεριά, ως παράνομη, τη συμπεριφορά εκείνη που συνιστά παραβίαση των άγραφων κανόνων επιμέλειας, οι οποίοι αποβλέπουν στην ασφάλεια των συναλλαγών (Verkehrssicherungspflichten). Επειδή όμως οι δύο αυτές προσπάθειες δεν ευνόησαν ιδιαίτερα την αποκατάσταση των αμιγώς οικονομικών ζημιών¹⁸, τα γερμανικά δικαστήρια προτίμησαν να αντιμε-

νται από αμέλεια, σε εξαιρετικές μόνον περιπτώσεις και, ειδικότερα, μόνον αν οι ζημίες αυτές οφείλονται σε παροχή ελλειμματικών πληροφοριών ή υπηρεσιών και τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των δικαστικών προηγούμενων, που καθιέρωσαν οι αποφάσεις Hedley Byrne v. Heller (1964) AC 465H και White v. Johns, (1993) 3 All ER 481. Στην τελευταία αυτή απόφαση, το House of Lords αναγνώρισε την υποχρέωση δικηγόρου, ο οποίος είχε παραβείνει να συντάξει διαθήκη, που του είχε ζητήσει ο πελάτης του, ο οποίος πέθανε λίγο καιρό αργότερα, να αποκαταστήσει, με βάση τους κανόνες της negligence, την οικονομική ζημία που υπέστησαν οι κότες του θανόντος, επειδή δεν μπόρεσαν να αποκτήσουν κληροδοσία που είχε προγραμματίσει να τους αφήσει, ο πατέρας τους. Βλ. για τη σηματική αυτή απόφαση, η οποία αποτελεί μάλιστα ένα κλασικό παράδειγμα εφαρμογής του συγκριτικού δικαίου, από τα δικαστήρια, B. Markesinis, Five Days in the House of Lords- Some Comparative Reflexions, εις του ίδιου, Foreign Law and Comparative Methodology: a Subject and a Thesis, 1997, σ. 329 επ.

17. Βλ. Erwin Deutsch, Compensation for Pure Economic Loss in German Law, εις Civil Liability for Pure Economic Loss, ό.π., υποσ. 1, σ. 73 επ., B. Markesinis, The German Law of Torts, ό.π. υποσ. 1, σ. 148-239, Zweigert, Kötz, Introduction to Comparative Law, ό.π., υποσ. 10, σ. 662 επ.

18. Βλ. για τον περιοριστικό τρόπο με τον οποίο ερμήνευσε το Ομο-

τωπίσουν ορισμένες, από αυτές τις ζημίες, μέσω της διεύρυνσης του μηχανισμού της συμβατικής ευθύνης¹⁹.

Η λύση ωστόσο αυτή δεν είχε απήχηση σε μικτές έννομες τάξεις, όπως η ελβετική και η ελληνική, οι οποίες, μοιλονότι ρύθμισαν την αδικοπρακτική ευθύνη με την τεχνική των γενικών ρητρών (βλ. άρθρ. 41 παρ. 1 και 2 ελβ.κωδ.ενοχών και άρθρ. 914, 919 ελλ.ΑΚ), περιόρισαν στη συνέχεια την έκτασή της γιατί προσέδωσαν στην έννοια του παρανόμου, που προβλέπουν αυτές οι ρήτρες, το στενό περιεχόμενο που έχει δώσει σ' αυτήν την έννοια η § 823 παρ1 και 2 γερμ.ΑΚ²⁰. Σε αντίθεση, συγκεκριμένα, με τη γερμανική θεωρία και νομολογία, η ελβετική και η ελληνική νομική θεωρία προτίμησαν να αντιμετωπίσουν, μέσω του μηχανισμού της αδικοπρακτικής ευθύνης, το πρόβλημα της αποκατάστασης των αμιγώς οικονομικών ζημιών. Για το σκοπό αυτό προσέφυγαν συγκεκριμένα τόσο στην αντικειμενοποίηση της αμέλειας, όσο και στη διεύρυνση της έννοιας του παρανόμου²¹. Επειδή ωστόσο αυτές προσπάθειες δεν έγιναν αντικείμενο καθολικής αποδοχής από τα εθνικά δικαστήρια, ορισμένες μορφές αυτής της ζημίας παραμένουν στις δύο υπό σύγκριση έννομες τάξεις χωρίς κυρώσεις²².

σπονδιακό Δικαστήριο Αστικών Υποθέσεων (Bundesgerichtshof), το δικαίωμα αυτό, B. Markesinis, The German Law of Torts, ό.π., υποσ. 1, σ. 53-55

19. Προσέφυγαν δηλαδή στους θεσμούς της "αποκατάστασης ζημίας τρίτου» (Drittscadenliquidation) και της «συμβάσεως με προστατευτική ισχύ υπέρ τρίτων» (Vertrag mit Scutzwirkung für Dritte) για να επιτύχουν κυρίως την αποκατάσταση οικονομικών ζημιών που είχαν γεννηθεί από την παροχή εσφαλμένων πληροφοριών και ελλειμματικών υπηρεσιών. Βλ., μεταξύ άλλων, για τη νομολογιακή αυτή εξέλιξη στη Γερμανία, B. Markesinis, The German Law of Torts, ό.π., υποσ. 1, σ. 46-49, A Karabatzos, Vom Vertrag mit Schutzwirkung für Dritte zur deliktischen berufsbezogenen Vertrauenshaftung, 2002.

20. Βλ. για την αντιμετώπιση της αμιγούς οικονομικής ζημίας στην ελβετική έννομη τάξη, F. Werro, Tort Liability for Pure Economic Loss: A Critique of Current Trends in Swiss Law, εις S. Banakas, Civil Liability for Pure Economic Loss, ό.π., υποσ. 1, σ. 181 επ. Βλ. επίσης για το ελληνικό δίκαιο, Th. Liakopoulos, Civil Liability for Pure Economic Loss in Greece, Ελληνική Εισήγηση στο 15ο Συνέδριο της Διεθνούς Ακαδημίας Συγκριτικού Δικαίου, RHDI, 1998, σ. 67 επ., K. Christodoulou, Pure Economic Loss, Aspects of an Anglosaxon Legal Issue under Greek Law, RHDI, 1998, σ. 559 επ., E. Ζερβογιάννη, Καθαρώς οικονομικές ζημίες τρίτων, KritE, 2003, σ. 205 επ., M. Σταθόπουλο, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 2005, σ. 474 επ., 809 επ., Ch. Deliyanni-Dimitrakou, Pure Economic Loss, Ελληνική Εισήγηση στο 17ο Συνέδριο της Διεθνούς Ακαδημίας Συγκριτικού Δικαίου, RHDI, 2006.

21. Βλ. F. Werro, Tort Liability for Pure Economic Loss, ό.π., υποσ. 19. Βλ. επίσης για το ελληνικό δίκαιο. I. Δεληγιάννη, Η παρανομία ως προϋπόθεση αδικοπρακτικής ευθύνης, Προσφορά στον Γ. Μιχαηλίδη-Νουάρο, τ. Α' 1987, Δεληγιάννη, Κορνηλιάκη, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, τ. 3^{ος} σ. 129 επ.

22. Στην ελληνική έννομη τάξη, ειδικότερα, το γεγονός ότι τα δικαστήρια δεν εφαρμόζουν την 281 ΑΚ στην περίπτωση καταχρηστικής άσκησης της φυσικής του ελευθερίας για δράση, έχει ως συνέπεια να μην χαρακτηρίζονται, ως παράνομες, κατά την έννοια της 914 ΑΚ

2.2. Η διακριτική νομική μεταχείριση της αμιγώς οικονομικής ζημίας σε σχέση με την έμμεση ζημία και η αμφισβήτησή της

Το πρόβλημα πάντως με την αμιγώς οικονομική ζημία δεν είναι τόσο η υπαγωγή της σε διαφορετικό νομικό καθεστώς από εκείνο που διέπει τη φυσική ζημία, όσο κυρίως η διαφορετική νομική μεταχείριση που της παρέχει το δίκαιο σε σχέση με εκείνη που προσφέρει στην έμμεση ζημία, δηλαδή στην περαιτέρω οικονομική συνέπεια της φυσικής ζημίας²³. Πράγματι, ενώ η έμμεση ζημία ακολουθεί πάντοτε την τύχη της φυσικής ζημίας, που αποτελεί την αιτία της, αποκαθίσταται κοντολογίς εφόσον συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις της αδικοπρακτικής ευθύνης, η αμιγώς οικονομική ζημία αποκλείεται σε ορισμένες έννομες τάξεις εκ των προτέρων από δίκαιο των αδικοπραξιών. Τίθενται, εντούτοις, εύλογα τα εξής ερωτήματα: πως δικαιολογείται δύο όμοιες ως προς τη φύση τους ζημιές που διακρίνονται και οι δύο στο σύνολο της περιουσίας, να υπόκεινται σε διαφορετικό νομικό καθεστώς; γιατί, για παράδειγμα, ο Α, ο οποίος τραυματίζεται από αμέλεια του Β και χάνει, από αυτό το γεγονός, ημερομίσθια ενός μηνός, να μπορεί να αξιώσει από τον δράστη την αποκατάσταση της έμμεσης ζημίας του²⁴, ενώ ο Γ, που χάνει επίσης ημερομίσθια ενός μηνός γιατί καταστράφηκε, από αμέλεια του Δ, ο επαγγελματικός χώρος στον οποίο εργαζόταν, να μην έχει αυτό το δικαίωμα επειδή η ζημία του είναι αμιγώς οικονομική²⁵;

281 ΑΚ και, επομένως, να μην αποκαθίστανται, δύο κατηγορίες αμιγώς οικονομικών ζημιές. Πρώτον οι οικονομικές ζημιές που προκαλούνται από υπαιτιότητα (δόλο ή αμέλεια) κατά τρόπο που αντιβαίνει προφανώς τα όρια που θέτουν η καλή πίστη ή οι απαιτήσεις του κοινωνικού βίου. Και δεύτερον, οι οικονομικές ζημιές που προκαλούνται από αμέλεια μέσω μιας πράξης που είναι αντίθετη προς στα χρηστά ήθη. Βλ. Ι. Δελιγιάννη, Π. Κορνηλάκη, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, τ. 3^{ος}, σ. 129 επ.

23. Βλ. για τη διάκριση έμμεσης και αμιγώς οικονομικής ζημίας, Μ. Σταθόπουλο, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, σ. 474 επ.

24. Σε όλες τις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις αναγνωρίζεται, σε περίπτωση προσβολής του σώματος ή της υγείας, το δικαίωμα του θύματος να αξιώσει από τον δράστη αποζημίωση για εισοδήματα που έχασε λόγω ανικανότητας προς εργασία. Διαφορές υπάρχουν μόνον όσον αφορά την υποχρέωση του εργοδότη να καταβάλει στο θύμα αμοιβή χωρίς αντάλλαγμα, καθώς και σχετικά με τη δυνατότητα του εργοδότη, που κατέβαλε τις εν λόγω αμοιβές, να στραφεί κατά του δράστη, μέσω του μηχανισμού της υποκατάστασης. Βλ., μεταξύ άλλων, για τα ζητήματα αυτά, Ι. Δελιγιάννη, Παροχές τρίτων για την κάλυψη ζημιών λόγω σωματικής βλάβης ή θανάτωσης προσώπου, ΕλλΔνη, 1990, σ. 1157 επ. καθώς και παρακάτω υποσ. 24.

25. Το παραπάνω πρόβλημα ανακύπτει κυρίως στις έννομες τάξεις του common law επειδή δεν διαθέτουν εργατική νομοθεσία, η οποία να αναγνωρίζει, σε περίπτωση υπερμερείας του εργοδότη, την υποχρέωσή του να καταβάλει στους εργαζόμενους αμοιβή. Έτσι, στην απόφαση *Stevenson v. East Ohio Gas Co.* (1946) 73 N.E. 2d 200 (Ohio) το Εφετείο του Οχάιο επικαλέστηκε τον κανόνα που αποκλείει την αποκατάσταση της αμιγούς οικονομικής ζημίας, για να απορρίψει

Όπως επισημαίνεται, από τη θεωρία²⁶, η διαφορετική νομική μεταχείριση των δύο ζημιών οφείλεται στο γεγονός ότι ενώ η έμμεση ζημία συνυπάρχει στο εσωτερικό της ίδιας περιουσίας με τη φυσική ζημία, που αποτελεί την αιτία της, αντίθετα, η αμιγώς οικονομική ζημία γεννιέται πάντοτε σε διαφορετική περιουσία από εκείνη στην οποία ανακύπτει η φυσική ζημία. Η εμπλοκή δύο διαφορετικών περιουσιών διακόπτει, στη δεύτερη αυτή περίπτωση, τον αιτιώδη σύνδεσμο της αμιγούς οικονομικής ζημίας με τη φυσική και την έμμεση ζημία και δικαιολογεί τη διαφορετική νομική μεταχείρισή της σε σχέση με τις τελευταίες. Η δικαιολογία ωστόσο αυτή δεν είναι ικανοποιητική όχι μόνο γιατί βασίζεται σε τεχνικά κριτήρια, αλλά και γιατί παραβλέπει την έντονη αλληλεξάρτηση, που εμφανίζουν σήμερα οι συναλλακτικές σχέσεις, οι φορείς και οι περιουσίες τους. Πράγματι, στη σύγχρονη οικονομία της γνώσης, οι οικονομικοί φορείς συνδέονται μεταξύ τους μ'ένα τόσο πυκνό πλέγμα, εμπραγμάτων, ενοχικών ή άλλου είδους δικαιωμάτων, ώστε οποιαδήποτε προσβολή των δικαιωμάτων του ενός να θίγει αυτόματα τα δικαιώματα των άλλων. Το γεγονός αυτό εντείνει τη διαπερατότητα των περιουσιών και καθιστά αυθαίρετη τη διαφορετική νομική μεταχείριση των ζημιών, που γεννιούνται στο εσωτερικό τους.

Δεν είναι για το λόγο αυτό τυχαίο ότι σε χώρες, όπως η Αγγλία και οι ΗΠΑ, τα δικαστήρια δεν διακρίνουν πάντοτε με σαφήνεια την αμιγώς οικονομική ζημία από την έμμεση ζημία²⁷. Μια ανάλογη τάση παρατηρείται εξάλλου και σε χώρες, όπως η

αγωγή με την οποία εργαζόμενοι απαιτούσαν από τον εναγόμενο να τους καταβάλει αποζημίωση για μισθούς που έχασαν όταν προκλήθηκε, από αμέλεια του έκριξη και έκλεισε από το γεγονός αυτό πρόσκαιρα το εργοστάσιο στο οποίο εργάζονταν. Σε έννομες τάξεις, όπως η γερμανική, η ελληνική ή η γαλλική, η παραπάνω υπόθεση θα έθετε πρόβλημα αποκατάστασης της ζημίας, μέσω του μηχανισμού της αδικοπρακτικής ευθύνης, μόνον αν η συμπεριφορά του ζημιώσαντος έφερε τα χαρακτηριστικά ανωτέρας βίας, οπότε θα χωρούσε απαλλαγή του εργοδότη από την υποχρέωση καταβολής του μισθού. Ενώ όμως τα γερμανικά και τα ελληνικά δικαστήρια θα απέρριπταν την εν λόγω αγωγή, επικαλούμενα, τα μεν πρώτα το γεγονός ότι η συμπεριφορά του ζημιώσαντος δεν συνιστά προσβολή απόλυτου δικαιώματος ή προστατεύομενου έννομου αγαθού, τα δε δεύτερα το εξαιριστικό επιχείρημα, που απορρέει από τα άρθρα 928, 929 ΑΚ, τα γαλλικά δικαστήρια αντίθετα θα έκαναν δεκτή την παραπάνω αγωγή. Αυτό προκύπτει εξάλλου και από την απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 1975, του Πολυμελούς Πρωτοδικείου της Nanterre, RTDC, 1976, p. 551, Obs. Dury, η οποία επέβαλε σε εναγόμενο, που είχε καταστρέψει από αμέλεια ένα κατάστημα, την υποχρέωση να αποζημιώσει τους υπαλλήλους, που απασχολούντο σ' αυτό, επειδή ο εργοδότης τους αναγκάστηκε να τους απολύσει και έμειναν για μεγάλο χρονικό διάστημα άνεργοι. Βλ. επίσης για τα ζητήματα αυτά, Ch. Deliyanni-Dimitrakou, Pure Economic Loss, Ελληνική Εισήγηση στο 17^ο Συνέδριο της Διεθνούς Ακαδημίας Συγκριτικού Δικαίου, ό.π. υποσ. 19.

26. Βλ. Μ. Bussani, V. Palmer, Pure Economic Loss in Europe, ό.π. υποσ.1, σ. 7.

27. Βλ. S. Banakas, Tender is the Night: Economic Loss-the Issues, ό.π. σ. 11-16, Μ. Bussani, V. Palmer, Pure Economic Loss in Europe, ό.π. υποσ.1, σ. 8.

Γαλλία και η Ελλάδα που εισήγαγαν πρόσφατα, μέσω της θεωρίας, αυτήν την έννοια. Πράγματι, σύμφωνα με τον ορισμό που έχουν δώσει οι θεωρητικοί των δύο χωρών²⁸, ο όρος «αμιγώς οικονομική ζημία έχει ένα ευρύ περιεχόμενο. Εκφράζει, συγκεκριμένα, κάθε μορφή ζημίας που διαχέεται στο σύνολο της περιουσίας, είτε αυτή αποτελεί περαιτέρω συνέπεια μιας άμεσης προσβολής προστατευόμενου έννομου αγαθού του ζημιωθέντος ή τρίτου, είτε πρόκειται για ζημία, η οποία έχει γεννηθεί στην περιουσία του ζημιωθέντος ad hoc χωρίς να λάβει χώρα προηγουμένως σε βάρος του μια φυσική ζημία. Κατά την αντίληψη όμως αυτή, οι τρεις παραπάνω μορφές αμιγούς οικονομικής ζημίας θα πρέπει να αντιμετωπίζονται από το δίκαιο, όπως και η φυσική ζημία. Να αποκαθίστανται, με άλλα λόγια, από τα δικαστήρια, κάθε φορά που διαπιστώνεται ότι συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις της αδιοπρακτικής ευθύνης.

3. Μορφολογία και περιπτώσιολογία των αμιγώς οικονομικών ζημιών

3.1. Η σύνθετη δομή των αμιγώς οικονομικών ζημιών

Οι αμιγώς οικονομικές ζημιές οφείλουν, όπως προαναφέρθηκε, τη γένεσή τους στο σύνθετο καταμερισμό της εργασίας, που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη οικονομία, καθώς και στην αλληλεξάρτηση προσώπων, συμφερόντων και έννομων σχέσεων, που απορρέει από αυτόν τον καταμερισμό. Εξαιτίας αυτής της αλληλεξάρτησης, οι παραπάνω ζημιές μπορεί να εμπλέκουν περισσότερα από δύο πρόσωπα με διαφορετικά συμφέροντα μεταξύ τους. Αυτές, επομένως, δεν είναι πάντοτε δισδιάστατες, αλλά εμφανίζουν συχνά μια τριμερή δομή²⁹.

Τριμερείς είναι, ειδικότερα, οι αντανakλαστικές και οι μεταφερόμενες ζημιές, ενώ διμερείς είναι όλες οι οικονομικές ζημιές, που υφίσταται κάποιος χωρίς να προσβληθεί προηγουμένως το πρόσωπο ή την ιδιοκτησία του. Οι τελευταίες αυτές ζημιές προκαλούνται από ποικίλες συμπεριφορές, που είναι δύσκολο να ταξινομηθούν. Μια από αυτές τις συμπεριφορές, που έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την κοινή γνώμη και τη δικαστηριακή πρακτική, είναι η προσβολή δημόσιων αγορών και υποδομών, η οποία θίγει δημόσια αγαθά, όπως η υγεία ή το περιβάλλον.

Ανάμεσα, τέλος, στις δύο παραπάνω κατηγορίες αμιγώς οικονομικών ζημιών υπάρχει και μια τρίτη ενδιάμεση κατηγορία.

Προκειται συγκεκριμένα για τις ζημιές από παροχή ελαττωμα-

28. Βλ. J. Viney, *Le conditions de la responsabilité*, τ.2ος, σ. 19 επ., Σταθόπουλο, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, ό.π. 812-817, Th. Liakopoulos, *Civil Liability for Pure Economic Loss in Greece*, ό.π., υποσ. 20, E. Ζερβογιάννη, *Καθαρές οικονομικές ζημιές τρίτων*, ό.π., υποσ. 20.

29. Βλ., μεταξύ άλλων, για την ταξινόμηση των αμιγώς οικονομικών ζημιών, M. Bussani, V. Palmer, *Pure Economic Loss in Europe*, ό.π. υποσ.1, σ. 10. Βλ. επίσης και ορισμένες άλλες λεπτομερέστερες ταξινομήσεις που έχουν πραγματοποιήσει ο B. Feldthusen, *The Economic Negligence*, ό.π. υποσ. 1, σ. 1-3. και ο Benson, *The Basis for Excluding Liability for Economic Loss in Tort Law*, ό.π., υποσ. σ. 428 -430.

τικών υπηρεσιών και εσφαλμένων πληροφοριών οι οποίες εμφανίζουν άλλοτε διμερή και άλλοτε τριμερή δομή.

3.2. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αμιγώς οικονομικών ζημιών

ι Αντανakλαστικές ζημιές

Αντανakλαστική ειδικότερα θεωρείται η ζημία που γεννιέται αντανakλαστικά στην περιουσία του Γ, από μια φυσική ζημία που προκαλεί ο Α στο πρόσωπο ή στην ιδιοκτησία του Β. Μια τέτοιου είδους ζημία ανακύπτει, για παράδειγμα, όταν ο Α τραυματίζει υπαίτια τον Β και από το γεγονός αυτό υφίστανται δυσμενείς οικονομικές συνέπειες ο εργοδότης³⁰, οι δανειστές ή η σύζυγος του Β³¹, όπως επίσης και όταν ο Γ καταστρέφει το πλοίο του Β και από το γεγονός αυτό υφίσταται δυσμενείς οικονομικές συνέπειες ο Α, ο οποίος είχε αναλάβει να το ρυμουλκήσει, με σύμβαση που είχε καταρτίσει με τον Β³². Κλασική, τέλος, περίπτωση συμπεριφοράς, που γεννά αντανakλαστική ζημία, είναι η καταστροφή, από αμέλεια, των καλωδίων ηλεκτροδότησης της δημόσιας εταιρίας ηλεκτρισμού που έχει ως συνέπεια: τη διακοπή του ηλεκτρικού ρεύματος σε συγκεκριμένη περιοχή, την αναστολή της λειτουργίας των επιχειρήσεων, που είναι εγκατεστημένες σ'αυτή την περιοχή³³, τη μη ικανοποίηση

30. Βλ. γαλλική απόφαση Colmar, Ch dét. A Metz, 20 avril 1955, που έκανε δεκτή την αγωγή. Βλ., ωστόσο, contra, Cass. Civ. 2e, 14 nov.1958, Gaz Pal., 1959, 1.31.

31. Βλ. Housecorf v. Burnet, (1986) 1 All ER 323, Burgess v. Florenve Nightingale Hospital for Gentlewomen (1955) 1 QB 349, για τη Γερμανία BGH NJW 1979. 598, BGH VersR 1978. 149, BGH, NJW 1985.2757, BGH, NJW 1991.2340, BGH, VersR 1979.598, και ΑΠ 1678/1987 ΝοΒ 1988 1628 (=EEN 1988, 889) που απέριψαν την αγωγή αποζημίωσης.

32. Βλ. αγγλική απόφαση, La Société Anonyme de Remorquage à Helice v. Bennets (1911) 1 KB 243, που απέριψε την αγωγή,

33. Βλ. τη γαλλική απόφαση Civ 2e 8 mai 1970, Bull. Civ. II 1970, no 160. Βλ., που έκανε δεκτή την αγωγή, καθώς και τις απορριπτικές αποφάσεις τόσο των αγγλικών [Spartan Steel v. Martin, (1973) 1 QB 27 (CA)], όσο και των γερμανικών δικαστηρίων [BGHZ 29, 65= NJW 1959. 479, BGHZ 66, 388=NJW 1976, 1740, NJW 1977, 220]. Επειδή στην Ελλάδα η καταστροφή των καλωδίων ηλεκτροδότησης προκαλείται συνήθως από την ίδια τη ΔΕΗ, μέσω των υπαλλήλων της, οι ζημιές που γεννιούνται από αυτή δεν φέρουν τα χαρακτηριστικά των αντανakλαστικών ζημιών. Βλ., για παράδειγμα, ΑΠ 1891/1984 EEN 52 1985 754. Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι τα ελληνικά δικαστήρια αρνούνται συνήθως να αποκαταστήσουν τις αντανakλαστικές ζημιές, επικαλούμενα το εξ αντιδιαστολής επιχείρημα που απορρέει από τα άρθρα άρθρα 928 παρ. 2 και 929 παρ. 2 ΑΚ. Βλ. ΑΠ 1246/2003 ΧρΙΔ 2004 127, ΑΠ 461/1991 ΕλλΔνη 33/1992 79, ΑΠ 1678/1987 ΝοΒ 1988 1628 (= EEN 1988 889) και εμμέσως η ΟλΑΠ 14/1999 ΕλλΔνη 1999 758, ΜονΠρΡοδός. 136/1992, ΕσυγκΔ, 1993, 496, ΕφΑθ 6055/1989 ΑρΧΝ 41/1990, 776, ΕφΑθ 7246/1986, ΕλλΔνη, 29/1988, 134, ΕφΛαρ 293/2001 Δικογραφία 2001 294, ΕφΘεσ 15/1987 Αρμ ΜΒ/1988 864, ΕφΘεσ 433/1983 Αρμ ΛΖ/1983 768, ΕφΑθ 6863/1981 ΝοΒ 1982 73. Θα πρέπει ωστόσο να αναφέρει κανείς και τις αποφάσεις ΑΠ 188/1967, ΕφΠατρ 37/1957, που αναγνώρισαν αξίωση αποζη-

των δανειστών αυτών των επιχειρήσεων και, τέλος, την απόλυση του πρόσκαιρου προσωπικού τους³⁴.

ii Μεταφερόμενες Ζημίες

Οι μεταφερόμενες ζημίες μοιάζουν με τις αντανakλαστικές ζημιές γιατί συνιστούν, όπως και εκείνες, χρηματικές φύσεως ζημιές που υφίσταται ένας τρίτος, ο Α, εξαιτίας μιας φυσικής ζημιάς που έχει προκαλέσει ο Γ στο πρόσωπο ή στην ιδιοκτησία του Β. Ενώ όμως στις αντανakλαστικές ζημιές, οι δυσμενείς οικονομικές συνέπειες της φυσικής ζημιάς, που αποτελεί την αιτία τους, αντανakλώνονται αυτόματα στην περιουσία του Α, στις μεταφερόμενες ζημιές οι εν λόγω συνέπειες δεν αντανakλώνονται, αλλά μεταφέρονται απλώς στον Α, είτε από το νόμο, είτε μέσω συμβατικής σχέσης που τον συνδέει με τον Β³⁵.

Κλασικό παράδειγμα μεταφερόμενης ζημιάς είναι εκείνη που υφίσταται ο Α, όταν αγοράζει ένα αυτοκίνητο με ρήτρα επικυλίξεως της κυριότητας, από τον Β, και στη συνέχεια το αυτοκίνητο αυτό καταστρέφεται από υπαιτιότητα του Γ³⁶. Η οικονομική ζημία, που γεννιέται από την καταστροφή αυτή, μεταφέρεται στον Α, αφού αυτός έχει υποχρέωση να καταβάλει στον Β το τίμημα του καταστραμμένου αυτοκινήτου. Μολονότι όμως ο Α είναι στην ουσία ο φορέας αυτής της ζημιάς, δεν μπορεί να αξιώσει, από τον Γ, την αποκατάστασή της γιατί δεν είναι φο-

---

μίωσης και στον εμμέσως ζημιωθέντα-τρίτο εφόσον υπήρχε αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της ζημιάς του και του ζημιογόνου γεγονότος. Πολύ σημαντική είναι επίσης και η ΑΠ 14/1999 ΕλλΔνη, 1999, 758, η οποία αναγνώρισε στους αρχικούς μετόχους ανώνυμης εταιρείας, που είχε υποστεί παράνομη αύξηση του μετοχικού της κεφαλαίου, το δικαίωμα να αξιώσουν αποζημίωση, για τη μείωση της αξίας των μετοχών τους, όχι μόνον από το Ελληνικό Δημόσιο, που είχε διορίσει το νέο διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας, αλλά και από το τελευταίο αυτό συμβούλιο. Είναι απαραίτητο, εντούτοις, να υπογραμμιστεί εδώ ότι επειδή η εν λόγω απόφαση επικαλέστηκε, για να θεμελιώσει την αξίωση αποζημίωσης των μετόχων, το απόλυτο δικαίωμά τους στην ιδιοκτησία, που κατοχυρώνεται από το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ήταν φυσικό να χαρακτηρίσει τη ζημία των τελευταίων ως άμεση ή φυσική ζημία και όχι ως αντανakλαστική ζημία.

34. Βλ. σχετικά με το ζήτημα της απόλυσης των πρόσκαιρων εργαζομένων, Bussani, V. Palmer, *Pure Economic Loss in Europe*, ό.π. υποσ. 1, case 3. σ. 208. Βλ. επίσης για την αντιμετώπιση του θέματος στην ελληνική έννομη τάξη, Ch. Deliyanni-Dimitrakou, *Pure Economic Loss*, Ελληνική Εισήγηση στο 17^ο Συνέδριο της Διεθνούς Ακαδημίας Συγκριτικού Δικαίου, RHDJ, 2006.

35. Βλ. για τις μεταφερόμενες ζημιές, M. Bussani, V. Palmer, *Pure Economic Loss in Europe*, ό.π. υποσ.1, σ.11, B. Markesinis, *The German Law of Torts*, ό.π., υποσ. 1, σ. 47 επ., Von Bar, *Gemeineuropäisches Deliktsrecht*, I, 488-493.

36. Στην Αγγλία, η απόφαση *The Aliakmon*, (1985) 2 All ER αρνήθηκε να αποκαταστήσει, με βάση τους κανόνες της negligence, τη ζημία του τρίτου. Αντίθετα, στη Γερμανία το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε, από τη νομολογία, μέσω της συμβατικής οδού και, ειδικότερα, μέσω του θεσμού της «Drittschadenliquidation» (αποκατάστασης ζημιάς τρίτου), που αναγνωρίζει στο δανειστή δικαίωμα να αξιώσει, με βάση τη σύμβαση, αποζημίωση για λογαριασμό του τρίτου. Βλ. για τον παραπάνω θεσμό Von Bar, *Gemeineuropäisches Deliktsrecht*, I, 488. Βλ., επίσης, για την ελληνική εκδοχή της Drittschadenliquidation, η οποία όμως δεν έχει γίνει δεκτή, από τα ελληνικά δικαστήρια, Μ. Σταθόπουλο, *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, σ.166-171.

ρέας του δικαιώματος κυριότητας, που προσβλήθηκε από τον τελευταίο. Δικαιούχος αυτής της αποζημίωσης είναι τυπικά ο Β, ως φορέας του εν λόγω δικαιώματος. Αυτός όμως δεν υφίσταται στην ουσία ζημία γιατί θα εισπράξει, όπως προαναφέρθηκε, από τον Α, το τίμημα του αυτοκινήτου. Κάτι ανάλογο συμβαίνει επίσης όταν ο Β τραυματίζεται σε αυτοκινητιστικό ατύχημα, από υπαιτιότητα του Γ, και ο εργοδότης του, Α, υποχρεώνεται, από το νόμο, να του καταβάλει για ένα χρονικό διάστημα μισθούς χωρίς αντάλλαγμα³⁷.

Το πρόβλημα με τη μεταφερόμενη ζημία δεν οφείλεται μόνο στο γεγονός ότι αυτός που την υφίσταται είναι δύσκολο να επιτύχει την αποκατάστασή της. Οφείλεται επίσης και στο ότι αυτός που προκαλεί μια τέτοια ζημία μπορεί να αποφύγει την καταβολή αποζημίωσης, επικαλούμενος νομικές διατάξεις, οι οποίες δεν έχουν τεθεί για να τον προστατέψουν³⁸.

iv Οικονομικές Ζημιές που υφίστανται ιδιώτες από συμπεριφορές που προσβάλλουν δημόσιες αγορές και υποδομές

Χαρακτηριστική μορφή διμερούς οικονομικής ζημιάς είναι εκείνη που υφίστανται κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες ψαράδες, ξενόδοχοι ή άλλοι είδους επιχειρηματίες, αν διαφύγει, από αμέλεια κάποιου, ένας ιός ή ένα μολυσμένο ζώο και μολυνθούν, από το γεγονός αυτό, τα ζώα ή τα πτηνά μιας περιοχής³⁹, όπως επίσης και αν καταστραφεί, από τα απόβλητα μιας εταιρείας, ο ζωικός ή ο φυτικός πλούτος μιας περιοχής⁴⁰. Η ιδιοτυπία των παραπάνω ζημιών δεν οφείλεται μόνον στο γεγονός ότι θίγουν έναν απροσδιόριστο αριθμό προσώπων. Οφείλεται επίσης και στο ότι αυτές προκαλούνται συνήθως από μια φυσική ζημία που προσβάλλει ενσώματα περιουσιακά αντικείμενα. Επειδή όμως τα αντικείμενα αυτά δεν ανήκουν σε ιδιώτες, αλλά είναι κοινά σε όλους, οι παραπάνω ζημιές εντάσσονται στην κατηγορία των αμιγώς οικονομικών ζημιών με διμερή δομή.

v Οικονομικές Ζημιές από την παροχή ελλειμματικών υπηρεσιών και εσφαλισμένων πληροφοριών

Διμερή δομή παρουσιάζουν επίσης και οι οικονομικές ζημιές, που προκαλούνται από την παροχή ελλειμματικών υπηρεσιών καθώς και από τη ροή εσφαλισμένων πληροφοριών. Αναφέρθηκε, εντούτοις, ότι οι εν λόγω ζημιές μπορεί να εμπλέκουν και τρία πρόσωπα. Αυτό μπορεί να συμβεί, για παράδειγμα, σε δύο κυρίως περιπτώσεις. Πρώτον, όταν καταρτίζεται, ελλειμματική διαθήκη από υπαιτιότητα του δικηγόρου ή του συμβολαιογράφου, και από το γεγονός αυτό υφίστανται αμιγώς οικονομική ζημία τα πρόσωπα, που ο διαθέτης ήθελε να εγκαταστήσει ως κληρονόμους⁴¹. Και, δεύτερον, όταν ο Α εμπιστεύεται πληροφορίες, που προσφέρει ο Γ στον Β, σε εκτέλεση της μεταξύ τους συμβατικής σχέσης, και στη συνέχεια οι πληροφορίες αυτές

37. Βλ. Ch. Deliyanni-Dimitrakou, *Pure Economic Loss*, ό.π., υποσ. 20.

38. Βλ. Von Bar, *Gemeineuropäisches Deliktsrecht*, I, σ. 491.

39. Βλ., για παράδειγμα, την αγγλική απόφαση *Weller v. Foot and Mouth Disease Research Inst.* (1966) 1 QB 569.

40. Βλ. V. Goldberg, *Recovery of Economic Loss following the Exxon Valdez Oil Spill*, *Journal of Legal Studies*, 1991, 1-37, B. Feldthusen, *The Economic Negligence*, ό.π. υποσ. 1, σ. 259-268.

41. Βλ. *White v. Johns*, (1993) 3 All ER 481, BGH NJW 1977, 2073, ό.π., υποσ. 16.

αποδεικνύονται λανθασμένες⁴². Η οικονομική ζημία, που υφίσταται στην τελευταία αυτή περίπτωση ο Α, δεν γεννιέται αντανακλαστικά από την παραβίαση των συμβατικών υποχρεώσεων του Γ απέναντι στον Β, αλλά έχει ως αιτία της την εσφαλμένη εμπιστοσύνη που έδειξε το πρόσωπο αυτό στον Γ.

4. Αμιγώς οικονομική ζημία ως θετική ζημία και ως διαφυγόν κέρδος

Ανεξάρτητα πάντως από τη δομή τους, οι αμιγώς οικονομικές ζημιές μπορεί να έχουν τη μορφή θετικής ή αποθετικής ζημίας. Να αφορούν, με άλλα λόγια, την υπάρχουσα ή τη μελλοντική περιουσία του θύματος και να εκδηλώνονται, επομένως, είτε ως μείωση της εν λόγω περιουσίας είτε ως μη αύξησή της.

Η αμιγώς οικονομική ζημία, που εκδηλώνεται ως μείωση της υπάρχουσας περιουσίας, μπορεί να οφείλεται σε ποικίλους λόγους. Μπορεί να γεννηθεί, για παράδειγμα, από το γεγονός ότι ο ενάγων έκανε επενδύσεις, βασιζόμενος σε εσφαλμένες οικονομικές συμβουλές, από το ότι καταστράφηκε σε ατύχημα ο χώρος, στον οποίο εργαζόταν και ο εργοδότης του τον απέλυσε ή ακόμη από το ότι αναγκάστηκε να ξοδέψει χρόνο και χρήμα για να παρακάμψει αυτοκινητόδρομο, ο οποίος έκλεισε από αυτοκινητιστικό ατύχημα. Σε ποικίλους λόγους οφείλεται όμως και η αμιγώς οικονομική ζημία, που έχει τη μορφή διαφυγόντος κέρδους. Τέτοιοι λόγοι μπορεί να είναι, για παράδειγμα, το γεγονός ότι καταστράφηκαν, από αμέλεια, τα καλώδια της δημόσιας υπηρεσίας ηλεκτροδότησης και οι επιχειρήσεις της περιοχής αναγκάστηκαν να ματαιώσουν προγραμματισμένες πωλήσεις τους, το ότι τραυματίστηκε σε ατύχημα σημαντικός ποδοσφαιριστής και η ομάδα του αναγκάστηκε να ματαιώσει τις αθλητικές συναντήσεις, που είχε προγραμματίσει, και από τις οποίες προσδοκούσε να αποκομίσει σημαντικά κέρδη, ή ακόμη το ότι αποδείχτηκε ελαττωματική, λόγω πταίσματος του συμβολαιογράφου ή του δικηγόρου, η διαθήκη που εγκαθιστούσε τον ενάγοντα ως κληροδόχο.

Το πρόβλημα με τα διαφυγόντα κέρδη δεν είναι μόνον ότι είναι δύσκολη η απόδειξή τους. Είναι επίσης ότι στις αγγλοαμερικανικές έννομες τάξεις έχει επικρατήσει η αντίληψη ότι ο μηχανισμός της αδικοπρακτικής ευθύνης δεν είναι το κατάλληλο μέσο για την αποκατάστασή τους. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η σύμβαση γεννά πλούτο και προσφέρεται καλύτερα από τη ν αδικοπραξία για την αποκατάσταση των μελλοντικής φύσεως ζημιών⁴³. Στη Γαλλία αντίθετα, καθώς και σε έννομες τάξεις, όπως η δική μας, οι μελλοντικές ζημιές αποκαθίστανται τόσο μέσω του δικαίου των συμβάσεων, όσο και μέσω των κανόνων των αδικοπραξιών. Στη Γερμανία, τέλος, επικρατεί μια ενδιάμεση λύση: από τη μια μεριά, τα δικαστήρια αντιμετωπίζουν

42. Βλ. Hedley Byrne v. Heller (1964) AC 465. Βλ. επίσης για την αντιμετώπιση του προβλήματος, από τη γερμανική νομολογία, η οποία προσέφυγε σε μεγάλο βαθμό στο μηχανισμό της συμβατικής ευθύνης και ειδικότερα στο θεσμό της συμβάσεως με προστατευτική ισχύ υπέρ τρίτου, Β. Markesinis, *The German Law of Torts*, ό.π., υποσ. 1, σ. 208-239, Α Karabatzos, *Vom Vertrag mit Schutzwirkung für Dritte zur deliktischen berufsbezogenen Vertrauenshaftung*, ό.π. υποσ. 19.

43. M. Bussani, V. Palmer, *Pure Economic Loss in Europe*, ό.π. υποσ.1, σ. 15.

με επιφύλαξη την εφαρμογή των κανόνων της αδικοπρακτικής ευθύνης στις μελλοντικές φύσεως ζημιές. Και, από την άλλη μεριά, δεν διστάζουν να αποκαταστήσουν, μέσω των κανόνων της συμβατικής ευθύνης, ορισμένες από τις παραπάνω ζημιές, έστω και αν τα πρόσωπα που εμπλέκονται σ' αυτές δεν συνδέονται μεταξύ τους με συμβατικό δεσμό⁴⁴.

5. Η νομοθεσία και ο βαθμός του πταίσματος ως παράγοντες που θεμελιώνουν αδικοπρακτική ευθύνη για αμιγώς οικονομική ζημία

5.1. Αδικοπρακτική ευθύνη για αμιγώς οικονομική ζημία δυνάμει προστατευτικής διάταξης νόμου

Οι αμιγώς οικονομικές ζημιές αποκαθίστανται εξάλλου χωρίς προβλήματα στις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις αν η συμπεριφορά που τις έχει προκαλέσει συνιστά παραβίαση ειδικής διάταξης νόμου, που προστατεύει ιδιωτικά συμφέροντα ή την περιουσία στο σύνολό της. Συγκεκριμένα, ο γερμανικός ΑΚ χαρακτηρίζει στην §823 παρ. 2 την παραβίαση προστατευτικής διάταξης νόμου ως παράνομη συμπεριφορά, που γεννά αδικοπρακτική ευθύνη. Στην Ελβετία και στην Ελλάδα, εξάλλου, η νομική θεωρία και η νομολογία έχουν προδώσει ένα ανάλογο περιεχόμενο στην έννοια του παρανόμου, που προβλέπουν οι γενικές ρήτρες των άρθρων 41 παρ. 1 ελβ κωδ. ενοχών και 914 ελλΑΚ, αντίστοιχα, ενώ στην Αγγλία καθώς και στις άλλες αγγλοαμερικανικές έννομες τάξεις, τα δικαστήρια έχουν ανάγει την παραβίαση υποχρέωσης που επιβάλλεται από το νόμο, σε επώνυμο αστικό αδίκημα (tort of breach of statutory duty)⁴⁵.

Το ερώτημα πάντως αν μια νομοθετική διάταξη έχει τεθεί για την προστασία του γενικού συμφέροντος ή αν προστατεύει παράλληλα τα οικονομικά συμφέροντα των ιδιωτών, όπως επίσης και η προστατευτική εμβέλεια της επίμαχης νομοθετικής διάταξης, δηλαδή το ποια ιδιωτικά συμφέροντα προστατεύονται από αυτή, αποτελούν ζητήματα που αντιμετωπίζονται σε όλες τις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις μέσω της ερμηνείας. Σε γενικές γραμμές θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι κανόνες που προστατεύουν την προσωπικότητα, καθώς και την πνευματική και τη βιομηχανική ιδιοκτησία, όπως επίσης και οι κανόνες που απαγορεύουν την απάτη, την πλαστογραφία και τον αθέμιτο ανταγωνισμό, χαρακτηρίζονται από τα δικαστήρια ως διατάξεις προστατευτικού χαρακτήρα που μπορούν να γεννήσουν, σε περίπτωση που παραβιαστούν, αδικοπρακτική ευθύνη για αμιγώς οικονομική ζημία. Το ίδιο ισχύει και για αρκετές διατάξεις του πρωτογενούς και του δευτερογενούς κοινοτικού δικαίου. Το ΔΕΚ μάλιστα έχει αναγνωρίσει την αποκατάσταση των αμιγώς οικονομικών ζημιών που γεννιούνται από παραβιάσεις του κοινοτικού δικαίου όχι μόνον όταν αυτές οφείλονται σε πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων της Κοινότητας (άρθρ

44. Βλ. παραρ. 2.1.

45. Βλ. W. van Gerven, J. Lever, P. Larouche, *National, Supranational and International Tort Law*, 2000, σ. 209-211.

288, 2 ΣΕΚ)⁴⁶, αλλήλ και όταν προέρχονται από πράξεις ή παραλήψεις των κρατών μελών⁴⁷. Ανοικτό παραμένει όμως το ζήτημα αν οι ιδιώτες μπορούν να αξιώσουν, με βάση το εθνικό δίκαιο, την αποκατάσταση των αμιγών οικονομικών ζημιών που τους προκάλεσαν άλλοι ιδιώτες, επειδή παραβίασαν κανόνες του κοινοτικού δικαίου⁴⁸.

5.2. Αδικοπρακτική ευθύνη για αμιγώς οικονομική ζημία που οφείλεται σε δόλια και αντικοινωνική συμπεριφορά

Η αμιγώς οικονομική ζημία αποκαθίσταται τέλος στις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις χωρίς προβλήματα όταν οφείλεται σε δόλια συμπεριφορά η οποία αντιβαίνει στους κανόνες της κοινωνικής ηθικής. Πράγματι, όπως αναφέρθηκε ήδη, τόσο στην Αγγλία όσο και στις άλλες χώρες του Common Law, τα δικαστήρια αποκαθιστούσαν από παλιά τις οικονομικές εκείνες ζημιές που οφείλονταν σε αδικήματα τα οποία απαιτούσαν για να εκδικαστούν να συντρέχει δόλος⁴⁹. Αρκετές ευρωπαϊκές κωδικοποιήσεις εξάλλου έχουν προβλέψει ειδικές ρήτρες, που αναγνωρίζουν αδικοπρακτική ευθύνη για ζημιές που οφείλονται σε δόλια και ανήθικη συμπεριφορά⁵⁰. Επειδή μάλιστα η έννοια του δόλου έχει διευρυνθεί σημαντικά στις εν λόγω έννομες τάξεις, οι παραπάνω ρήτρες συνιστούν ευέλικτα εργαλεία που επιτρέπουν στα δικαστήρια να αποκαταστήσουν ένα σημαντικό αριθμό αμιγώς οικονομικών ζημιών.

46. Βλ. Υπόθεση C-104/89, 19 Μαΐου 1992, Mulder κατά Συμβουλίου, Συλλογή, 1992, I 3061.

47. Βλ. Υπόθεση C-46/93, 5 Μαρτίου, 1996, Brasserie du Pecheur SA κατά Bundesrepublik Deutschland και The Queen κατά Secretary of State for Transport, ex ante: Factortame Ltd και λοιποί, Συλλογή, 1996, I 1029, η οποία απέρριψε την ιεράρχηση των προστατευόμενων έννομων αγαθών, που καθιερώνει για τη γένεση αδικοπρακτικής ευθύνης το γερμανικό δίκαιο, υπογραμμίζοντας ότι εμποδίζει τους ιδιώτες να αξιώσουν από το Κράτος αποζημίωση για παραβίαση του κοινοτικού δικαίου. Βλ. επίσης Υπόθεση C-5/94 της 23^{ης} Μαΐου 1996, κατά Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, Συλλογή, 1996, I-02553, Υπόθεση της 1^{ης} Ιουνίου 1999 C-302/97, Klaus Konle κατά Republic Österreich, Συλλογή, 1999 I-03099, Υπόθεση C-224/01 30 Σεπτεμβρίου 2003, Gerhard Köbler κατά Republik Österreich, Επίσημη Εφημερίδα, C 275 15/11/2003. Βλ. επίσης W. van Gerven, J. Lever, P. Larouche, National, Supranational and International Tort Law, 2000, σ. 889 επ., καθώς και Brüggemeier, Common Principles of Tort Law, 2004, σ. 152 επ.

48. Βλ., ειδικότερα, για το θέμα αυτό, W. van Gerven, Bridging the Unbridgeable: Community and National Torts laws after Francovich and Brasserie, ICLQ, 1996, σ. 507.

49. Βλ. παραρ. 2.1. υποσ. 14

50. Βλ. Άρθρα 826 γερμ ΑΚ, άρθρ. 919 ελλ.ΑΚ άρθρ. 41 παρ. 2 ελλβ Κωδ. Ενοχών, άρθρο 1925 παρ.2 Αυστριακού ΑΚ.

6. Τελικό συμπέρασμα

Παρατηρείται έτσι στην Ευρώπη ότι η αντιμετώπιση των παραπάνω ζημιών δεν προσδιορίζεται με μοναδικό κριτήριο τη φύση τους, αλλά αποφασίζεται μετά από στάθμιση ποικίλων παραγόντων, ανάμεσα στους οποίους ο βαθμός του πταίσματος παίζει σίγουρα ένα σημαντικό ρόλο. Μένει να εξετάσει κανείς τους άλλους παράγοντες. Επειδή ωστόσο μια τέτοια έρευνα προϋποθέτει μια βαθύτερη διείσδυση στους στόχους και στο φιλοσοφικό υπόβαθρο της αδικοπρακτικής ευθύνης, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί εδώ. Θα αποτελέσει όμως αντικείμενο μελλοντικής μας μελέτης.

Οι διασυννοριακές εκ διαθήκης και εξ αδιαθέτου κληρονομίες*

Σοφία Μουρατίδου
Αντιπρόεδρος Σ.Σ.Ε.Θ.

*Ομιλία στο Σ.Σ.Ε.Θ. το έτος 2005

Το κληρονομικό δίκαιο είναι ένα δίκαιο που ανέκαθεν απ' το Πανεπιστήμιο ακόμη ασκούσε πάνω μου μια ιδιαίτερη γοητεία. Είναι δίκαιο πλάτυ και πλούσιο, με σαφείς αηλά και άηλες πιο εύπλαστες διατάξεις, δίκαιο με μαθηματικούς υπολογισμούς αηλά και δίκαιο με προοπτική και βάθος χρόνου διότι τα αποτελέσματα του μπορεί να επέλθουν πολύ αργότερα. Ένα δίκαιο που συναρτάται με τη θλίψη του θανάτου αηλά και την απόκτηση περιουσίας (κληρονομιάς), τέλος ένα δίκαιο ηαϊκό διότι ο καθένας μας θέλει στοιχειωδώς να το γνωρίσει για να ρυθμίσει μεταθανάτιως την περιουσία του.

Στην συγκεκριμένη εισήγηση θα ασχοληθούμε με έναν πολύ συγκεκριμένο τομέα του κληρονομικού δικαίου, τον τομέα των κληρονομιών με στοιχεία αηλοδαπότητας, πιο συγκεκριμένα, όπου ο Κ. ή οι κληρονόμοι είναι αηλοδαποί ή κατοικούν ή διαμένουν στην αηλοδαπή, ή κάποιο κληρονομιαίο βρίσκεται στην αηλοδαπή, ή η διαθήκη που συνέταξε ο Κ. καταρτίστηκε στην αηλοδαπή.

Φυσικά δεν μπορούμε να εξαντλήσουμε το θέμα στο ηλαίσιο μιας σύντομης εισήγησης. Θα συμφωνήσουμε όμως σε κάποιες σταθερές του δικαίου, θα δώσουμε κάποια συγκεκριμένα όρια σε επίπεδο εσωτερικού δικαίου αηλά και διεθνών συνθηκών που έχει υπογράψει και κυρώσει η χώρα μας (που και αυτές αποτελούν πλέον εσωτερικό δίκαιο), ώστε να διαμορφώσουμε έναν μπούσουηα, πως πρέπει να κινηθούμε όταν έλθουμε αντιμέτωποι με μια τέτοια κληρονομιά. (Και που όλο και περισσότερο μας απασχολεί).

Ο βασικός θεμελιώδης κανόνας είναι το άρθρο 28 ΑΚ.

«Οι κληρονομικές σχέσεις διέπονται από το δίκαιο της ιθαγένειας που είχε ο κληρονομούμενος όταν πέθανε».

Το άρθρο θέτει τα εξής όρια: Στο πεδίο εφαρμογής του εντάσσονται όλες οι κληρονομικές σχέσεις: η εξ αδιαθέτου κληρονομική διαδοχή, η εκ διαθήκης διαδοχή, η αναγκαστική διαδοχή, δηλαδή οι διατάξεις περί νομίμου μοίρας.

Η εηληνική θεωρία και νομολογία δέχεται το αδιάσπαστο της κληρονομιάς, δηλαδή ένα μόνο δίκαιο ρυθμίζει τις κληρονομικές σχέσεις.

Πριν από τη θέση σε ισχύ του Α.Κ., ο Αστικός Νόμος του 1856, ρύθμιζε διαφορετικά. Διασπούσε το εφαρμοστέο δίκαιο και ίσχυε το δίκαιο της τελευταίας ιθαγένειας του Κ, εκτός από τα ακίνητα που βρισκόνταν στην Εηλλάδα για τα οποία ίσχυε το εη-

ηληνικό δίκαιο.

Είναι σαφή τα προτερήματα της εφαρμογής ενός μόνο δικαίου, όσον αφορά τον προσδιορισμό των κληρονόμων, την εκκαθάριση ενεργητικού – παθητικού της κληρονομιάς, τον καθορισμό των μερίδων, υπολογισμό νόμιμης μοίρας κ.η.π.

Άηλωστε στο εηληνικό σύστημα συγκρούσεως νόμων απαγορεύεται η παραπομπή. Έτσι το άρθρο 32 Α.Κ. μας ηέει: «στο αηλοδαπό δίκαιο που πρέπει να εφαρμοστεί δεν περιλαμβάνονται και οι κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου της αηλοδαπής πολιτείας».

Εξαιρέση: παραπομπή επιτρέπεται μόνο σε κάποια προδικαστικά ζητήματα όταν καλούνται να ηλυθούν με βάση τον κανόνα συγκρούσεως της lex causae καθώς επίσης και σε κάποιες Διεθνείς Συμβάσεις που κύρωσε η Εηλλάδα. Άρα με την απαγόρευση της παραπομπής, απαγορεύεται και η επίκληση κανόνων συνδέσεως του αηλοδαπού ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που δέχονται ενδεχομένως την εφαρμογή ενός άηλου δικαίου (π.χ. κατοικίας ή διαμονής ή κάτι άηλο), οπότε θα μπορούσε να ισχύει και ένα άηλο δεύτερο δίκαιο.

Άρα σύνδεσμος (κριτήριο) για τον καθορισμό του εφαρμοστέου δικαίου είναι η τελευταία ιθαγένεια που κληρονομούμενος.

Ο εηληνικός αστικός κώδικας, θέηησε να στηρίξει τους έηληνες της διασποράς, γι' αυτό εισήγαγε το σύνδεσμο αυτό. Ας μην ξεχνούμε πως μέχρι το 1980 η Εηλλάδα ήταν μια χώρα εξαγωγής μεταναστών, ενώ σήμερα συμβαίνει το αντίθετο και μετατράπηκε σε χώρα εισαγωγής τους.

Εάν έχουμε ανιθαγενή κληρονομούμενο (άρθρα 28 και 30 Α.Κ.), εφαρμοστέο δίκαιο είναι αυτό της συνήθους διαμονής του. Εάν στερούνταν συνήθους διαμονής, ισχύει η απηή διαμονή.

Στην περίπτωση προσφύγων, ενώ με βάση το Ν.Δ. 3989/1989 με το οποίο κυρώθηκε η Σύμβαση της Γενεύης για τους πρόσφυγες (άρθρο 12 § 1) για τις σχέσεις οικογενειακού δικαίου θα ισχύσει το άρθρο 30, για τις κληρονομικές υποστηρίζεται στη θεωρία ότι εφαρμοστέο δίκαιο είναι εκείνο της τελευταίας ιθαγένειας.

Στο σύνδεσμο του άρθρου 28, δηλαδή στο δίκαιο της τελευταίας ιθαγένειας του κληρονομούμενου, ανήκουν τα περισσότερα ζητήματα που τίθενται, όπως ενδεικτικά:

- ✓ Η μεταβίβαση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.
- ✓ Τα δικαιώματα διαχειριστή κληρονομιάς.
- ✓ Τα δικαιώματα του εκτελεστή διαθήκης.
- ✓ Ο τρόπος διαχείρισης της κληρονομιάς.
- ✓ Ο τρόπος με τον οποίο διενεργείται η διανομή της κληρονο-

μίας.

Αν όμως κάποιος κληρονόμος παρακρατεί παράνομα κληρονομαία αντικείμενα, τότε, εφαρμοστέο δίκαιο είναι αυτό του άρθρου 26 Α.Κ. για τις ενοχές από αδικοπραξία, δηλαδή το δίκαιο της πολιτείας, όπου διαπράχθηκε το αδίκημα.

Παρεκκλίσεις από τον παραπάνω κανόνα.

✓ Για την Ικανότητα προς σύνταξη διαθήκης, ισχύει π.χ. το άρθρο 7 Α.Κ., δίκαιο της ιθαγένειας του δικαιοπρακτούντος.

✓ Για την ανάκληση διαθήκης, όμως επιστρέφουμε στο 28 Α.Κ. Συγκεκριμένα για τη δυνατότητα ανάκλησης και την υπαγωγή των δικαιολογητικών λόγων της ανάκλησης, εφαρμοστέο δίκαιο είναι αυτό του άρθρου 28 Α.Κ. Η ικανότητα προς ανάκληση, όμως, ρυθμίζεται όπως και η ικανότητα προς σύνταξη διαθήκης από το άρθρο 7 Α.Κ.

Στη συνέχεια συντάξαμε έξι (6) διαφορετικούς συνοπτικούς πίνακες στους οποίους γίνεται προσπάθεια να συνοψισθούν διάφορα ζητήματα κληρονομιάς με στοιχεία αλληλοδοπότητας με επισήμανση, μακριά από λεπτομερείς θεωρητικές αναλύσεις, ιδίως των ζητημάτων που απασχολούν έναν εφαρμοστή του δικαίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι.

Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΑΡΘΡΟ 28 Α.Κ. LEX HEREDITATIS	ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΙΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΥΜΕΝΟΥ
---	---

Στο άρθρο 28 Α.Κ. εμπíπτουν:

- η μεταβίβαση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων
- δικαιώματα διαχειριστή κληρονομιάς
- δικαιώματα εκτελεστή διαθήκης
- τρόπος διαχείρισης της κληρονομιάς
- τρόπος διενέργειας διανομής κληρονομιάς
- περιορισμοί στα πρόσωπα που μπορούν να οριστούν κληρονόμοι ή ακόμη και το γεγονός του προσδιορισμού τους από κάποιον τρίτο,
- η δυνατότητα υποκατάστασης και οι περιπτώσεις για τις οποίες μπορεί ο διαθέτης να διορίσει κληρονόμο ως υποκατάστατο,
- το κύρος των όρων που τίθενται στη διαθήκη και οι συνέπειες μη τήρησής τους,
- το κύρος των κληροδοσιών,
- ζητήματα που προκύπτουν από διατάξεις διαθήκης που αφορούν trust,
- λόγοι και προθεσμίες εκκαθάρισης της κληρονομιάς, π.χ. εάν υφίσταται έγκυρη διαθήκη σύμφωνα με τη lex rei sitae, αλλά δεν αντιστοιχεί σε καμία μορφή διαθήκης γνωστή από την lex hereditatis, τότε αυτή η τελευταία ρυθμίζει, αν η κληρονομία θα εκκαθαριστεί εκ διαθήκης ή εξ αδιαθέτου
- δυνατότητα ανάκλησης διαθήκης και γεγονότα που στοιχειοθετούν την ανάκληση αυτή διέπονται από το δίκαιο του άρθρου 28 Α.Κ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ.

ΑΡΘΡΟ 7 Α.Κ. ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΚΤΟΥΝΤΟΣ	ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΠΡΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗ ΔΙΑΘΗΚΗΣ
---	---------------------------------

ΑΡΘΡΟ 26 Α.Κ. ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΟΠΟΥ ΔΙΑΠΡΑΧΘΗΚΕ ΤΟ ΑΔΙΚΗΜΑ	ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΝΟΜΑ ΠΑΡΑΚΡΑΤΕΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΙΑ
---	---

Μέχρι το έτος 1983, εφαρμοστέο δίκαιο στον τύπο των διαθηκών ήταν το άρθρο 11 του Αστικού Κώδικα. Μετά τη θέση σε ισχύ του παρακάτω νόμου, που κυρώνει τη σύμβαση Χάγης από 5 Οκτωβρίου 1961, η σύμβαση αυτή ως εσωτερικός νόμος του κράτους ρυθμίζει πρωταρχικά το όλο θέμα. Η ευρύτητα της σύμβασης διασώζει παντοιοτρόπως το κύρος μιας αλληλοδοπής διαθήκης.

ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ ΤΗΣ 5ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1961 ΠΑΡΑ ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΤΥΠΟ ΤΩΝ ΔΙΑΘΗΚΩΝ (ΝΟΜΟΣ 1325/1983)

Άρθρο 1 § 1.

Διάταξη διαθήκης είναι έγκυρη ως προς τον τύπο αν είναι σύμφωνη με το εσωτερικό δίκαιο:

- α) του τόπου όπου ο διαθέτης επιχείρησε τη διαθήκη, ή
- β) μιας ιθαγένειας που είχε ο διαθέτης είτε κατά το χρόνο επιχειρήσεως της διαθήκης είτε κατά το χρόνο του θανάτου του, ή
- γ) ενός τόπου όπου ο διαθέτης είχε την κατοικία του, είτε κατά το χρόνο επιχειρήσεως της διαθήκης είτε κατά το χρόνο του θανάτου του, ή
- δ) του τόπου όπου ο διαθέτης έχει τη συνήθη διαμονή του είτε κατά το χρόνο επιχειρήσεως της διαθήκης, είτε κατά το χρόνο του θανάτου ή
- ε) προκειμένου για ακίνητο, της τοποθεσίας τους.

Η διάταξη αυτή καθορίζει ως δίκαια που διέπουν τον τύπο της διαθήκης, το δίκαιο του τόπου όπου επιχειρήθηκε η διαθήκη (lex loci actus), το δίκαιο ιθαγενείας του διαθέτη (lex patriae), το δίκαιο κατοικίας του διαθέτη (lex domicilii), το δίκαιο της συνήθους διαμονής (résidence habituelle) και το δίκαιο της τοποθεσίας του ακινήτου (lex rei sitae).

Η ΕΛΛΑΔΑ ΔΕΝ ΚΥΡΩΣΕ

- α) Σύμβαση της Χάγης της 2ας Οκτωβρίου 1983 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις γαμικές σχέσεις.
- β) Σύμβαση της Χάγης της 1ης Ιουλίου 1985, για το εφαρμοστέο δίκαιο στο trust και την αναγνώρισή του και
- γ) Σύμβαση της Χάγης του 1989 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις κληρονομικές σχέσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ.

Διμερείς Συμβάσεις με Ευρωπαϊκά Κράτη.

Διμερείς Συμβάσεις με Ευρωπαϊκά κράτη που η Ελλάδα υπέγραψε και κύρωσε είναι:

- α) Η Ελληνοισπανική Σύμβαση από 21.2/6.3.1919, η οποία κυρώθηκε με το νόμο 2423/1920 και ερμηνεύτηκε με το νό-

μο 2850/1954 και αφορά τον διακανονισμό των αποβιούντων ελλήνων στην Ισπανία και των εις την Ελλάδα αποβιούντων Ισπανών.

β) Η Ελληνορωσική Σύμβαση από 17/30.8.1913 που κυρώθηκε με το νόμο 289/1914 και η οποία περιέχει ακριβώς τις ίδιες διατάξεις όπως και η Ελληνοϊσπανική Σύμβαση.

γ) Η *Ελληνοεθιβετική Σύμβαση της 1^{ης} Δεκεμβρίου 1927 (νόμος 3610/1928)*, η οποία αναφέρεται καταρχήν σε θέματα δικαστικής προστασίας, το άρθρο 10 όμως της οποίας επιλαμβάνεται και θεμάτων εφαρμοστέου δικαίου επί κληρονομικών σχέσεων.

δ) Η *Ελληνοτσεχοσλοβακική Σύμβαση της 7.4.1927 (νόμος 3829/1929)* που αφορούσε μεταξύ των άλλων και ζητήματα που άπτονται του εφαρμοστέου δικαίου επί κληρονομικών υποθέσεων (άρθρα 16-28), η οποία όμως καταργήθηκε στο σύνολό της με το άρθρο 51 της μεταξύ των δύο χωρών από 22.10.1980 υπογραφείσης Σύμβασης (Ν. 1323/1983).

ΕΚΤΟΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ελληνολιθιανική σύμβαση του 1948 που κυρώθηκε με το ΝΔ 1272/1949

ΠΙΝΑΚΑΣ IV.

ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΑ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ.

α. *η από 18.6.1959 ελληνογιουγκοσλαβική σύμβαση*, που κυρώθηκε με το ν.δ. 4007/1959,

β. *η από 4.11.1961 ελληνογερμανική σύμβαση* που κυρώθηκε με τον ν. 4305/1963 (και εξακολουθεί να ισχύει για θέματα μη εμπύπτοντα στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 44/2001, σύμφωνα με το άρθρο 70 του τελευταίου),

γ. *η από 19.10.1972 ελληνορουμανική σύμβαση* που κυρώθηκε με το ν.δ. 429/1974,

δ. *η από 8.10.1979 σύμβαση* δικαστικής αρωγής σε αστικές και ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδος και Ουγγαρίας, που κυρώθηκε με τον ν. 1149/1981,

ε. *η από 24.10.1979 σύμβαση* δικαστικής αρωγής σε αστικές και ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδος και Πολωνίας, που κυρώθηκε με τον ν. 1184/1981,

στ. *η από 22.10.1980 σύμβαση* δικαστικής αρωγής σε αστικές και ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδος και Τσεχοσλοβακίας, που κυρώθηκε με τον ν. 1323/1983,

ζ. *η από 21.5.1981 σύμβαση* δικαστικής αρωγής σε αστικές και ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδας και Σοβιετικής Ένωσης που κυρώθηκε με το Ν. 1242/1982 (και ισχύει ως προς την Ρωσική Ομοσπονδία και τις χώρες που ανεξαρτητοποιήθηκαν σε συνέχεια της διαλύσεως της Σοβιετικής Ένωσης με εξαίρεση τις Βαλτικές χώρες και τη Γεωργία),

η. *η από 2.6.1981 σύμβαση* δικαστικής αρωγής σε αστικές και ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδος και Συρίας, που κυρώθηκε με τον ν. 1450/1984,

θ. *η από 5.3.1984 ελληνοκυπριακή σύμβαση* νομικής συνεργασίας που κυρώθηκε με τον ν. 1548/1985,

ι. *η σύμβαση δικαστικής αρωγής* σε αστικές και ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδος και Κίνας, που κυρώθηκε με το Ν. 2385/1995,

ια. *η από 12.4.1993 σύμβαση* δικαστικής αρωγής σε αστικές και ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδος και Τυνησίας, που κυρώθηκε με το Ν. 2228/1994 και

ιβ. *η από 10.5.1999 σύμβαση* δικαστικής αρωγής σε αστικές και ποινικές υποθέσεις μεταξύ Ελλάδος και Γεωργίας, που κυρώθηκε με το Ν. 2813/2000.

ΠΙΝΑΚΑΣ V.

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ (Άρθρο 368 Α.Κ.)

Απαγορεύεται κατά το άρθρο 368 Α.Κ.

Εξαίρεση αποτελεί το Ν.Δ. 472/1974, επονομαζόμενο διεθνώς «lex Onassis».

Έγκυρες κατ' αυτό οι συμβάσεις που συνάπτονται στην αλληλοδαπή μεταξύ μελλιόνυμφων που κατοικούν κατά τον χρόνο καταρτίσεως της σύμβασης στο εξωτερικό και ο ένας απ' αυτούς είναι έλληνας ο δε άλλος αλληλοδαπός.

Η ρύθμιση ισχύει και όταν η σύμβαση καταρτίζεται και μετά την τέλεση του γάμου. Ο αλληλοδαπός μπορεί να παραιτηθεί από τα κληρονομικά δικαιώματα που θα αποκτούσε μετά την τέλεση του γάμου σε σχέση με την κληρονομία του έλληνα συζύγου.

ΣΥΝΔΙΑΘΗΚΗ (Άρθρο 1717 Α.Κ.)

Περισσότερα πρόσωπα δεν μπορούν να συντάξουν διαθήκη με την ίδια πράξη.

Δεχόμαστε συνδιαθήκη που καταρτίστηκε στην αλληλοδαπή, ακόμη και αν συνέπραξε σ' αυτή έλληνας διαθέτης. Δεν μπορεί να προταθεί πλέον η επίκληση στο άρθρο 33 Α.Κ. λόγω προσκρούσεως στα χρηστά ήθη ή γενικά στη δημόσια τάξη ιδίως μετά την ψήφιση του Νόμου 1325/1983 (Σύμβαση Χάγης του 1961) διότι στο άρθρο 4 της σύμβασης ορίζεται ότι «η σύμβαση τυγχάνει εφαρμογής σχετικά με τον τόπο της διαθήκης που καταρτίζεται από δύο ή περισσότερα άτομα».

ΝΕΜΗΣΗ ΑΝΙΟΝΤΟΣ (Άρθρο 1891 Α.Κ.)

Τα ζητήματα από πλειυράς Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου ως προς τον τύπο αυτής υπάγονται στα προβλεπόμενα για τις διαθήκες, ενώ τα ζητήματα ουσίας υπάγονται στη lex hereditatis, δηλαδή στο άρθρο 28 Α.Κ. (δηλαδή το αν επιτρέπεται, μεταξύ ποίων προσώπων, με ποιους περιορισμούς, κ.λ.π.).

ΔΩΡΕΑ ΑΙΤΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ (Άρθρο 2032 Α.Κ.) Η δωρεά αιτία θανάτου κατά την ελληνική θεωρία και νομολογία χαρακτηρίζεται ενοχή εκ συμβάσεως με αποτέλεσμα να μην εμπύπτε στον σύνδεσμο του άρθρου 28 Α.Κ. αλλιώς σ' εκείνον του άρθρου 25 Α.Κ. (ενοχές εκ συμβάσεως).

Ο τύπος δωρεάς αιτία θανάτου ρυθμίζεται από τη διάταξη του άρθρου 11 Α.Κ., δηλαδή διαζευκτικά από τη lex causae της δικαιοπραξίας, από τη lex loci actus και από τη lex patriae όλων των μερών.

ΠΙΝΑΚΑΣ VI.

ΑΛΛΟΔΑΠΗ ΔΙΑΘΗΚΗ (Άρθρα 807, 808 Κωδ. Πολ. Δικ.)

Αλλοδαπή διαθήκη έγκυρη κατά τον τύπο, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Χάγης του 1961 (Ν. 1325/1983) εισερχόμενη στην Ελλάδα ελέγχεται, εάν δημοσιεύθηκε ή όχι.

Η δημοσίευση θα έχει γίνει ή στην αρμόδια Αρχή της χώρας προέλευσης ή σε ελληνική προξενική αρχή της χώρας αυτής.

Διαθήκη δημοσιευμένη στην αλλοδαπή ως και ανάκλησή της κατατίθεται σε ελληνική προξενική Αρχή ή στην Γραμματεία οποιουδήποτε Μονομελούς Πρωτοδικείου ή εκτός της έδρας αυτού Ειρηνοδικείου.

Η παραλαμβάνουσα Αρχή συντάσσει πράξη κατάθεσης.

Αντίγραφα διαθήκης και πράξης αποστέλλονται στην Γραμματεία του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών.

Η έκδοση κληρονομητηρίου δεν είναι υποχρεωτική.

Ιδιόγραφη διαθήκη δημοσιευμένη στην αλλοδαπή κηρύσσεται κυρία **μόνο** σε ελληνικό δικαστήριο.

Αλλοδαπή διαθήκη αδημοσίευτη **δεν είναι άκυρη** αλλιώς πρέπει να δημοσιευθεί ως άνω ή να ζητηθεί η έκδοση κληρονομητηρίου.

ΚΛΗΡΟΝΟΜΗΤΗΡΙΟ

Υπάρχουν χώρες που γνωρίζουν το θεσμό του κληρονομητηρίου και άλλες όχι.

Αλλοδαπές δικαστικές αποφάσεις που αναγνωρίζουν κάποιον ως κληρονόμο στην ελληνική έννομη τάξη, κατά τη θεωρία και νομολογία εξομοιώνονται με κληρονομητήριο.

Η έκδοση του κληρονομητηρίου υπάγεται στην εκούσια δικαιοδοσία και άρα εφαρμόζεται το άρθρο 780 Κωδ. Πολ. Δικ.

Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή η απόφαση του αλλοδαπού δικαστηρίου παράγει στην Ελλάδα «χωρίς άλλη διαδικασία, την ισχύ που της αναγνωρίζει το δίκαιο του κράτους του δικαστηρίου που την

εξέδωσε, εφόσον συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις:

1. αν η απόφαση εφάρμοσε τον ουσιαστικό νόμο που έπρεπε να εφαρμοστεί κατά το ελληνικό δίκαιο και εκδόθηκε από δικαστήριο που έχει δικαιοδοσία κατά το δίκαιο της πολιτείας της οποίας τον ουσιαστικό νόμο εφάρμοσε και
2. αν δεν είναι αντίθετη προς τα χρηστά ήθη ή προς τη δημόσια τάξη».

Εάν πεισθούμε, ότι συντρέχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις και εάν κάποια διεθνής συμφωνία δεν ορίζει άλλως δεχόμεστε την αλλοδαπή δικαστική απόφαση – κληρονομητήριο, συνοδευόμενη με επισημείωση ως έχει, «άνευ άλλης διαδικασίας».

Εάν δεν πεισθούμε ή αδυνατούμε κατά περίπτωση να ερμηνεύσουμε και να εφαρμόσουμε την απόφαση αυτή, τότε ζητούμε αναγνώριση της αποφάσεως αυτής από τα Ελληνικά Δικαστήρια.

Επίσης μπορούμε να ζητήσουμε έκδοση κληρονομητηρίου από Ελληνικά Δικαστήρια για νόμιμα δημοσιευμένη αλλοδαπή διαθήκη, ακόμη και αν η χώρα προέλευσης της δεν γνωρίζει το θεσμό του κληρονομητηρίου.

Αναγνώριση της αλλοδαπής απόφασης και κληρονομητήριο για την αλλοδαπή διαθήκη ζητούν κατά κανόνα οι τράπεζες.

Συγκριτική θεώρηση της φορολογίας κληρονομιών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με το νέο νόμο 3634/2008

Χριστίνα Φαρδή

Συμβολαιογράφος Θεσσαλονίκης

Μέλος του δ.σ. του Σ.Σ.Ε.Θ.

Η φορολογία αποτελεί βασικό στοιχείο της κυριαρχίας των χωρών, διότι οι κυβερνήσεις θα ήταν ανίκανες να εφαρμόσουν τις πολιτικές τους, χωρίς τους κατάλληλους χρηματικούς πόρους. Μία από τις γενικές αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης η οποία χαρακτηρίζεται από την ενιαία αγορά είναι η συνεργασία των κρατών ακόμη και στην άσκηση κοινών φορολογικών πολιτικών.

Η ανάγκη συνεργασίας εν τούτοις δεν φαίνεται να είναι εμφανής στην περίπτωση της άμεσης φορολογίας. Κι αυτό γιατί καμία εθνική φορολογική πολιτική που αφορά άμεσους φόρους δεν μπορεί να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στα άλλα κράτη – μέλη. Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό οι εθνικές νομοθεσίες για την φορολογία κληρονομιών, δεν φαίνεται να επηρεάζονται από την Ευρωπαϊκή σύγκλιση. Αντίθετα διαπιστώνεται ότι η φορολογική πολιτική στον εν λόγω τομέα σχετίζεται περισσότερο με τις αρχές δικαίου που διέπουν το νομοθετικό σύστημα κάθε χώρας αλλήλα και με την ιδιαιτερότητα των αναγκών της οικονομικής πολιτικής κάθε χώρας. Έτσι δικαιολογούνται οι μεγάλες αποκλίσεις κατά την εφαρμογή του φόρου αυτού από κράτος σε κράτος.

Το κύριο χαρακτηριστικό του ισχύοντος στην Ελλάδα νέου νόμου 3634/2008 εκτός των άλλων (π.χ. κατάργηση του φόρου μεγάλης ακίνητης περιουσίας και αντικατάσταση από το ειδικό τέλوس επί των ακινήτων), είναι η κατάργηση των κλιμακωτών συντελεστών, οι οποίοι έχουν αντικατασταθεί από αναλογικούς συντελεστές στα ακίνητα (εκτός από τους απώτερους και εξωτικούς συγγενείς για τους οποίους εξακολουθούν να ισχύουν οι κλιμακωτοί συντελεστές) και η αποσύνδεση της απαλλαγής από τον φόρο λόγω απόκτησης πρώτης κατοικίας από την αξία αυτής.

Έτσι ο φόρος κληρονομιών είναι αναλογικός ως προς τους στενούς συγγενείς και προοδευτικός ως προς τους απώτερους συγγενείς και τους εξωτικούς, ο δε φόρος γονικών παροχών έχει αντικατασταθεί από αναλογικό φόρο 1% για την αξία πέραν των αφορολογητών ποσών..

Η πλειοψηφία των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ισπανία, Ολλανδία) υιοθετεί το σύστημα των κλιμακωτών συντελεστών, οι οποίοι καθορίζονται ανάλογα με τον βαθμό συγγένειας του κληρονόμου – κληρονομούμενου και του δωρητή – δωρεοδόχου. Άλλα κράτη (Ιταλία ήδη και η Ελλάδα) υιοθετούν το σύστημα των αναλογικών συντελεστών, το οποίο προφανέστατα είναι και πιο επιεικές.

Προβαίνοντας σε μια πρώτη σύγκριση των φορολογικών συντελεστών των δύο παραπάνω συστημάτων διαπιστώνεται ότι το ύψος των αναλογικών συντελεστών συνήθως δεν ξεπερνά το 10%, ενώ στο σύστημα των κλιμακωτών συντελεστών το ύψος

αυτών φτάνει για τους στενούς συγγενείς μέχρι το 30% στο Βέλγιο, 40% στη Γαλλία και για τους εξωτικούς μέχρι και 60% στην Αυστρία και στη Γαλλία, 68% στην Ολλανδία και 90% στο Βέλγιο.

Στην Ελλάδα και στην Ιταλία ο συντελεστής φόρου διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος του αποκτώμενου αγαθού (ακίνητο, εταιρικές συμμετοχές, κινητές αξίες) εξισορροπώντας έτσι τη δυσμενή φορολόγηση των ακινήτων έναντι των εταιρικών συμμετοχών.

Ο παραπάνω χαρακτηρισμός ως επιεικέστερου του συστήματος της εφαρμογής των αναλογικών συντελεστών σε σχέση με το σύστημα εφαρμογής κλιμακωτών συντελεστών ενισχύεται καθόσον πολλά κράτη που υιοθετούν το σύστημα των αναλογικών συντελεστών παράλληλα υιοθετούν και υψηλά αφορολόγητα όρια (όπως η Ιταλία) ή απαλλαγές των συγγενών πρώτου βαθμού (Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο). Πάντως στα πλαίσια και της άσκησης κοινωνικής πολιτικής, πολλές χώρες (Γαλλία, Ελλάδα) προβλέπουν απαλλαγές των συζύγων ή των τέκνων παρά το γεγονός ότι εφαρμόζουν το σύστημα των κλιμακωτών συντελεστών.

Σε πολλές χώρες παρατηρείται μία δυναμική άσκηση αναπτυξιακής οικονομικής πολιτικής μέσα από την φορολογία κληρονομιάς επαγγελματιών ακινήτων, καθόσον πολλές χώρες έχουν θεσπίσει αφορολόγητα ποσά όταν η κληρονομιά περιουσία αφορά επαγγελματικό ακίνητο (Αυστρία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία) ή μειωμένους φορολογικούς συντελεστές (Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία) με την προϋπόθεση να συνεχίσει να ασκεί ο κληρονόμος το επάγγελμα του θανόντος. Στο Βέλγιο ισχύουν απαλλαγές για την φορολογία κληρονομιάς μετοχών οικογενειακής επιχείρησης. Στην Αγγλία υπάρχει προνομιακή ρύθμιση για τα επαγγελματικά ακίνητα. Στην Ιταλία εάν συμφωνηθεί να μεταβιβαστεί η επιχείρηση σε ορισμένο πρόσωπο, προβλέπεται αφορολόγητο ποσό εφόσον ο κληρονόμος την διατηρήσει.

Απαλλακτικές διατάξεις θεσπίζονται στα πλαίσια της άσκησης αναπτυξιακής πολιτικής και στην ύπαιθρο, στις γεωργικές εκτάσεις. Έτσι σε πολλές χώρες εφαρμόζονται ειδικοί συντελεστές όσον αφορά την κληρονομιά αγροτικών επιχειρήσεων. Στην Ιταλία προβλέπονται απαλλαγές για νέους αγρότες, στην Ισπανία υπάρχει κλιμακωτή μείωση της αξίας για τη φορολογία των αγροτικών επιχειρήσεων.

Απαλλακτικές διατάξεις θεσπίζονται στα πλαίσια της άσκησης δυναμικής πολιτικής μέσα από την φορολογία κληρονομιών στον τομέα του περιβάλλοντος και της διατήρησης της πολιτιστικής

κληρονομιάς. Σε πολλές χώρες προβλέπονται φοροαπαλλαγές ή μειωμένοι συντελεστές όταν αντικείμενο της κληρονομιάς είναι διατηρητέα ακίνητα, με την προϋπόθεση να παραμείνουν ένα ικανό χρονικό διάστημα στην κυριότητα του κληρονόμου. Στα πλαίσια αυτά στην Ισπανία, υπάρχει μείωση του φόρου στο 95% της αξίας, για ακίνητα ιστορικής αξίας με τον όρο να διατηρούνται για μία δεκαετία.

Υποκείμενο του φόρου σε όλα σχεδόν τα κράτη είναι ο αποκτών. Εξαιρέση αποτελεί το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου ο φόρος επιβάλλεται επί της κληρονομιάς περιουσίας ανεξάρτητα από τη συγγενική σχέση του κληρονόμου και του κληρονομούμενου, η εξαιρέση όμως αυτή οφείλεται στη διαφορετική δομή του δικαίου.

Ο φόρος εισπράττεται από την Κεντρική διοίκηση σε όλα σχεδόν τα Ευρωπαϊκά κράτη με εξαίρεση την Ελβετία και το Βέλγιο λόγω του συστήματος της ομοσπονδιακής διοίκησης, και την Ισπανία όπου παρά την κρατική νομοθετική φορολογική νομοθεσία, η επιβολή του φόρου και ο καθορισμός των συντελεστών φορολογίας, έχουν εκχωρηθεί στις αυτόνομες κοινότητες.

Όσον αφορά την φορολογική αξία στις περισσότερες χώρες ισχύει ο κανόνας της αγοραίας αξίας των ακινήτων, αλλά σε πολλές χώρες υπάρχουν ειδικές μέθοδοι διοικητικού προσδιορισμού αξιούχου της αγοραίας αξίας των ακινήτων (Αυστρία, Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα).

Σε όλες σχεδόν τις χώρες παρατηρείται άσκηση κοινωνικής πολιτικής μέσα από την φορολογία κληρονομιών όσον αφορά,

- την προστασία των εισοδημάτων των κοινωνικά ασθενέστερων τάξεων,
- τις απαλλαγές στη φορολόγηση της κατοικίας του θανόντος (Βέλγιο, Ελλάδα),
- τις απαλλαγές της φορολόγησης του επιζώντος συζύγου, (ισχύει σε όλες σχεδόν τις χώρες),
- των ατόμων με ειδικές ανάγκες,
- της τρίτης ηλικίας,
- των συντρόφων με αστική σύμβαση,
- των πολυτέκνων.

Στην Ολλανδία υπάρχουν αφορολόγητα ποσά εφόσον κληρονόμος είναι σύντροφος. Οι σύντροφοι (δηλ. αυτοί που ζουν μαζί και έχουν συνάψει αστική σύμβαση) εξομοιώνονται με τους συζύγους. Επίσης ειδική φορολογία προβλέπεται και για τους απλούς συντρόφους (χωρίς αστική σύμβαση), αυτούς δηλαδή που συζούν, υπό κάποιες όμως προϋποθέσεις. Ειδική φορολογία για τους συντρόφους προβλέπεται στη Γαλλία και στην Αγγλία. Στην Ιταλία για τα άτομα με ειδικές ανάγκες προβλέπεται φοροαπαλλαγή που φθάνει το 1500000 ευρώ. Επίσης ειδική πρόβλεψη υπάρχει και στην Ισπανία. Στη Γαλλία προβλέπονται ειδικές μειώσεις φόρου για μέλη πολυτέκνων οικογενειών.

... Στην Ελλάδα με τον τελευταίο νόμο ενισχύθηκαν περισσότε-

ρο οι προϋποθέσεις απαλλαγής από το φόρο της πρώτης κατοικίας και όπως προειπώθηκε η απαλλαγή αποσυνδέθηκε από την αξία της κατοικίας.

Γενικός κανόνας που ισχύει στις περισσότερες χώρες είναι ότι η φορολογική επιβάρυνση των εν ζωή μεταβιβάσεων λόγω χαρακτηριστικής αιτίας (εκτός της γονικής παροχής) είναι δυσμενέστερη από την φορολογική επιβάρυνση λόγω κληρονομιάς.

Σε όλες σχεδόν τις χώρες λαμβάνονται υπ' όψιν στη φορολογία κληρονομιών οι προγενέστερες δωρεές του θανόντα προς τον κληρονόμο, πλην όμως σε πολλές απ' αυτές τίθενται όρια ως προς τον χρόνο που έγιναν αυτές.

Στις περισσότερες χώρες διαπιστώνεται η ύπαρξη βαθμών συγγένειας προκειμένου να καθοριστεί και ο ανάλογος συντελεστής φόρου με εξαίρεση το Ηνωμένο Βασίλειο. Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται πάντοτε ο επιζών σύζυγος και οι κατιόντες. Στην Ολλανδία παρατηρείται η πιο γενική και μικρή διάκριση των βαθμίδων συγγένειας. Στην Ελλάδα, Αυστρία, Γερμανία, Γαλλία, Βέλγιο, Ελλάδα, οι βαθμοί συγγένειας είναι διευρυμένοι. Τα μεγαλύτερα αφορολόγητα ποσά σε όλες τις κατηγορίες συγγένειας παρατηρούνται στην Ιταλία.

Παρατηρείται ότι σε πολλές χώρες δεν υπάρχει σταθερή πολιτική στη φορολογία των κληρονομιών. Υπάρχει μία διαρκής αλλαγή των νόμων και ένας πειραματισμός στην εφαρμογή τους. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί σύμφωνα και με όσα προαναφέρθηκαν από το γεγονός ότι εφόσον οι εθνικές νομοθεσίες δεν δεσμεύονται από την φορολογική πολιτική της Ε.Ε. έχουν την δυνατότητα να προσαρμόζουν την πολιτική τους κατά το δοκούν δηλαδή ανάλογα με την πολιτική που προτιμούνται να ασκήσουν, ή τις ανάγκες της οικονομίας της χώρας τους.

Άλλωστε στην Ελλάδα τα τελευταία 30 χρόνια είχαμε κατά μέσο όρο τρεις με τέσσερις φορολογικούς νόμους κατ' έτος. Τα προηγούμενα 4 χρόνια ψηφίστηκαν 14 φορολογικοί νόμοι στους περισσότερους από τους οποίους υπήρχαν σχετικές διατάξεις.

Πολλές χώρες έχουν καταργήσει τον φόρο κληρονομιών – δωρεών. Στην Ιταλία π.χ. ο ν. 362/2006 επανέταξε τον φόρο κληρονομιάς, αφού προηγουμένως υπήρξε τροποποίηση τρεις (3) φορές σε έξι μήνες. Στην Ρωσία ο φόρος κληρονομιάς καταργήθηκε από 1-1-2006.

Εν κατακλείδι συμπεραίνεται ότι μετά την ισχύ του νέου νόμου η Ελλάδα συγκρατείται μεταξύ των χωρών με τις επεικέστερες φορολογικές νομοθεσίες για τις κληρονομίες και τις μεταβιβάσεις με χαρακτηριστική αιτία λόγω γονικής παροχής παρά το γεγονός ότι ο νέος νόμος δεν τροποποίησε τους φορολογικούς συντελεστές στις μεταβιβάσεις εν ζωή λόγω δωρεάς.

Φαίνεται ότι το Ελληνικό κράτος με την επιβολή του νέου νόμου ασκεί τις φορολογικές του εξουσίες με γνώμονα τις κοινωνικές και αναπτυξιακές του προτεραιότητες που οι πολιτικές συγκυρίες απαιτούν.

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΧΡΗΣΙΚΤΗΣΙΑΣ ΣΤΑ ΚΛΗΡΟΤΕΜΑΧΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑ ΕΞ ΕΠΙΚΥΡΩΣΕΩΣ ΑΝΩΜΑΛΩΝ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΩΝ ΑΚΙΝΗΤΑ

Η εποικιστική νομοθεσία, είναι ως γνωστό, ένα ειδικό τμήμα του εμπραγμάτου δικαίου, που χαρακτηρίζεται από μερικές προστατευτικές αποκλίσεις και δημιουργούν πολλά προβλήματα στις μεταβιβάσεις. Δύο από τις ιδιορρυθμίες αυτές, θέλω ν' αναδείξω με το σημείωμά μου αυτό, ώστε να τις αποκωδικοποιήσουμε ο καθένας μας στο αρχείο του και να μας χρησιμεύουν κάθε φορά, που προκύπτει σχετικό πρόβλημα.

1^ο. Η χρησηκτησία στους κληήρους

Η κυριότητα των κληρούχων επί του κληήρου αποκτάται, σύμφωνα με το άρθρο 189 του αγροτικού κώδικα, από τη δημοσίευση στο ΦΕΚ της απόφασης του Υπουργού Γεωργίας, που κυρώνει στην οριστική διανομή και όχι από της εκδόσεως και μεταγραφής του τίτλου κυριότητας. Για κληροτεμάχια όμως, στις παραμεθόριες περιοχές (1892/1990) επανέρχεται ο κανόνας του εμπράγματος δικαίου και η κυριότητα αποκτάται από της εκδόσεως και μεταγραφής του τίτλου κυριότητας.

Πάγια γίνεται δεκτό πλέον από τη νομολογία, ότι μετά την ισχύ του ΑΝ 431/168 ο **κληρούχος ή ο κληρονόμος αυτού, δεν θεωρείται κατά πλάσμα του νόμου νομέας του κληροτεμαχίου, αν δεν το κατέχει πραγματικά και συνακόλουθα τρίτος μπορεί να αποκτήσει τη νομή και τελικά την κυριότητα αυτού με έκτακτη χρησηκτησία.**¹

Η κτήση της κυριότητας επέρχεται, εφ' όσον **α)** δεν γίνεται κατάτμηση του ακεραίου κληροτεμαχίου, **β)** έχει εκδοθεί και μεταγραφεί ο τίτλος κυριότητας, οποτεδήποτε, γιατί ως αρνητική προϋπόθεση, λαμβάνεται υπόψη, **γ)** έχει εξοφληθεί το τμήμα προς το δημόσιο και **δ)** αναφέρονται στο συμβόλαιο οι συγκεκριμένες πράξεις νομής και διακατοχής, ο δε χρόνος αρχίζει από την ισχύ του Α.Ν. 431/1968.

Συνεπώς, εάν πρόκειται να στηρίξουμε τη μεταβίβαση στη χρησηκτησία, αφετηρία της 20ετίας είναι η δημοσίευση στο ΦΕΚ της απόφασης του Υπουργού Γεωργίας που κυρώνει την οριστική διανομή. Αντιθέτως για κληροτεμάχια στις παραμεθόριες περιοχές, αφετηρία είναι η έκδοση και μεταγραφή του τύπου, διότι για τη μεταβίβαση του κληήρου από κληρούχο, απαιτείται ως προϋπόθεση να έχει εκδοθεί και μεταγραφεί ο τίτλος κυριότητας. Για την απόκτηση όμως του ακεραίου κληροτεμαχίου από τρίτο, ο τίτλος είναι αδιάφορο πότε εξεδόθη, αφού ο κληρούχος τυχάνει κύριος από της κυρώσεως της οριστικής διανομής όπως ελέχθη, με την εξαίρεση πάντα των κληροτεμαχίων των παραμεθόριων περιοχών.²

1. Α.Π. 1625/2002 ΤΝΠ «Νόμος 323166», Α.Π. 1473/2002 «Νόμος 321727».

2. Γνωμ. Καθηγητού Μπουραντά, Αρμεν. 2000, σελ. 875. Ι. Κωτούλας «Το Δίκαιο της Κατάτμησης των Γεωτεμαχίων», σελ. 12.

Ιωάννης Κωτούλας

Επίτιμος Πρόεδρος Συμβολαιογραφικού Συλλόγου Εφετείου
Θεσσαλονίκης

2^ο. Η χρησηκτησία στα ακίνητα μετά τη δικαστική επικύρωση ανωμαλίων δικαιοπραξιών.

Προς άλλη εντελώς κατεύθυνση λειτουργεί η χρησηκτησία, εάν το ακίνητο προέρχεται από απόφαση επικύρωσης ανωμαλίου δικαιοπραξίας. Διότι μετά την έκδοση και μεταγραφή της απόφασης αυτής, το κληροτεμάχιο έχει απολέσει την εποικιστική ιδιότητα δεν είναι πλέον κληροτεμάχιο, δεν ρυθμίζεται εφ' εξής από τις διατάξεις της εποικιστικής νομοθεσίας, που προστατεύουν μόνο τον κληρούχο ή τους κληρονόμους αυτού, αλλά από τις γενικές διατάξεις του εμπραγμάτου δικαίου, που εφαρμόζονται γενικώς στα αγροτικά ακίνητα. Η κατάτμηση επιτρέπεται, υπό τους όρους που ισχύουν τα τελευταία αυτά ακίνητα. Πρόκειται για δικαιούχο, ειδικό διάδοχο του ακινήτου. Η περί επικυρώσεως ανωμαλίου δικαιοπραξίας απόφαση Ειρηνοδικείου, εκδίδεται κατά τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας και προϋποθέτει κυριότητα του κληρούχου και των κληρονόμων του και φυσικά κατοχή και διακατοχικές πράξεις από το δικαιούχο της ανωμαλίου δικαιοπραξίας. **Διόρθωση της απόφασης αυτής για τυχόν παραλείψεις ή λάθη δεν επιτρέπεται.**

Ειδικότερα σε ζητούμενη μεταβίβαση η επικυρωτική αυτή απόφαση, αποτελεί τίτλο κτήσεως, με υποκειμένη αιτία την πώληση, διανομή κ.λ.π. Ο μεταβιβάζων κατά τη γνώμη μου μπορεί να συννομολογήσει ως ειδικός διάδοχος, στο μεταβιβαστικό συμβόλαιο τα πλήρη στοιχεία του ακινήτου, εάν υπάρχουν λάθη ή παραλείψεις π.χ. έλλειψη αριθμού κ.λ.π. στη δικαστική απόφαση, εφ' όσον τα στοιχεία αυτά προκύπτουν από δημόσια έγγραφα και συγκλίνουν αποδεδειγμένα στην πραγματική κατάσταση του ακινήτου.

Επίσης κατά τη γνώμη μου, το συμβόλαιο αυτό μπορεί να στηριχθεί στη χρησηκτησία, αν η δικαστική απόφαση εξεδόθη και μεταγραφεί, προ 20ετίας τουλάχιστον και το μεταβιβαζόμενο κατέχεται από τον πωλητή με τα προσόντα της χρησηκτησίας.

Στην περίπτωση αυτή η δικαστική απόφαση επικύρωσης ανωμαλίου δικαιοπραξίας λειτουργεί ως αφετηρία της χρησηκτησίας (αρνητική προϋπόθεση) και τυχόν ασήμαντες παραλείψεις, μη επαγόμενες απαγγελομένη ακυρότητα, είναι αδιάφορες και ουδεμία ασκούν επιρροή στη νομιμότητα της μεταβίβασης.

ΑΠΑΛΛΑΓΗ Α΄ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

κατά τις διατάξεις του Ν. 1078/80, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει

Νικόλαος Ψύλλας
Συμβολαιογράφος Λαγκαδά

Παρατηρήσεις και απόψεις

Σχετικό: «Φορολογική επιθεώρηση» (έτους 2001, συμπλήρωμα τεύχους 627) σελίδες 568,569 και 570 (Ερμηνεία των προϋποθέσεων απαλλαγής «...Δεν μπορεί να τύχει απαλλαγής σε πώλη κάτω των 3.000 κατοίκων όταν στην ίδια περιοχή (δήμο ή κοινότητα) ο αγοραστής ή τα πιο πάνω αναφερόμενα πρόσωπα έχουν οικία ή διαμέρισμα ή οικόπεδο οικοδομήσιμο ή ιδανικό μερίδιο οικοπέδου στο οποίο αντιστοιχεί εμβαδόν κτίσματος που πληροί τις στεγαστικές του ανάγκες, γιατί ο νόμος αποβλέπει (; ; ;) στην απόκτηση πρώτης κατοικίας, που στην περίπτωση αυτή δεν στερείται ο αγοραστής...»).

Σε συνέχεια σχετικού αναφέρονται τα κάτωθι: Η ανωτέρω ερμηνεία έρχεται σε αντίθεση με το γράμμα και το πνεύμα του Ν. 1078/80 διότι: 1) το σχετικό άρθρο του ανωτέρω νόμου αναφέρει: «...απαλλάσσεται από το φόρο εφόσον δεν έχουν δικαίωμα πλήρους κυριότητας ή επικαρπίας ή οίκησης σε κατοικία ή ιδανικό μερίδιο κατοικίας που πληροί τις στεγαστικές ανάγκες της οικογένειάς τους ή δικαίωμα πλήρους κυριότητας σε οικόπεδο οικοδομήσιμο ή σε ιδανικό μερίδιο οικοπέδου, στα οποία αντιστοιχεί εμβαδόν κτίσματος που πληροί τις στεγαστικές τους ανάγκες και βρίσκονται σε δήμο ή κοινότητα με πληθυσμό άνω των τριών χιλιάδων (3.000) κατοίκων...».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ 1n

Το γράμμα του νόμου είναι σαφές και δεν δικαιολογεί σε καμμία περίπτωση, τόσο διασταλτική ερμηνεία του (βλέπ. Σχετικό) και μάλιστα, σε βάρος του φορολογούμενου. Εάν ο νομοθέτης ήθελε θα είχε ρητά προσθέσει στο σχετικό άρθρο τέσσερις μόνο λέξεις, ήτοι: «...στην ίδια πόλη ή...» [δηλαδή η διατύπωση του άρθρου θα είχε ως εξής: «...απαλλάσσεται από το φόρο εφόσον δεν έχουν δικαίωμα πλήρους κυριότητας ή επικαρπίας ή οίκησης σε κατοικία ή ιδανικό μερίδιο κατοικίας που πληροί τις στεγαστικές ανάγκες της οικογένειάς τους ή δικαίωμα πλήρους

κυριότητας σε οικόπεδο οικοδομήσιμο ή σε ιδανικό μερίδιο οικοπέδου, στα οποία αντιστοιχεί εμβαδόν κτίσματος που πληροί τις στεγαστικές τους ανάγκες και βρίσκονται ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΠΟΛΗ ή σε δήμο ή κοινότητα με πληθυσμό άνω των τριών χιλιάδων (3.000) κατοίκων...»].

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ 2n

Με την παραπάνω ερμηνεία (βλέπ. Σχετικό) διαστρεβλώνεται πλήρως το πνεύμα του (σοφού) νομοθέτη, το οποίο είναι, πέρα από το να δώσει κίνητρο και βοήθεια για την κτήση α΄ κατοικίας και η αποφυγή - ανάσχεση του μαρασμού των μικρών (κάτω των 3.000 κατοίκων) χωριών της χώρας μας, η οποία εξυπηρετείται εν μέρει και με τη διατήρηση της ιδιοκτησίας οικιών σε αυτά, πολύ περισσότερο εξυπηρετείται δια της αγοράς και ανέγερσης νέων. Η παραπάνω ερμηνεία του νόμου (βλέπ. Σχετικό) ακυρώνει το σκοπό και είναι έξω από το πνεύμα του νομοθέτη και οδηγεί στο παράλογο να δίδεται «κίνητρο» σε αυτόν που έχει ιδιοκτησία σε κάποιο μικρό χωριό και θέλει να επενδύσει τυχόν αποταμιεύσεις του να αποκτήσει οικόπεδο ή οικία (με σκοπό ενδεχομένως αργότερα να το μεταβιβάσει στα παιδιά του) σε μια άλλη πόλη ή σε μία μεγαλούπολη (γιατί τότε θα δικαιούται απαλλαγή α΄ κατοικίας) και όχι στο ίδιο του το χωριό (γιατί τότε θα πρέπει να καταβάλει το σχετικό Φ.Μ.Α. ή Φ.Π.Α.). Μόνο και μόνο για να δοθεί έμφαση στο! που μπορεί να οδηγήσει η ανωτέρω αυθαίρετη, κατά τη γνώμη μου, ερμηνεία του νόμου δίδονται τα κάτωθι παραδείγματα : α) ο Α έχει πενήντα (50) οικόπεδα και οικίες σε οικισμούς κάτω των 3.000 κατοίκων, τα οποία απέκτησε χωρίς να έχει λάβει απαλλαγή φόρου. Δικαιούται απαλλαγή α΄ κατοικίας για αγορά διαμερίσματος στη Θεσσαλονίκη ή στην Αθήνα για παράδειγμα.- β) ο Β έχει οικία σε οικισμό κάτω των 3.000 κατοίκων, την οποία απέκτησε χωρίς να έχει λάβει απαλλαγή φόρου. Δικαιούται απαλλαγή α΄ κατοικίας για αγορά διαμερίσματος (πράγμα που σημαίνει

μεταφορά εισοδήματος σε πολλὰ επαγγέλματα) στη Θεσσαλονίκη ή στην Αθήνα.- γ) ο Γ έχει οικία σε οικισμό κάτω των 3.000 κατοίκων, την οποία απέκτησε χωρίς να έχει λάβει απαλλογική φόρου. ΔΕΝ δικαιούται απαλλογική α' κατοικίας για αγορά οικίας ή οικοπέδου στον ίδιο οικισμό (πράγμα που θα σήμαινε επιπλέον οικονομική και όχι μόνο ενίσχυση του οικισμού, μέσω των απασχολούμενων επαγγελματιών και τη διαμονή επιπλέον κατοίκων). Ας αρχίσει να λοξοκοιτάζει! προς τη Θεσσαλονίκη ή στην Αθήνα (sic).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ:

Ο σοφός νομοθέτης με διάφορα νομοθετήματα (π.χ. Ν. 2873/00 αρθ. 48, κίνητρο για την αγορά οικίας κ.λπ. στη Θράκη, Ν. 2459/97 αρθ. 8, μείωση Φ.Μ.Α. για αγορά ακινήτων σε μικρά νησιά) αποβλέπει και δίδει κίνητρα όχι απλά και μόνο στην (βλέπ. Σχετικό) «... απόκτηση πρώτης κατοικίας, που στην περίπτωση αυτή δεν στερείται ο αγοραστής...» αλλή και στην οικονομική και πληθυσμιακή τόνωση των μικρών οικισμών, με όλες τις υπόλοιπες παράπλευρες και ασύμμετρες ευεργετικές συνέπειες, που συνεπάγονται αυτού του είδους τα κίνητρα. Επειδή όμως ο νομοθέτης δεν θέλησε να οδηγηθούμε στα ως άνω παράδοξα, αλλή επειδή αντιθέτως ήθελε να υποβοηθήσει και την ανάπτυξη των μικρών οικισμών και όχι γιατί το παρέλειψε, στο σχετικό άρθρο, δεν προσέθεσε τις επίμαχες τέσσερις λέξεις : «...ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΠΟΛΗ ή...», διότι η βούλησή του, όπως προκύπτει με στενή γραμματική ερμηνεία του νόμου σε συνδυασμό και με τα προαναφερόμενα νομοθετήματα παροχής κινήτρων για τους παραμεθόριους και άλλους οικισμούς, ήταν για τη χορήγηση της απαλλογικής από το Φ.Μ.Α. για αγορά α' κατοικίας ν' αποτελεί κριτήριο το αν έχει ή όχι κάποιος ιδιοκτησία σε οικισμό άνω των 3.000 κατοίκων και όχι το που θα βρίσκεται το αγοραζόμενο ακίνητο (στον ίδιο οικισμό ή άλλη πόλη).

ΠΡΟΤΑΣΗ: Έχοντας υπ' όψιν τους οι αρμόδιοι ότι η σωστή, κατά την άποψή μου, ερμηνεία του νόμου και όλα τα προεκτιθέμενα, αφενός μεν έχουν ως αποτέ-

λεσμα μία ελαχιστότατη, έως και μηδαμινή ή αμελητέα απώλεια φορολογικών εσόδων, ως αφορώσα ελαχιστότατο αριθμό περιπτώσεων, αφετέρου δε δείχνουν το κοινωνικό πρόσωπο και τη μέριμνα της Φορολογικής Αρχής, έναντι και των μη προνομιούχων κατοίκων της χώρας μας, που συνεχίζουν να ζουν, να εργάζονται και να παράγουν στους μικρούς οικισμούς της χώρας, μακριά από συγκοινωνιακές και άλλες υποδομές, κοινωνοφιλείς υπηρεσίες, νοσοκομεία κ.λπ. των οποίων την απόλαυση δεν έχουν, όπως οι πολίτες των αστικών και ημιαστικών κέντρων, εν όψει και του γεγονότος ότι, εξ όσων γνωρίζω, δεν έχει κριθεί από τα αρμόδια Διοικητικά Δικαστήρια κάποια σχετική προσφυγή, προτείνω να γίνει αποδεκτή η προτεινόμενη κατά τα ανωτέρω ερμηνεία του πνεύματος και των στόχων του νομοθέτη ή άλλως οι Δ.Ο.Υ. να αρκούνται στο γράμμα του νόμου και τις σχετικές διατάξεις και να χορηγούν απαλλογική α' κατοικίας και στην περίπτωση που αγοράζεται ακίνητο σε οικισμό κάτω των 3.000 κατοίκων από ήδη ιδιοκτήτη ακινήτου, που πληροί τις στεγαστικές του ανάγκες, στον ίδιο οικισμό, φυσικά μόνο εφάπαξ, όπως ισχύει για όλους τους Έλληνες πολίτες ή τους, μόνιμους κατοίκους Ελλάδος, πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

«ΓΚΕΡΝΙΚΑ»

Ένας πίνακας, μία ιστορία

Γενοβέφα Τσερμενίδου-Αλεξοπούλου
 Συμβολαιογράφος Θεσσαλονίκης

Έχουν περάσει 35 χρόνια από το θάνατο του μεγάλου ζωγράφου Πάμπλο Πικάσο και στις 26 Απριλίου 2008 συμπληρώνονται 71 χρόνια από το βομβαρδισμό της βασικκής κωμόπολης Γκερνίκα, που ήταν η αιτία, η δημιουργική μανία του ζωγράφου σε ένα γιγαντιαίο καμβά, να εκδηλωθεί σε όλο της το μεγαλείο και να δημιουργήσει τον ομώνυμο πίνακα, που έμελλε να γίνει η «Τζοκόντα» της εποχής μας.

Αυτοεξόριστος από τα τέλη της δεκαετίας του 1930 στη γαλλική πρωτεύουσα, μακριά από τα αιματοβαμμένα μέτωπα του Ισπανικού Εμφυλίου, διαπραγματευόταν απρόθυμα με εκπροσώπους της δημοκρατικής κυβέρνησης της χώρας του, που προσπαθούσαν να τον πείσουν, να φιλοτεχνήσει ένα μεγάλων διαστάσεων έργο-καταγγελία κατά του Φράνκο, το οποίο προόριζαν για το ισπανικό περίπτερο της Διεθνούς Έκθεσης του Παρισιού. «Τον βασάνιζαν οι αμφιβολίες και ταυτόχρονα απεχθανόταν την ιδέα της κατά παραγγελία εκτέλεσης ενός έργου τέχνης, χώρια που ο μεγάλος Πικάσο δεν ήταν καλλιτέχνης αφισών», όπως περιγράφει γλαφυρά ο Ράσελ Μάρτιν στο βιβλίο του «Guernica, ο πόλεμος του Πικάσο».

Έπειτα όμως συνέβη κάτι που του άλλαξε γνώμη. Το απόγευμα της 26^{ης} Απριλίου 1937 η βασικκή κωμόπολη Γκερνίκα αφανίστηκε από το χάρτη. Είχε προηγηθεί ανελέητος τρίωρος βομβαρδισμός από δεκάδες αεροσκάφη της ναζιστικής Λεγεώνας «Κόνδωρ» και βομβαρδιστικά της ιταλικής αεροπορίας [ο Χίτλερ και ο Μουσολίνι στήριζαν έμπρακτα το σύμμαχό τους Φράνκο]. Το 70% της πόλης εξαϋλώθηκε από 32 τόνους εκρηκτικών, με εκατόμβη θυμάτων. Την περίοδο του βομβαρδισμού αποτελούσε στρατηγικό σημείο για τις δυνάμεις των Δημοκρατικών. Ήταν η μόνη περιοχή που εμπόδιζε τους εθνικιστές του Φράνκο να καταλάβουν το Μπιλμπάο. Πολλοί δε ιστορικοί πιστεύουν ότι ο Χίτλερ δοκίμασε στη Γκερνίκα τις στρατιωτικές τακτικές που θα χρησιμοποιούσε δύο χρόνια αργότερα στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Την ίδια ημέρα σχεδίασε τις έξι πρώτες από τις εξήντα συνολικά προπαρασκευαστικές μορφές της τοιογραφίας. Σύντομα άρχισε να μεταφέρει τις τραγικές μορφές με λάδι σε ένα καμβά. Είχε αναγκαστεί λόγω του μεγέθους να χρησιμοποιήσει σκάλα και πινέλα στερεωμένα σε ξύλινα κοντάρια, για να ζωγραφίσει τα ψηλότερα σημεία. Αρχικά πειραματίστηκε με χρώμα, αλλά σύντο-

μα αποφάσισε ότι το άσπρο, το μαύρο και το γκρι προσέδιδαν μεγαλύτερη ένταση στο θέμα. Μερικές εβδομάδες αργότερα, ο Πικάσο έβαζε την τελευταία πινελιά.

Η επιφάνειας 27 τ.μ. ασπρόμαυρη σύνθεση έσταζε απόγνωση και πόνο. Τα δύο κυρίαρχα σύμβολα του μνημειακού πίνακα ο ταύρος και το πληγωμένο άλογο, μπλέκονται με διαμελισμένα κορμιά και γυναίκες που ουρλιάζουν με νεκρά μωρά στην αγκαλιά σε ένα ζοφερό χορό θανάτου.

Όταν το τελάρο αναρτήθηκε στην έκθεση οι αντιδράσεις υπήρξαν μουνδιασμένες έως εχθρικές. Σταδιακά το γενικό αίσθημα άρχισε να μεταστρέφεται και ο πίνακας έπειτα από τη λήξη της έκθεσης άρχισε να περιοδεύει στην Ευρώπη. Η περιοδεία έλαβε άδοξα τέλος, όταν το 1939 ο Φράνκο προήγαγε στη Μαδρίτη επιβάλλοντας ένα στυγνό καθεστώς. Με το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ο Πικάσο, φοβούμενος την καταστροφή του πίνακα, τον φυγάδευσε στις Η.Π.Α.

Ο ισπανός ζωγράφος είχε δηλώσει ότι δεν επρόκειτο να επιστρέψει στη γενέτειρά του όσο ο Φράνκο και η δικτατορία του ήταν ακόμα σε ακμή. Απαγόρευσε τη μεταφορά της Γκερνίκα στην Ισπανία, θέτοντας όρο ότι πρώτα θα έπρεπε να αποκατασταθούν η δημοκρατία και οι κοινωνικές ελευθερίες. Πέθανε το 1973, προτού δει την επιθυμία του να γίνεται πραγματικότητα. Έπειτα από τέσσερις δεκαετίες παραμονής της Γκερνίκα στον τρίτο όροφο του Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης της Νέας Υόρκης, το διασημότερο έργο του ανδαλουσιανού ζωγράφου κατέφθασε πανηγυρικά στη Μαδρίτη το Σεπτέμβριο του 1981. Η εφημερίδα «El País» καλωσόρισε την Γκερνίκα με τη φράση «Ο πόλεμος τελείωσε». Αρχικά ο πίνακας εκτέθηκε στο Μουσείο Πράδο προστατευμένος με αλεξίσφαιρο τζάμι και οπλισμένους φρουρούς, ενώ από το 1992 στεγάζεται μόνιμα στο Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης «Βασίλισσα Σοφία».

Αν και φιλοτεχνήθηκε πριν από 70 και πλέον χρόνια, παραμένει και σήμερα επίκαιρη μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, τις τρομοκρατικές επιθέσεις στη Μαδρίτη, Μπάηλ, Λονδίνο και τον αλληλοσπαραγμό στο Ιράκ, Αφγανιστάν, Σουδάν και Σομαλία, και μας υπενθυμίζουν ότι οι άμαχοι είναι οι πρώτοι που πληρώνουν το τίμημα κάθε πολέμου.

Χαρακτήρισθηκε ως το πιο πολιτικοποιημένο έργο του 20^{ού} αιώνα, το οποίο αποτελεί πλέον συμβολική αντιπολεμική κραυγή.

ΚΑΛΕΙΔΟΣΚΟΠΙΟ ΤΗΣ ΣΥΜΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ

Γράμμα απ' τη Θεσσαλονίκη από «έναν φίλο που ήρθε απ' τα παλιά»

Πέτρος Ν.Κεφαλάς
Δικηγόρος Αθήνας

Με την ευκαιρία του αριστουργήματος του Τέννεσου Ουίλλιαμς «Λεωφορείο ο Πόθος» που παίζεται αυτή τη σαιζόν, στη Θεσσαλονίκη με την Πέμυ Ζούνη και στην Αθήνα με την Ολivia Λαζαρίδου, στο ρόλο της Μπλάνς Ντυμπούά, ανασύραμε απ' τα παλιά και δημοσιεύουμε ένα άρθρο του δικηγόρου Πέτρου Ν. Κεφαλά, γραμμένο το 1965. Είναι σα να γράφτηκε σήμερα, μόνο που τον προδίδει ο πλούτος μιας πανέμορφης και ξεχασμένης, δυστυχώς, ελληνικής γλώσσας.

«Εδώ κύριοι, βλέπετε τη Θεσσαλονίκη: Πόλις μεγάλη με μικρούς ανθρώπους -Τόλης Καζαντζής», έτσι χαρακτήριζε σ' ένα του ποίημα ένας από τους πιο νέους επιχώριους «γράφοντες» την πόλη μας- την πόλη του Κάσσανδρου – στα 1960. Στα 1965 μεγάλωσε πιο πολύ η «πόλη», μεγάλωσαν κάπως κι οι «άνθρωποι», μα μένει πάντα σε σχέση με την υδροκέφαλη πρωτεύουσα μικρή και συμμαζεμένη, τυλιγμένη στην ομίχλη της το φθινόπωρο και στην υγρασία της την άνοιξη – όταν υπάρχει άνοιξη, σαν εφέτο λόγου χάρη και δεν είναι μοναχά ένα πήδημα απ' τον χειμώνα που την ξυρίζει ο Βαρδάρης ως το καλοκαίρι που ηλικνίζεται σαν Κοιμηγιανή μικροπαντρεμένη στις «Κούινιες» στο Αρσακλή. Φέτο το πήδημα γύρισε σε μια ατέλειωτη βροχή που βάσταξε όλο τον Απρίλη, με λίγα και γι αυτό ακριβά διαλείμματα ήλιου, να στράφτη στα βουρκωμένα μάγουλα του Χορτιάτη. Φτάσαμε λοιπόν «ζώντας και ψευτοζώντας» («living and partly living» T.S. ELIOT, Ερημη χώρα) όπως πάντα στο τέλος του Μάη για να κερδίσει επί τέλους το καλοκαίρι την άνοιξη μάχη με τις οπισθοφυλακές του χειμώνα και να εισβάλει και στην πόλη μας – προκλητικό κάποτε με τα ημιτόπιλες διχτυωτά της νέας «σαιζόν», διάτορο τις ώρες της «κοινής ψυχίας» και του ιδιωτικού εκνευρισμού με τα μοτοποδήλατα και τις κόρνες μα πάντα διάφανο κι ακαταμάχητο τις νύχτες που αδειάζει το φεγγάρι του Μάη. Μια τέτοια νύχτα διάλεξε κι η Ελλη Λαμπέτη να σταυρωθή, δέκα μέτρα πίσω από τα φανάρια της παραλίας στο παλιό μας

κινηματοθέατρο με τις τρίζουσες παιδικές του πολυθρόνες, για να μας δώσει τη δική της Μπλάνς, «υποκειμενική» ίσως για τους εκατόνταρχους της κριτικής μας, μα ακατανίκητη στη νοσηρή γοητεία της σαν ποίημα του Λωτρεαμόν, φτάνοντας στην απόλυτη βίωση του ρόλου με τη δική της «υπερβατική» οδό και την πυξίδα του ταλέντου. Βγήκαμε αργά μετά τα μεσάνυχτα τσακισμένοι από τη ζέση του κλειστού θεάτρου και την αγχωτική πορεία της «κάθαρσης». Ησυχ θάλασσα κι' άστρα πολλή και φώτα στις απάνω γειτονιές να τρεμοπαίζουν και πυροφάνι στα νερά... του Μισσισιππή. Το «μπλου πιάνο» ...ακόμα στο μυαλό μας – ή η εποχή, ίδια της πρώτης σκηνής, το ίδιο ζεστό και υγρό κλίμα, ή ίδια γεύση παρακμής. «Μου 'πανε να πάρω ένα λεωφορείο που το ήνε Πόθος κι έπειτα ένα άλλο που λέγεται Κοιμητήρι και να κατεβώ στα Ηλύσια Πεδία...» Νέα Ορλεάνη της Βαλκανικής; Γιατί όχι; Μήπως δεν είμαστε κι εδώ ένα κράμα»; (Κ.Καβάφης)

Μα όχι – όλο αυτό είναι μονάχα ένα παιχνίδι της φαντασίας σε Μαγιατική νύχτα. Μόλις ζημερώσει η πολιτεία του Κάσσανδρου – και πρέπει πότε πότε να θυμάστε στην Αθήνα πως η Θεσσαλονίκη είναι «πόλη» με οντότητα και λειτουργία πόλης κοντά δυόμισυ αιώνες – παίρνει την πιο αθηθινή της, για σωτήριο έτος 1965 τουλάχιστο, όψη. Φορά τη φόρμα της την εργατική και τρέχει να πιάσει δουλειά στα εργοστάσια, στα καπνομάγαζα, στα γιαπιά. Φορά το τοιτάκι της πωλήτριας και παίρνει το λεωφορείο ο Φοίνικας για τα μαγαζιά της Βενιζέλου που κι αυτά στολιστήκανε στα καλοκαιρινά τους, φερμένα τσιφ απ' τους μεγάλους οίκους της Εσπερίας. Παίρνει τον φοιτητικό χαρτοφύλακα και το περισπού-

δαχτο ύφος και γεμίζει τα σπουδαστήρια της στίλβουσας Πανεπιστημιούπολης, μεταξύ μας, και τα εγγύς καφενεία. Είναι μια πόλη που σα να ξύπνησε αργά με μουδιασμένα μέλη και βαρύ κεφάλι όπως κάθε πρωί οι ήλιοι ηρωικοί σε τέτοιο κλίμα πιστοί του μεταμεσονύκτιου «Ντορέ», τρέχει βιαστική να πιόση το σφυγμό της εποχής, να προλάβει όχι πια το ληωφορείο του Γουίλλιαμς μα το τραίνο που το λέν Ευρώπη. Σ' αυτό το πλαίσιο άρχισε, τελευταία Κυριακή του Μάη, το μετόση επισημότητα ετοιμασμένο από το Υπουργείο Βιομηχανίας Βιοτεχνικό Συνέδριο των χωρών της ΕΟΚ και βέβαια της φιλοξενοούσης μικρής συνδεδεμένης Ελλάδας. Προσωπικότητες των Ευρωπαϊκών Οργανώσεων και της Ελληνικής οικονομίας, υπουργοί, καθηγητές ήνεε τα δικά τους σ' ώρες συνεδριάσεων, μα προ παντός μεταξύ τυρού και αχλαδιού- δόγμα Παπανδρέου πατρός...Ευκαιρία να ήάμψη ήίγο ήάηη προσωρινά στην αρχή του καλοκαιριού η παρασυτριβάνιος – κατ' όνομα- περιοχή που το Σεπτέμβρη θα χαρή τις μεγάλες ώρες της με τη Διεθνή μας Εκθεση – ας έχουμε κι εμείς κάτι ε;

Α προπος μια παρένθεση: αθόρυβα και σεμνά, όπως ήλιοι οι αθηινά ήξιοι, ήέρασε αυτόν το ήμηνα απ' την πόλη μας μια ήλλη εξέχουσα προσωπικότητα της Ευρωπαϊκής κίνησης και σκέψης, ο οικονομολόγος καθηγητής της Σορβόννης Ζάν Μαρσάη, που σε συγκινητική και ήπη τέλητη αναγορεύτηκε στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο επίτιμος διδάκτορας της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών, ήίγες ήέρες μετά την ανάληψη τέλητη προς τιμή του Εθνάρχη. Συνδεδικό

σημείο: το ήδιήτερο ενδιαφέρον κι η ουσιαστική συνεισφορά του μεγήλου μας φίλου στην προώθηση των Ελληνικών απόψεων πάνω στο Κυπριακό σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αν ήλειπαν κι αυτοί οι ήίγοι, πιστοί μας φίλοι, που συνήθως μας τιμούν σαν «επίγονους»...

Κι έτσι «επί δικαίους και αδικούς» σεργιανώντας βγήκε το φεγγάρι του θεριστή στο σκοτεινό Θερμαϊκό, άνοιξε κι η ήλάζ της Αγίας Τριάδας μ' ήλα της τα παρακλήδια και το κάμπιγκ, στολήστηκαν κι οι φρεσκολουσμένοι θερινοί μας κινηματογράφοι, ποιος να κερδήση το ενδεκάρι – είμαστε φτηνοί ήκόμη εδώ – των πασατεμποδιαιτούμενων θιαστών τους, γεμίσαν οι δρόμοι μ' ήσπρα κι ασπρόμαυρα ανδρικά παπούτσια όπως το Παρίσι όταν εισβάήηουν Αηγερινοί, «τα τραίνα ντύθηκαν θερινά δρομολόγια, (Ν.Α. Ασλάνογλου)», όπως θα ήήεγε ο αιώνια «διαθέσιμος» ποιητής μας που πούήησε το εργοστάσιο κι ήφυγε στο Κάιρο, ήηπίζοντας ήκόμη σ' ήήλες θήλασσες (Κ.Καβάφη, η πόηις) και ήάθε βράδυ ήηημμυρίζει νοσταλγία τ' αγιόκλήμα τις γειτονιές. Νοσταλγία, για τι; Μα – για τίποτε. Οσο κι αν μεμψιμοιρούμε κι εξεργαζόμαστε σε πολύχρωμα «προσπέκτους» τη φυγή μας, ήάθε βράδυ και πιο πολή την αγαπάμε – ανομολόγητα, ως γνήσιοι «μπαγιάτηδες» - τη Βυζαντινή μας πολίτεια, τη Θεοφρούρητη και Καστροτειχισμένη, με το ψηλό, βαρύ Μαραμπού της στην ήκρη να ήαφρονυστάζη από τις «ήευκές» ποηήμιστρες του, σαν να του ήάηασε τον απογευματινό ήπνο η σμερδαήέα απόβαση των «τσιούνγκ – βόκς»

Ιούνης 1965

Από τη Φωτεινή Κούτκου
Συμβολαιογράφο Σερρών

Μετά από όλα τα ενδιαφέροντα

και σοβαρά που γράφτηκαν στα συμβολαιογραφικά περιοδικά για το παγκόσμιο συνέδριο στη Μαδρίτη, τα διεθνή fora, τις παρουσιάσεις νέων προβληματισμών, την ιστοσελίδα της Διεθνούς Ένωσης πλημμυρισμένη από τα συμπεράσματα και τις εντυπώσεις, πραγματικά αναρωτιόμουν τι άλλο πια θα μπορούσα να παρουσιάσω σε αυτό το τεύχος.

Εξαιρετική βοήθεια, στάθηκε για μένα η βελγική ιστοσελίδα <http://www.notaire.be> που διάβασα και μετάφρασα πολλές φορές τόσο από μέσα μου όσο και ενώπιον φιλότιμου ακροατηρίου, για να σιγουρευτώ ότι κατάλαβα καλά. Μεταφερθείτε στο site www.onpassealacte.be και παρακολουθείστε όλα τα επεισόδια της πρώτης μίνι τηλεοπτικής σειράς που διαδραματίζεται σε συμβολαιογραφείο. «Ο συμβολαιογραφικός κόσμος βγαίνει στην τηλεόραση με μια μίνι σειρά που βαπτίστηκε 'on passe à l'acte' (με αμφίσημη ίσως έννοια: 'περνάμε στην πράξη' αλλιώς και passer une acte=συντάσσω μια πράξη). Είναι μια συμπαραγωγή της Βελγικής Ραδιοτηλεόρασης και της Βελγικής Συμβολαιογραφίας, βασισμένη στο συμβολαιογραφικό χώρο και αποτελείται από 25 επεισόδια του ενός λεπτού. Πρωταγωνιστούν πέντε (5) πρόσωπα που εργάζονται σε συμβολαιογραφείο, ο συμβολαιογράφος, ένας υποψήφιος συμβολαιογράφος, ένας πτυχιούχος νομικής και μία βοηθός γενικών καθηκόντων. Για να γίνει αντιληπτό το σχήμα των (5) πρωταγωνιστών της τηλεοπτικής σειράς, να αναφέρουμε ότι ένα μεσαίο συμβολαιογραφείο στο Βέλγιο απασχολεί συνήθως 3 με 4 συνεργάτες. Σχηματικά, τρεις (3) είναι οι βασικοί τομείς που συναντώνται: η σύνταξη πράξεων, η λογιστική και η διοίκηση.

Στην ιστοσελίδα τονίζεται ότι η παραγωγή, οι ηθοποιοί ακόμη και η τεχνική ομάδα είναι 100% Βέλγοι. Ο Olivier Evrard, παραγωγός της Βελγικής Ραδιοτηλεόρασης, δήλωσε ότι η φιλοσοφία της παραγωγής είναι μια μίνι σειρά "ένα μικροπρόγραμμα" με αποτέλεσμα σύντομο αλλιώς έντονο, ακριβώς ό,τι πρέπει για την ευχαρίστηση των τηλεθεατών. Από την πλευρά του, ο Pierre Nicaise, Πρόεδρος της Βασιλικής Ομοσπονδίας των Βέλ-

γων Συμβολαιογράφων, δήλωσε: «Με τη σειρά αυτή θέλαμε να παρουσιάσουμε επί σκηνής, στοιχεία της καθημερινότητας ενός συμβολαιογραφείου. Η θέλησή μας είναι να δείξουμε ότι ο συμβολαιογραφικός κόσμος είναι ένας κόσμος δυναμικός και μοντέρνος όπου συμβαίνουν ενδιαφέροντα πράγματα. Οι πρωταγωνιστές μας κάνουν να συμμετέχουμε στην καθημερινότητά τους με διάφορα ανέκδοτα και προβλήματα σε ένα ελαφρύ τόνο. Με την πρωτοβουλία αυτή, η συμβολαιογραφία στο σύνολό της, δηλαδή οι συμβολαιογράφοι και οι ομάδες τους, επιθυμούν να δείξουν το δυναμισμό τους και την καθημερινότητά τους και γιατί όχι να μπουν σε νέες προκλήσεις».

Επίκαιρο για μας, το θέμα του θεσμού της «ελεύθερης ένωσης» αναλύεται εκτενώς στη βελγική ιστοσελίδα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφορά στους λόγους για τους οποίους οι Βέλγοι προτιμούν να συνάψουν τη σύμβαση ελεύθερης ένωσης. Πολλά ζευγάρια προτιμούν να συγκατοικούν χωρίς να είναι παντρεμένα γιατί:

- ✓ Ένας από τους δύο είναι ήδη παντρεμένος με κάποιον τρίτο
  - ✓ Ο νόμιμος σύζυγος του ενός έχει εξαφανιστεί ή κηρυχτεί σε απάνεια
  - ✓ Το ζευγάρι δεν επιθυμεί να προσδώσει στη συγκατοίκηση τα πολιτικά αποτελέσματα ενός γάμου, όπως για παράδειγμα όταν κάποιος από τους δυο δεν επιθυμεί να βάλει σε χειρότερη μοίρα τα παιδιά που ήδη έχει από μια πρώτη ένωση.
- Βασικό πλεονέκτημα της ελεύθερης ένωσης για τους Βέλγους είναι ότι είναι περιττή κάθε τυπικότητα. Προφανώς, οι δύο σύζυγοι είναι υποχρεωμένοι να σέβονται τους όρους του συμβολαίου σχετικά με το νοικοκυριό, τα τρόφιμα, την εκπαίδευση και την ανατροφή των παιδιών που θα γεννηθούν από ένα τέτοιο ζευγάρι. Τα παιδιά μένουν έξω από προβλήματα των γονιών τους και δεν γίνονται θύματα της ασυνεννοησίας ή ρήξης του δεσμού των γονιών τους αφού αυτά μπορούν πάντα να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους έναντι των γονέων τους. Τα ουσιαστικά στοιχεία της ελεύθερης ένωσης είναι: η βούληση σταθερότητας και διάρκειας στην κοινή ζωή του ζευγαριού, η συμβίωση σε ένα σπιτικό, η απουσία κάθε τελετουργίας.
- ✓ Πάντως, ανεξάρτητα από τη θέση του καθενός μας για την αναγκαιότητα ή μη της εφαρμογής στη χώρα μας του θεσμού του συμφώνου της ελεύθερης ένωσης, είναι βέβαιο ότι θα προσδώσει επιπλέον κύρος στο συμβολαιογραφικό λειτουργήμα αφού η πολιτεία εμπιστεύεται και αναθέτει στο συμβολαιογράφο τη ρύθμιση νέων κοινωνικών και οικογενειακών συνθηκών και μορφωμάτων.

Εις μνήμην Αθανασίου Δ. Θανοπούλου

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Συμβολαιογραφικού Συλλόγου Εφετείων Αθηνών, Πειραιώς, Αιγαίου και Δωδεκανήσου, προκειμένου να τιμήσει έμπρακτα το έργο και την μνήμη συναδέλφων, που έχουν προσφέρει στη Συμβολαιογραφία και την κοινωνία εν γένει, απεφάσισε ομόφωνα, μετά από πρόταση των κας Μαρίας Πουλιαντζά, αντιπροέδρου και κο Ιωάννη Κιράνη, μέλους του Δ.Σ. του Συλλόγου, ως ελάχιστο φόρο τιμής για το μεγάλο έργο που προσέφερε, ο διατελέσας, από το 1954 μέχρι το 1970, Πρόεδρος Αθανάσιος Θανόπουλος, να τον τιμήσει, ονομάζοντας την αίθουσα συνεδριάσεων του Δ.Σ. **«Αθανάσιος Θανόπουλος»**.

Η επίσημη τελετή των εγκαίνιων της αίθουσας έγινε την Τετάρτη 12-3-2008 παρουσία του Προέδρου, των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου και υπαλλήλων του Συλλόγου, μελών της οικογενείας του τιμηθέντος και συναδέλφων, εν ενεργεία και συνταξιούχων.

Ο Πρόεδρος κ. Νικόλαος Στασινόπουλος αναφέρθηκε στη ζωή και το έργο του αειμνήστου συναδέλφου λέγοντας τα ακόλουθα: «Ο Αθανάσιος Δημητρίου Θανόπουλος, γεννήθηκε στη Ζάτουνα Γορτυνίας Αρκαδίας το έτος 1900.

Παιδί πολυμελούς οικογένειας, δεν ακολούθησε τους τρεις μεγαλύτερους αδελφούς του, που μετανάστευσαν στην Αμερική, αλλά μετά τις γυμνασιακές του σπουδές στο γυμνάσιο Δημητσάνας, ήλθε στην Αθήνα, όπου ενεγράφη στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Συγχρόνως εργαζόταν ως γραμματέας στον Άρειο Πάγο. Μετά την αποφοίτησή του από το Πανεπιστήμιο και αφού άσκησε τη δικηγορία για ένα χρόνο, διορίσθηκε Ειρηνοδίκης στη Σάμο. Το έτος 1925 προήχθη σε Πρωτοδίκη και υπηρέτησε στο Ίλιον και αργότερα στον Πειραιά.

Το έτος 1930 ο θείος του, συμβολαιογράφος Αθηνών Γεώργιος Κινινής του άφησε με διαθήκη το συμβολαιογραφείο του. Ο Αθανάσιος Θανόπουλος παρά την αγάπη του για το δικαστικό λειτούργημα, την οποία διατήρησε μέχρι τον θάνατό του, προτίμησε τη συμβολαιογραφία, την οποία υπηρέτησε με ζήλο, αγάπη και συνέπεια.

Από το έτος 1945 άρχισε να μετέχει στη Διοίκηση του Συμβολαιογραφικού Συλλόγου τότε Εφετείων Αθηνών και Αιγαίου.

Διετέλεσε Γενικός Γραμματέας του Συλλόγου, κατόπιν αντιπρόεδρος και Πρόεδρος από το έτος 1954, συνεχώς μέχρι την συνταξιοδότησή του το έτος 1970, εκλεγόμενος πάντοτε με την συντριπτική πλειοψηφία των συναδέλφων του.

Ο Αθανάσιος Θανόπουλος άφησε πλούσιο συγγραφικό και επιστημονικό έργο.

Το έτος 1952, σε συνεργασία με τον Διονύσιο Λιβαθινό, μετέπειτα Γενικό Γραμματέα του Συλλόγου, συνέγραψαν το τετράτομο έργο με τίτλο **«ο συμβολαιογράφος εν τη θεωρία και τη πράξει»**, το οποίο και σήμερα, πενήντα πέντε χρόνια μετά την συγγραφή του, αποτελεί σημείο αναφοράς για τον κλάδο μας. Στη συνέχεια συνέγραψε την **«εκ διαθήκης διαδοχή»**, η οποία επανεκδόθηκε το 1972, συμπληρωμένη από τον ίδιο και

Λένα Κοντογεώργου

Συμβολαιογράφος Αθηνών

Γενική Γραμματέας

του Συμβολαιογραφικού Συλλόγου Εφετείων
Αθηνών-Πειραιώς-Αιγαίου και Δωδεκανήσου

τέλος τον **«κώδικα συμβολαιογράφων»** το έτος 1973.

Εκτός από αυτά κατέστησε το **«δελτίο του συμβολαιογραφικού συλλόγου»**, την σημερινή **«συμβολαιογραφική επιθεώρηση»**, πολύτιμο βοήθημα των συμβολαιογράφων, περιέχον επιστημονικές μελέτες, άρθρα, ερμηνείες νόμων, κριτικές εγκυκλίων κ.λπ.

Ο Αθανάσιος Θανόπουλος ήταν πάντα στη διάθεση και στο πλευρό των συναδέλφων του.

Ο πρώτος Κώδικας των Συμβολαιογράφων μετά τον Οργανισμό των Δικαστηρίων και Συμβολαιογραφείων του Georg Ludwig Mauer, το Ν.Δ. 1333/1973, υπήρξε εν πολλοίς δικό του έργο, με την ενεργό συμμετοχή του στην Επιτροπή που τον κατάρτισε. Επίσης συνέγραψε και τελείωσε την **«αναγκαστική εκτέλεση»**, έργο ογκώδες και πολύτιμο για τους συμβολαιογράφους, το οποίο όμως δυστυχώς, δεν πρόλαβε να εκδώσει.

Ο Αθανάσιος Θανόπουλος αγάπησε την συμβολαιογραφία, και την υπηρέτησε πάντα με αφοσίωση, από οποιαδήποτε θέση και με οποιοσδήποτε συνθήκες, έχοντας ως γνώμονα το δημόσιο συμφέρον και το καλό όλων και ιδιαίτερα των συναδέλφων του.

Επιβλητικός στο ανάστημα, άνθρωπος χαμηλών τόνων, προσηνής, δίκαιος προς όλους, ανεξίκακος, άριστος οικογενειάρχης ο Αθανάσιος Θανόπουλος έχει κατορθώσει τριάντα επτά χρόνια μετά την συνταξιοδότησή του και δέκα οκτώ χρόνια μετά τον θάνατό του, να τον θυμούνται όλοι, όσοι είχαν την ευκαιρία να τον γνωρίσουν, με σεβασμό, αγάπη και εκτίμηση για τον χαρακτήρα και το έργο του.

Εκτιμώντας το έργο του και ως ελάχιστο φόρο τιμής στο όνομά του, ο Σύλλογός μας αποφάσισε να ονομάσει την αίθουσα συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου, ως αίθουσα **«Αθανάσιου Θανόπουλου»** και να επανεκδώσει το σύγγραμμά του με θέμα **«η εκ διαθήκης διαδοχή»**, το οποίο παραμένει επίκαιρο ακόμα και σήμερα, τριάντα έξι χρόνια μετά τη δεύτερη βελτιωμένη ανατύπωσή του.

Ο παριστάμενος γιος του αειμνήστου Προέδρου, τέως συμβολαιογράφος Αθηνών και μέλος του Δ.Σ. του Ταμείου Ασφάλισης Συμβολαιογράφων κ. Δημήτριος Θανόπουλος, βαθύτατα συγκινημένος, ευχαρίστησε όλους για την εκδήλωση αυτή και επεσήμανε ότι: **«Η ιστορία είναι υπομονετική και καλοπροαίρετη. Περιμένει να της δοθεί ευκαιρία για να κρίνει και να κατατάξει ανθρώπους και γεγονότα εκεί που τους αξίζει. Όλα αυτά με γνώμονα την δικαιοσύνη. Η ιστορία δεν είναι τυφή. Αρκεί βέβαια να της δώσουμε την ευκαιρία. Αυτό γίνεται σήμερα»**.

Μετά το πέρας της εκδήλωσης ακολούθησε δεξίωση στο ισόγειο του κτηρίου του Συλλόγου.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Alfonso Renteria Arocena

Αντιπρόεδρος του I.R.E.N.E.

Συμβολαιογράφος και

Υποθηκοφύλακας Μπιλημιάο (Ισπανία)

φού προηγήθηκε δύο ετών λεπτομερής εργασία σταχυολόγησης διαφόρων νομικών κειμένων, έχουμε στα χέρια μας σήμερα την πρώτη έκδοση της «Συγκριτικής Μελέ-

της Ιδιωτικού Δικαίου και Προληπτικής Δικαιοσύνης στην Ευρώπη», έργο εξαιρετικά πρακτικό που στόχο έχει να προσφέρει στον αναγνώστη έναν πίνακα ο οποίος παρουσιάζει τις αρχές που διέπουν τους θεμελιώδεις θεσμούς του Ιδιωτικού Δικαίου σε περισσότερες από τριάντα ευρωπαϊκές χώρες συμβάλλοντας έτσι στην επίτευξη του στόχου που τέθηκε με τη δημιουργία του ιδρύματος «I.R.E.N.E.» -Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών Συμβολαιογραφικών Ερευνών και Μελετών- που εδρεύει στο Λουξεμβούργο και έχει αναγνωρισθεί ως ίδρυμα κοινής ωφέλειας με το από 24/4/1990 Διάταγμα του Μέγα Δούκα, θεσμός υπέρ του οποίου ο συγγραφέας έχει παραχωρήσει όλα τα εκδοτικά δικαιώματα της παρούσας μελέτης.

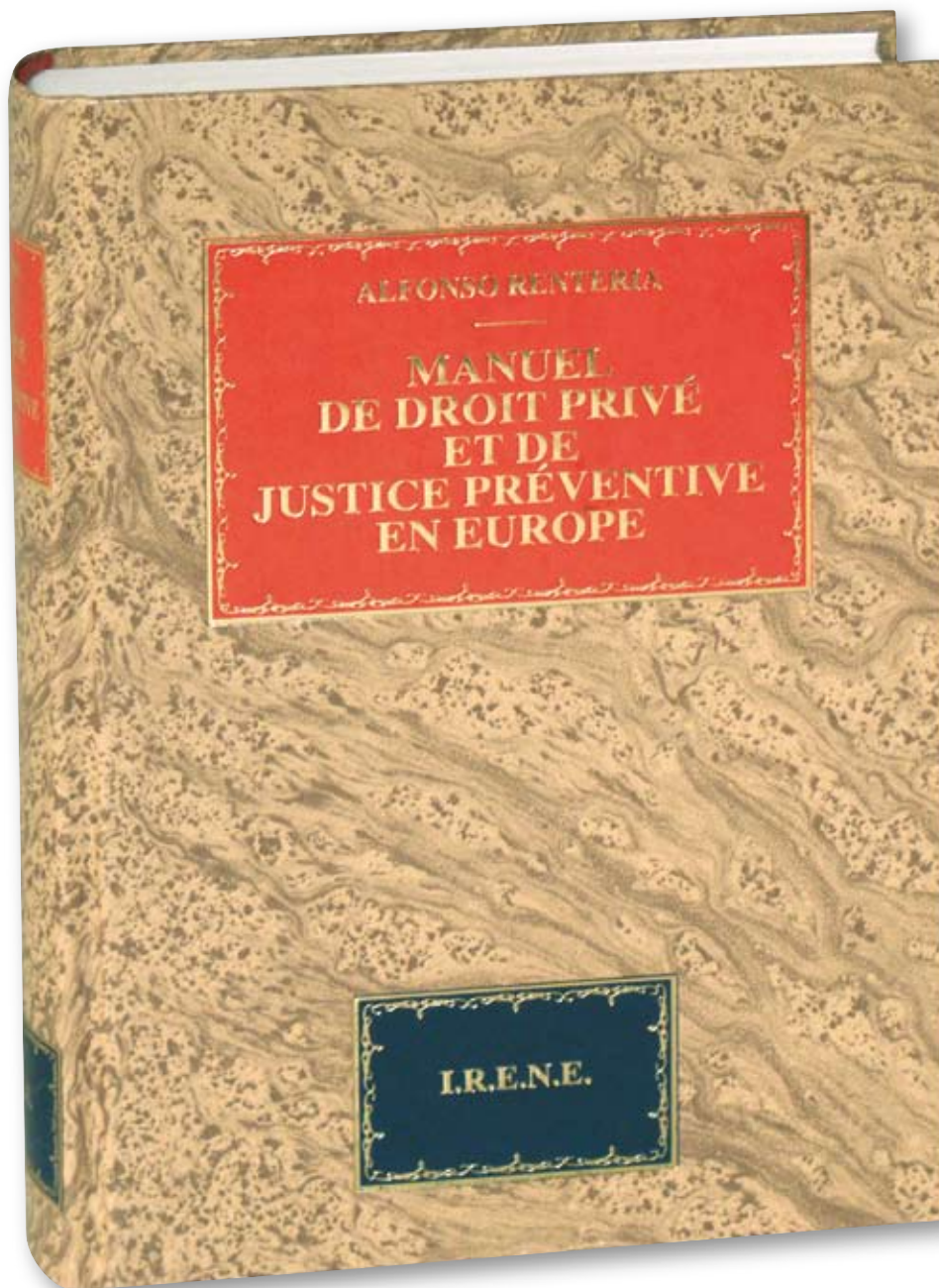
Το πρώτο κεφάλαιο του εγχειριδίου παρουσιάζει το σύστημα οργάνωσης και λειτουργίας της Ιταλικής συμβολαιογραφίας στην Ευρώπη, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στο κύρος της συμβολαιογραφικής πράξης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ο συγγραφέας επικέντρωσε τη μελέτη αυτή στο συμβολαιογραφικό σύστημα που αντιστοιχεί στις ευρωπαϊκές χώρες που μετέχουν στη Διεθνή Ένωση Ιταλικής Συμβολαιογραφίας, θεσμός υπερεθνικός με δική του νομική προσωπικότητα που δημιουργήθηκε το 1948 στο Μπουένος Αίρες (Αργεντινή) όπου βρίσκεται και η έδρα του, και στον οποίο ανήκουν περισσότερες από εβδομήντα χώρες απ' όλην τον κόσμο. Η Ιταλική συμβολαιογραφία, με ρίζες που ανάγονται στα χρόνια του Μεσαίωνα, αποκαταστάθηκε μετά τη Γαλλική Επανάσταση με το νόμο της 25^{ης} Βεντόζ του έτους XI (16 Μαρτίου 1803). Κύριο χαρακτηριστικό της είναι το γεγονός ότι θεωρεί τον συμβολαιογράφο ως νομικό υψηλής επαγγελματικής κατάρτισης ο οποίος ασκεί δημόσιο λειτούργημα που συνίσταται στην πιστοποίηση γεγονότων και εξωδικαστικών νομικών πράξεων και υποθέσεων, προσαρμόζοντας τη βούληση των μερών στο εφαρμοστέο δίκαιο με την αμεροληψία της αρωγής και των συμβουλών του, και του οποίου η αμοιβή δεν βαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό καθώς καθορίζεται μέσω ενός συστήματος δικαιωμάτων και αναλογικών αμοιβών.

Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά τη μελέτη των σχέσεων των συζύγων από το γάμο και αναλύει πιο συγκεκριμένα το σύστημα περιουσιακών σχέσεων σε καταστάσεις κρίσης (χωρισμός, δια-

ζύγιο και ακυρότητα), χωρίς να παραλείπει την παρουσίαση των προϋποθέσεων που απαιτούνται για την αναγνώριση των εκτός γάμου ζευγαριών, τα οποία αποτελούν σταθερή οικογενειακή ένωση και των οποίων τα δικαιώματα σήμερα στην κοινωνία μας έχουν εν μέρει εξομοιωθεί με εκείνα των έγγαμων ζευγαριών. Όλα αυτά τα θέματα εξετάζονται υπό το πρίσμα του εσωτερικού δικαίου κάθε χώρας προκειμένου να δώσουν στον αναγνώστη τα θεμελιώδη στοιχεία του αντίστοιχου εθνικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι το σύστημα μερικής κοινοκτημοσύνης στα αποκτήματα είναι η πλέον συχνά εμφανιζόμενη πρόσθετη νόμιμη δομή στις χώρες της Ευρώπης, και ότι στις περισσότερες από αυτές η αρχή της προστασίας της οικογενειακής κατοικίας απαιτεί τη συναίνεση και των δύο συζύγων για τη σύναψη πράξεων διάθεσης, ακόμη και σε περίπτωση που ισχύει, εκ του νόμου ή συμβατικά, η απόλυτη περιουσιακή αυτοτέλεια των συζύγων.

Το θέμα της κληρονομικής διαδοχής απασχολεί το τρίτο κεφάλαιο του μελέτης. Θεσμοί όπως η επαγωγή της κληρονομίας, η κυριότητα και κατοχή των κληρονομιών περιουσιακών στοιχείων, η κληρονομία εκ διαθήκης ή εξ αδιαθέτου, η κληρονομική ικανότητα, οι νόμιμες μοίρες, υποκατάσταση, κληροδοσία, διανομή και εκτέλεση καθώς και οι φόροι κληρονομίας σε κάθε χώρα της Ευρώπης εξετάζονται από πρακτική άποψη, χωρίς να παραλείπεται η αναφορά στα κριτήρια που διέπουν το κληρονομικό σύστημα στο Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο. Για μία ακόμη φορά γίνονται φανερές οι διαφορές μεταξύ του ηπειρωτικού δικαίου (άμεση μεταβίβαση της κυριότητας των περιουσιακών στοιχείων στον κληρονόμο και ύπαρξη νόμιμης μοίρας που περιορίζει την ελεύθερη διάθεση του διαθέτη) και του «Κοινοδικαίου» (κτήση της περιουσίας από τον κληρονόμο μετά την εκκαθάριση της κληρονομίας από πρόσωπα ή οντότητες επιφορτισμένα με το καθήκον αυτό, αναγνώριση του τραστ και απουσία νόμιμης μοίρας).

Το τέταρτο μέρος της μελέτης εξετάζει τα διάφορα εθνικά συστήματα σχετικά με τη σύσταση, την οργάνωση και τη δημοσιό-

τητα των νομικών προσώπων (αστικές εταιρίες, εμπορικές εταιρίες –προσώπων και κεφαλαιουχικές–, ενώσεις και ιδρύματα). Ιδιαίτερη προσοχή έχει δοθεί στη δομή και τη λειτουργία του εμπορικού μητρώου σε κάθε χώρα. Κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει πως η ολοένα αυξανόμενη διεθνοποίηση των εμπορικών σχέσεων μεταξύ των εταιριών καθιστά αναγκαία τη λεπτομερή γνώση των κανόνων που ισχύουν σε κάθε χώρα σχετικά με τη σύσταση καθώς και την αντιπροσώπηση των διοικητικών οργάνων και την ευθύνη των εταίρων, καθώς όλα αυτά τα θέματα οδεύουν προς ενοποίηση βάσει των ευρωπαϊκών οδηγιών που έχουν έως τώρα εκδοθεί. Αποτελεί επίσης αντικείμενο ανάληψης

της η εσωτερική νομοθεσία της κάθε χώρας σχετικά με τις αλλοδαπές επενδύσεις σε εγχώριες εταιρίες.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μελέτη των ευρωπαϊκών συστημάτων απόκτησης και μεταβίβασης της κυριότητας και άλλων εμπράγματων δικαιωμάτων σε ακίνητα, καθώς και η διαφορετική ισχύς που κάθε χώρα αναγνωρίζει στη δημοσιότητα του μητρώου ακινήτων ή υποθηκοφυλακείου και του κτηματολογίου. Σε ό,τι αφορά τα ακίνητα, οι μεγαλύτερες διαφορές μεταξύ των ευρωπαϊκών συστημάτων δεν απορρέουν από τη διάκριση μεταξύ «Αστικού δικαίου» και «Κοινοδικαίου»,

αλλά από το νομικό σύνδεσμο που αναγνωρίζεται στις μεταβολές υποχρεωτικής σχέσης οι οποίες συνδέουν τον μεταβιβάζοντα με τον αποκτώντα (ή τον πιστωτή με τον οφειλέτη) καθώς και από την ισχύ της απόκτησης ή της μεταβίβασης του εμπράγματος δικαιώματος κυριότητας ή εγγύησης που απορρέει από τη σχέση αυτή. Στα αιτιοκρατικά συστήματα, οι ιδιαιτερότητες που επηρεάζουν την υποχρεωτική σχέση έχουν αντίκτυπο στην ισχύ ή μη της εμπράγματος νομικής σχέσης, ενώ αντίθετα η νομοθεσία των χωρών που υποστηρίζουν την αφαίρεση της αιτίας αρνούνται κάθε αποτέλεσμα στην απόκτηση ή μεταβίβαση της κυριότητας ή της εμπράγματος εγγύησης λόγω της ακύρωσης ή της μη εγκυρότητας της υποχρεωτικής σχέσης.

Σε ό,τι αφορά τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στην εκπόνηση της συγκριτικής αυτής μελέτης, ο συγγραφέας ακολούθησε ένα σύστημα σταχυολόγησης και σύμπτυξης της βιβλιογραφίας που παρατίθεται στο τέλος και η οποία εμπλουτίστηκε με πλήθος επισκέψεων σε ιστοσελίδες του Διαδικτύου που η αναφορά τους δεν είναι δυνατή όχι μόνον λόγω του μεγάλου αριθμού τους αλλά κυρίως λόγω της δυσκολίας που προκαλούν οι συνεχείς παραπομπές σε συναφείς σελίδες τις οποίες ο συγγραφέας, όπως και κάθε επισκέπτης του Ιντερνετ, ακολούθησε χωρίς ωστόσο να δίνει πάντα σημασία στη διαδρομή. Σε δεύτερη φάση, συμβολαιογράφοι και άλλοι συνεργάτες του I.R.E.N.E. ανέλαβαν την τελική ανάγνωση των κειμένων και την επικαιροποίηση της νομοθεσίας τους. Στη συνέχεια παρατίθενται τα ονόματα όλων αυτών που θυσίασαν ανιδιοτελώς αρκετό από τον ελεύθερο χρόνο τους προκειμένου να επεξεργαστούν το περιεχόμενο της έκθεσης που παρουσιάζει την ισχύουσα σε κάθε χώρα νομοθεσία.

- ✘ Μίχαελ Μπέκερ, Πρόεδρος του I.R.E.N.E., Συμβολαιογράφος Δρέσδης, Γερμανία.
- ✘ Οντ Πατερνόστερ, Συμβολαιογράφος Σατελινό, Βέλγιο.
- ✘ Γκεοργκίνα Ζήάτεβα, Υπεύθυνη αποστολής του Συμβολαιογραφικού Συλλόγου Βουλγαρίας.

- ✘ Σοφία Μουρατίδου, Αντιπρόεδρος του I.R.E.N.E. και Μαριάννα Παπακυριάκου, υπεύθυνη Επιτροπών της Ένωσης, συμβολαιογράφοι Θεσσαλονίκης – Ελλάδα.
- ✘ Σίντσια Μπρουνέλι και Κάρλο Αλμπέρτο Μαρκόζ ντ' Αόστε, Συμβολαιογράφοι Φόρλι, Ιταλία.
- ✘ Λίγκα Αμπέλε, Υπεύθυνη αποστολής του Συλλόγου Ένορκων Συμβολαιογράφων Λεττονίας.
- ✘ Αντρέ Σβάχτγκεν, Επίτιμος Πρόεδρος της Παγκόσμιας Ένωσης Λατινικής Συμβολαιογραφίας (U.I.N.L.) και ταμίας του I.R.E.N.E., Συμβολαιογράφος Λουξεμβούργου.
- ✘ Ανρί Ρέι, Συμβολαιογράφος Μονακό.
- ✘ Βιολέτα Τομάλα, Συμβολαιογράφος Κιέλης, Πολωνία.
- ✘ Νατάλια Λέιτε, Υπεύθυνη αποστολής του Συμβολαιογραφικού Συλλόγου Πορτογαλίας και Αρνάλντο Μαρτίνς, Συμβολαιογράφος Πασός ντε Φερέιρα, Πορτογαλία.
- ✘ Ιγκόρ Μεντβέντεφ, Συμβολαιογράφος Αικατερίνημπουργκ, Ρωσία.
- ✘ Λοράν Μπεσό, Γραμματέας του I.R.E.N.E., Συμβολαιογράφος Λωζάνης, Ελβετία.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι η εκπόνηση μιας μελέτης συγκριτικού δικαίου παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες: η γνώση και η σωστή ερμηνεία της ισχύουσας νομοθεσίας σε περισσότερες από τριάντα χώρες είναι μια δύσκολη προσπάθεια και δεν μπορεί να αποκλεισθεί η πιθανότητα κάποιου λάθους. Συν τοις άλλοις, παρόμοιες εργασίες έχουν μικρή διάρκεια ζωής, αρκεί να θυμηθούμε το γνωμικό: «Λόγια του νομοθέτη...». Ωστόσο, ο συγγραφέας ελπίζει ότι η μελέτη αυτή θα μπορέσει να κάνει γνωστό το Ιδιωτικό Δίκαιο των διαφόρων χωρών της Ευρώπης στον πολίτη που θέλει να συνάψει γάμο, να τακτοποιήσει την κληρονομική του διαδοχή, να αγοράσει ή να πουλήσει ακίνητα, να συνάψει σύμβαση με αλληλοδαπή εταιρία. Από την άλλη μεριά, τόσο το ίδρυμα I.R.E.N.E. όσο και τα μέλη του αναλαμβάνουν τη δέσμευση ότι θα καταβάλουν κάθε προσπάθεια ώστε να παραμείνει η παρούσα μελέτη επίκαιρη με την παρουσίαση μελλοντικών εκδόσεων, με στόχο τη δημιουργία μιας Ευρώπης αποκεντρωμένης και κοντά στους πολίτες.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ

Μια αλησμόνητη πατρίδα

Μιχαήλ Διατσιόδης,
επιτίμος συμβολαιογράφος

Η Ανατολική Ρωμυλία ή Ρουμελία αποτελεί το βόρειο τμήμα της μιάς και ενιαίας Θρακικής χώρας και περιλαμβάνεται μεταξύ των οροσειρών του Αίμου και της Ροδόπης και ειδικότερα οριοθετείται: ανατολικά με τον Εύξεινο Πόντο, δυτικά με το όρος Όρβηλος, βόρεια με το όρος Αίμος και νότια με το όρος Ροδόπη. Έχει έκταση 35500 τ.χλμ., μιάμιση φορά και πλέον από την Πελοπόννησο. Η Ανατολική (Τουρκική) Θράκη έχει έκταση 34615 τ.χλμ. και η Δυτική (Ελληνική) Θράκη μόλις 8580 τ.χλμ.

Στην Ανατολική Ρωμυλία (Βόρειο Θράκη) όταν ήταν εκεί το ελληνικό στοιχείο υπήρχαν πολλές σπουδαίες και ακμάζουσες ελληνικές πόλεις. Π.χ η Φιλιππούπολη, η Αγχίαλος, ο Πύργος (Δεβελιός),- Μπουργκάζ η Βάρνα (Οδησσός), ο Στενήμαχος, Σωζόπολη (Απολλωνία), Π Ζαγορά (Βερόνη), η Ν.Ζαγορά, η Αγαθόπολη, η Μεσημβρία, ο Άγιος Βλάσιος, ο Αετός, η Σήλημος, η Ιάμπολη, η Βιζύη, το Καβακλή, η Βησσαπάρ (Τατάρ- Παζαρτζίκ), η Περιστέρα κλπ. Κατοικούσαν δε διακόσιες πενήντα χιλιάδες (250000) Έλληνες, οι οποίοι και εδέσποζαν σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής και σ' όλους τους τομείς έναντι των Βουλγάρων και των Τούρκων και είχαν πολύ ανώτερο και μεγαλύτερο πνευματικό πολιτισμό.

Ονομάσθηκε Ανατολική Ρουμελία από τις τουρκικές λέξεις «Ρούμ. – Υλί», χώρα των Ρωμιών, των Ελλήνων, Ανατολική Ρουμελία σε αντίθεση με τη Δυτική χώρα των Ελλήνων, δηλ. απλώς τη Ρουμελία, όπως χαρακτηρίζεται ακόμα και σήμερα η Στερεά Ελλάδα. Ανατολική Ρωμυλία ονομάσθηκε την εποχή της Συνθήκης του Βερολίνου από τον Αλέξανδρο Ραγκαβή, πρεσβευτή πρώην στο Βερολίνο, όπως ο ίδιος το αναφέρει στα «Απομνημονεύματα» του υπό την επίδραση του λογιωτατισμού. Στη Συνθήκη του Βερολίνου αναφέρεται με την ονομασία Ανατολική Ρουμελία.

Εντάσσεται στην ευρύτερη περιοχή της Θράκης, της οποίας τα όρια κατά την προ Ομηρική και την Ομηρική εποχή ήταν: προς ανατολής ο

Εύξεινος Πόντος, προς δυσμάς ο Αξίος, προς βορράν ο Ίστρος (Δούναβης) και προς νότον ο Πηνειός ποταμός, το Αιγαίο Πέλαγος και η Προποντίδα. Μια ευρύτατη πλούσια περιοχή με πολύ αρχαίους κατοίκους. Μάλιστα και οι Πελασγοί, οι αρχαιότεροι κάτοικοι της Ελλάδος είχαν την καταγωγή τους από τη Θράκη. Έτσι οι Έλληνες και οι Θράκες είναι αδελφοί, και η επίδραση πλέον των Ελλήνων είναι σημαντική και η Θράκη κατατάσσεται στην ευρύτερη Ελληνική οικογένεια. Από τη μυθολογική ακόμη εποχή λάτρευαν τους ίδιους με τους άλλους Έλληνες θεούς «Από τη Θράκη βρε παιδιά από την Πιερία εβγήκεν η θρησκεία» έγραψε ο αείμνηστος Θρακιώτης ποιητής και λογοτέχνης Γεώργιος Βιζύνης, γνωστός για το λογοτεχνικό του αριστούργημα «Το αμάρτημα της μητρός μου». Και αυτή η λέξη θρησκεία παράγεται από τη λέξη Θράξ που υπονοεί τον Ορφέα, ο οποίος όρισε ορισμένο τρόπο επικοινωνίας με το Θεό. Είχαν τις ίδιες δοξασίες και τους ίδιους θεσμούς, συνδέονταν πνευματικά και γενικά οι εκδηλώσεις της ζωής τους ήταν και όπως των άλλων Ελλήνων. Ομιλούσαν και έγραφαν, ιδιαίτερα από τους Μακεδονικούς χρόνους αποκλειστικά την Ελληνική γλώσσα. Ο Ιουλιανός, ο γνωστός ρωμαίος αυτοκράτορας, με πλούσια ελληνική παιδεία, έλεγε, για την ελληνικότητα της Θράκης «Οι περί την Θράκην και την Ιωνίαν κατοικούντες Ελλάδαδος εσμέν έγκανοι». Σε πολλές πόλεις π.χ Στενήμαχο, Καβακλή, Πύργο, Μεσημβρία, Αγχίαλο, Σωζόπολη, Αετό, Αγαθόπολη κ.λ.π η βουλγαρική γλώσσα, μπορεί να πει κανείς, ήταν άγνωστη μέχρι και τα τελευταία χρόνια.

Ως προς τον πληθυσμό, κατά τον πατέρα της ιστορίας τον Ηρόδοτο, το Θρακικό έθνος κατά την αρχαιότητα ήταν το πολυπληθέστερο μετά το Ινδικό. Αναφέρονται από τον Ηρόδοτο 19 θρακικά φύλα, που απαρτίζουν τους Θράκες και από το Στράβωνα 22. Μερικά από τα φύλα αυτά είναι: οι Αψίνθιοι, Δολόγιοι, Κίκονες, Σαππαίοι, Δερσαίοι, Βίστονες, Βισάηται, Βησσοί, Θυνοί, Αστοί, Σίθωνες, Αγριάνες (Πομάκοι), Γέτες, Μοισοί, Τραμίνιοι και Μεθάνηται, Αρτάκοι ή Αρτάκιοι, Ηδωνοί, Βρύγες, Παναίοι, Δρώιοι, Οδόμαντοι, Σάτραι, Σίρες, Μαίδοι, Σκυρδιάδαι και Νιψαίοι, Βέννοι, Κεβρήνιοι κλπ.

Οι Οδρύσαι «το πολυπληθέστερο και ισχυρότερο των Θρακών φύλων, το και των άλλων πάντων, πλην των ορέων, κυριάρχησαν: ώκουν εν τη άνω ηεκάνη του Έβρου, ομορούντος τοις Βησσοίς και εκτεινόμενον προς βοράν μέχρι του Αίμου, προς νότον δε μέχρι του Άρξου ποταμού και της των Κυψέλων πόλεως, και προς την Ροδόπην και προς ανατολής μέχρι του Αρίσβου». Ήταν δηλ. το πολυπληθέστερο και το πλέον αξιόμαχο θρακικό φύλο. κατοικούντες προς βοράν της πόλεως των Κυψέλων περί τον Έβρο, στην άνω του Έβρου ηεκάνη μεταξύ Ροδόπης και Αίμου και εκτεινόμενοι βορειοδυτικά μεν μέχρι Φιλιππουπόλεως, ανατολικά δε μέχρι τον Εύξεινο Πόντο. Πρωτεύουσα τους η Οδρύσα πιθανώς η Ορεσιάδα, που πήρε το όνομα της από το γιο του Αγαμέμνονα, τον Ορέστη. Αργότερα πρωτεύουσα ήταν η Βιζύη. Το Καβακλή βεβαίως περιλαμβάνεται στην περιοχή αυτή των Οδρυσών. Ονομαστοί βασιλείς του κράτους των Οδρυσών υπήρξαν: ο Τήρης, ο γιος του Σιτάλης, ο ανεψιός του Σιτάληκ

Σεύθης ο Ι, ο Σεύθης ΙΙ, ο γιος του Κότυς και άλληλοι.

Οι Πιέρης η Πιέριοι κατοικούσαν στο νότιο άκρο της Κεντρικής Μακεδονίας στο σημερινό νομό Πιερίας σε μεγαλύτερη όμως έκταση στην αρχαιότητα εν σχέση με τη σημερινή του νομού. Όρια είχε προς ανατολάς τη δυτική παραλία του Θερμαϊκού Κόλπου, προς δυσμάς τα όρη Όλυμπο και Πιέρια, προς βοράν τον ποταμό Αλιάκμονα από την έξοδο του από τη στενωπό μεταξύ Πιερίων ορέων και του Βερμίου μέχρι τον Θερμαϊκού και προς νότον την κοίτη του Πηνειού ποταμού από τα Τέμπη μέχρι τις εκβολές του. Στην Πιέρια υπήρχαν πολλήδες και ονομαστές πόλεις: Η Πιμπλεια, το σημερινό Λιτόχωρο, γενέτειρα του Ορφέα κατά τα Αργοναυτικά δε τα Λείβηθρα, όπου και τα οστά του Ορφέα (το αναφέρει ο Πausanias), με πλούσια ιστορία. Καταστράφηκαν από τον ποταμό – χείμαρρο Σύ (Ζυλιάνια). Οι Πιέρης του Παγγαίου, όπου είχαν μετοικήσει, έκοβαν νομίσματα με παράσταση του σούς (σός ο κάπρος). Σώζονται τα ερείπια της πόλεως, κατατρυπημένα και ανασκαμμένα από τους αρχαιολόγους.

Η πύλη Πιερίας, αι Φιλακαί, η Βάβηλα, το Αιγίνιο, ομώνυμη κωμόπολη, κατοικούμενη κυρίως από Καβακλιώτες, η Φίληλα, το Ηράκλειο (Πηλατών), η Πέτρα, η Πύδνα (Κίτρος), όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε, η Μεθώνη, η Άτηρα (Κατερίνη), η Ηιών, αι Άγασαί, το Λυκοστόμιον και το Καστρίον, αι Ακεσαμεναί (Νέα Έφεσσος) από το όνομα του βασιλιά της Πιερίας Ακεσαμενό. Από το Αιγίνιο και τη Μεθώνη πέρασε ο Απόστολος των εθνών Παύλος.

Τέλος το γνωστό Δίον με τα πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα και το αξιόλογο μουσείο, με αγάλματα ασύγκριτης ελληνικής τέχνης, που δίνουν αποστομωτική απάντηση σε όλους τους βέβηλους της ιστορίας. «Η Μακεδονία εν λίθοις φθεγγομένοις και μνημείοις σωζομένοις». Το Δίον ήταν η πρωτεύουσα της Πιερίας και το θρησκευτικό κέντρο της Μακεδονίας. Ποιούχος θεός ήταν ο Ζεύς με τη λατρεία σ' αυτόν. Δεν κρίνεται άσκοπο να αναφερθεί ότι η Πιέρια είχε μια αξιόλογη συμβολή στη θεολατρεία των αρχαίων Ελλήνων και τη θρησκευτική ποίηση και μια πρώιμη πολιτιστική παρουσία. Το επισήμανε και ο μακαρίτης Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος στο πολύ σπουδαίο βιβλίο του «Η Αρχαία Ολυμπική Πιέρια» και πολλοί άλλοι δικοί μας και ξένοι, ότι η Πιέρια είναι η πατρίδα της Θεογονίας των αρχαίων Ελλήνων και μια σημαντική μήτρα του αρχαίου Ελληνικού πολιτισμού. «Στην Πιερική γη επί των υπωρειών του Πιερικού Ολύμπου και των Πιερίων ορέων άρχισε ο εξευγενισμός και η ανάπτυξη της λατρείας του Διός και των άλλων Ολυμπίων θεών και επί των υπωρειών αυτών ανέτειλε η πρώτη ακτίνα φωτός του εξευγενισμού της Ελληνικής ψυχής» γράφει ο Π. Αναγνωστόπουλος. Οι Πιέρης πιστευόταν πάντοτε ανά το Πανελλήνιο ότι ήταν οι πρώτοι εισηγητές και απόστολοι της μουσολατρείας και της ευγενούς θεολατρείας. Στην Πιερική γη γεννήθηκε και μαρτύρησε ο ημίθεος Ορφέας η γιγάντια αυτή θρησκευτική και πνευματική προσωπικότητα του αρχαίου Ελληνισμού και σ' αυτήν

γεννήθηκαν και έζησαν, όπως αναφέρει ο Ησίοδος στη Θεογονία του, οι εννέα Πιερίδες Μούσες, προστάτιδες θεότητες της πνευματικής εν γενεί δημιουργίας. Τρανό δείγμα της παρουσίας τους η άνθηση της ποιήσεως, της μουσικής, του χορού, των θείων ύμνων, της αστρονομίας κλπ. Ας μη ξεχνούμε τους περίφημους αστρονομικούς «Ύμνους» του Ορφέα, που πρώτος σε παγκόσμια κλίμακα σχολίασε ο διακεκριμένος έλληνας αστρονόμος Κωνσταντίνος Χασάπης το έτος 1967, στους οποίους «Ύμνους» υπάρχει και το περίφημο και ιδιαίτερου επιστημονικού ενδιαφέροντος χωρίο «Ηλιε του κόσμου τον εναρμόνιον δρόμον έλικων» Η περιστροφική κίνηση της γης περί τον άξονα της και άλλα ήταν αστρονομικές ανακαλύψεις των Ορφικών.

Η Κλειώ ήταν προστάτιδα της ιστορίας, η Ευτέρπη της αυλήσεως, η Θάλεια της βουκολικής ποιήσεως, η Μελπομένη της μουσικής, η Τερψιχόρη του χορού, η Ερατώ της ερωτικής ποιήσεως, η Πολύμνια των θείων ύμνων, η Ουρανία της αστρονομίας και η διαπρεπέστερη «προσφερεστάτη» όλων η Καλλιόπη, μητέρα του Ορφέα, της επικής ποιήσεως και της ρητορικής, διότι είχε ευγλωττία και καλή φωνή (καλή όπα). Η λατρεία των Μουσών ήταν διαδεδομένη σ' ολόκληρη την αρχαία Ελλάδα, ιδιαίτερα στην Πιέρια βέβαια, στη Βοιωτία, όπου στις Θεοπιές υπήρχε ιερό των Μουσών με γιορτές κατ' έτος, τον Ελικώνα όπου και άλσος των Μουσών και στους πρόποδες εγκαταστάθηκαν Πιέριοι άποικοι και ίδρυσαν την Άσκρα κλπ. Η ιστορία του Ηρόδοτου ονομάζεται «Ηροδότου Μούσαι» και κάθε ένα από τα εννέα βιβλία της ιστορίας είναι αφιερωμένο και σε μία Μούσα.

Ο Ορφέας ήταν γιος του βασιλιά της Θράκης Οίαγρου και της μούσας Καλλιόπης. Αποτελεί εξέχουσα πνευματική προσωπικότητα του αρχαίου Ελληνισμού. «Ο πρώτος μεταξύ των ηρώων και των ημιθέων» κατά τα Αργοναυτικά. Μύστης, σοφός και προφήτης του αρχαίου Ελληνισμού, στην αυγή του πολιτισμού της Ελλάδος. Έζησε τον 13^ο αιώνα π.Χ., ένδεκα γεννιές προ των Τρωικών και ήταν σύγχρονος του Μωσή, επί Ραμσή του Β'. Συναντήθηκαν με το Μωσή στα Μυστήρια της Μέμφιδας στην Αίγυπτο, όπου εθήτευσε και μορφώθηκε ο Μωσής «εν πάση σοφία Αιγυπτίων». Η συνάντηση τους είναι βεβαιωμένη ιστορικά από Ελληνικές και Εβραϊκές πηγές. Το επιβεβαίωσε προ 30 περίπου ετών και ένας σύγχρονος Ισραηλινός φιλόσοφος. Έλαβε μέρος ως σύμβουλος στην Αργοναυτική εκστρατεία, όπως αναφέρεται στα «Αργοναυτικά» του Απολλώνιου του Ρόδιου και εβασίλευσε στη Βιστονίδα, απ' όπου τον πήρε μαζί του ο Ιάσωνας. Ήταν πολύ γνωστός σ' ολόκληρη την ευρεία τότε Θράκη. Η Πιέρια άλλωστε ήταν τότε και Θράκη. Ήταν και μουσικός – κιθαρωδός, εισηγητής θρησκευτικών δογμάτων και τελετών, ιδρυτής Μυστηρίων, θρησκευτικός μυσταγωγός, θεολόγος, φιλόσοφος, αστρονόμος κλπ, ο πρώτος Δάσκαλος του Ελληνισμού. Ένας από τους τέσσερις

μεγάλους πνευματικούς ανθρώπους και σοφούς όλην των εποχών. Ορφέας, Πυθαγόρας, Πλάτων, Αριστοτέλης. Ο Ορφέας υπήρξε ο μύστης και ο σοφός στη αυγή του πολιτισμού της αρχαίας Ελλάδος. Ο Πυθαγόρας έζησε και έλαμψε στο μεσουράνημα της πνευματικής Ελλάδος. Ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης στο ηλιοβασιλέμα της. Ένα ηλιοβασιλέμα όμως καταπόρφυρο που έγινε το ρόδινο χρώμα μιας καινούργιας αυγής, της πνευματικής χαραυγής της ανθρωπότητας.

Μαθητές του Ορφέα και συνεχιστές του έργου του υπήρξαν: οι Θάμυρις, Εύμοιπος, Λίνος και Μουσαίος. Ήταν από τους πρώτους εκπολιτιστές του Ελληνισμού. Ο Εύμοιπος επικεφαλής Λειβηθρίων πολέμησε, σε ενίσχυση των Ελευσινίων, τους Αθηναίους. Στη μάχη σκοτώθηκε ο βασιλιάς των Αθηναίων Ερεχθέας και ο γιος του Εύμοιπου Ίσμαρος. Έγινε συμβιβασμός και βασιλείς των Αθηναίων έγιναν οι απόγονοι του Ερεχθέα και το ιερατείο των Ελευσινίων Μυστηρίων εσαεί το αποτελούσαν οι Ευμοιπίδες διότι ο ίδιος ήταν και θρησκευτικός μυσταγωγός. Ευμοιπίδες ήταν και ο Αισχύλος, γιος ιερέως, ο οποίος στον «Προμηθέα Δεσμώτη» απεκάλυψε μυστικά των Ελευσινίων Μυστηρίων, εισήχθη σε δίκη και αθωώθηκε με παρέμβαση των ιερέων της Δήμητρας, διότι δεν εγνώριζε ότι «απόρρητα νν» όπως μας πληροφορεί ο Αριστοτέλης στην Αθηναίων Πολιτεία του.

Ο Μουσαίος εκτός από ποιητής, υμνωδός και μουσικός, ήταν και αστρονόμος. Ο Ορφέας απευθύνεται προς τον «υιόν, του (τον πνευματικόν) Μουσαίου, ως εις επαίοντα της Αστρονομίας, διότι ο Μουσαίος ήταν από τους πρώτους αστρονόμους. Ο διάσημος αστρονόμος της αρχαιότητας Αρίσταρχος ο Σάμιος είναι πολύ μεταγενέστερος των Ορφέα και Μουσαίου (320-250 π.Χ). Ο Αρίσταρχος διετύπωσε την ηλιοκεντρική ιδέα, η οποία όμως ήταν και ιδέα των Ορφικών. Την ηλιοκεντρική ιδέα εμφάνισε ως δική του ο Ποιητής αστρονόμος Κοπερνίκος, ο οποίος στο χειρόγραφο του διέγραψε περικοπή που αναφέρει την κίνηση της γης «κατ'Αρίσταρχον και Φιλόλαον» (γνώριζε την Ελληνική γλώσσα) και δεν αναφέρει στο βιβλίο του καθόλου τον Αρίσταρχο. Το απεκάλυψαν οι Έλληνες αστρονόμοι Ευγένιος Αντωνιάδης το έτος 1930 και Κωνσταντίνος Χασάπης. Δυστυχώς στα ελληνικά εγχειρίδια Κοσμογραφίας γίνεται κατ'εξακολούθηση εδώ και χρόνια λόγος για «Κοπερνίκειο» ηλιοκεντρικό σύστημα. Ο Μουσαίος ήταν πολύ γνωστός και στην Αττική.

Ο Λίνος γιος της Μούσας Καλλιόπης είναι εκείνος που επεξεργάστηκε κατά το Διόδωρο το Σικελιώτη τα ονόματα και τα σχήματα των Πελασγικών – Καδμίων γραμμάτων και τα έβαλε σε τάξη «Τον δ' ουν Λίνον φασί τοις Πελασγικοίς γράμμασι συνταξάμενον ...» Ήταν κι' αυτός πολύ γνωστός στην Αττική.

Ο Ορφισμός ήταν διαδεδομένος και γνωστός μέχρι και τους μεταχριστιανικούς χρόνους. Παρίσταναν δε οι Χριστιανοί με τη μορφή του Ορφέα τη μορφή του Χριστού, διότι ήταν απαγορευμένη τότε η απεικόνιση της μορφής του Χριστού.

Η Θρακική Πιερία λοιπόν είχε μία σχετική πρωτοπορία στην αρχαιότητα στη θεία λατρεία, παρουσίασε δε και

πρώιμα δείγματα ενός όχι ευκαταφρόνητου για την εποχή εκείνη πνευματικού πολιτισμού. Η Αττική, Ιωνία, η Κάτω Ιταλία και η Σικελία αναπτύχθηκαν αργότερα.

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Στις 12/24 Απριλίου του 1877 η Ρωσία εκήρυξε τον πόλεμο κατά της Τουρκίας. Κατά την πολιορκία της Πλέβνας της Βουλγαρίας οι Ρώσοι υπέστησαν σημαντικές απώλειες και ανακόπηκε η προέλαση τους προς την Κωνσταντινούπολη. Όμως συνέχισαν την πολιορκία και ο Οσμάν πασάς θέλησε να διασπάσει τον κλοιό, το τουρκικό στράτευμα όμως βρέθηκε μπρος σε ισχυρό φράγμα πυρός και, αφού υπέστη σημαντικές απώλειες, αναγκάστηκε να παραδοθεί στις 28-11/10.12-1877. Οι Ρώσοι με ταχεία προέλαση βρέθηκαν 30 μίλια από την Πόλη. Έτσι στις 19-2/3-3-1878 υπογραφόταν στο προάστιο της Κωνσταντινουπόλεως Άγιος Στέφανος η καταστροφική για τον Ελληνισμό Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, την οποία υπαγόρευσε ο σατανικός και δαιμόνιος ανθέλληνας «περί Ελλάδος μηδέ λέξιν» ρώσος στρατηγός και πρεσβευτής στην Πόλη πρίγκιπας Νικολάι Παυλόβιτς Ιγνάτιεφ, αρχηγός των Πανσλαβιστών. Με τη συνθήκη εδημιουργείτο η Μεγάλη Βουλγαρία, όραμα των Βουλγάρων. Ο Ιγνάτιεφ τους άφηνε ως εθνική τους παρακαταθήκη «να διατηρούν εσαεί και να αγωνίζονται για τη Βουλγαρία του Αγίου Στεφάνου». Το νέο Βουλγαρικό κράτος είχε ευρύτατα όρια από το Δούναβη μέχρι το Αιγαίο, και δημιουργούσε μια μεγάλη Βουλγαρία, το όνειρο έκτοτε των Βουλγάρων. Περιλάμβανε τη Βόρειο και Νότιο Θράκη και τη Μακεδονία εκτός της Χαλκιδικής και Θεσσαλονίκης, με όλους τους Ελληνικούς πληθυσμούς και τα πατρογονικά τους εδάφη. Οι Ρώσοι θυσίασαν τον Ελληνισμό χάριν των Βουλγάρων. Και όμως εμείς κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, πολεμήσαμε τους Γερμανούς και τους καθυστερήσαμε καθοριστικά στην κατά της Ρωσίας επίθεση, ενώ οι Βούλγαροι ήταν σύμμαχοι των Γερμανών και κατακτητές στη Θράκη.

Ευτυχώς που η συνθήκη αυτή δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Η Αγγλία αντέδρασε σθεναρά στα πανσλαβιστικά σχέδια της Ρωσίας και απέστειλε σφοδρότατη διακοίνωση στις 18 Μαΐου 1878 προς τη Ρωσία. Κατόρθωσε δε να προσεταιρισθεί και τη Γερμανία, που επεδίωκε κι' αυτή τον πανγερμανισμό, την Ιταλία, τη Γαλλία και την Αυστρία, που όλοι ήθελαν την μη εφαρμογή και την ακύρωση της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου.

Έτσι τον Νοέμβριο του 1878 συγκλήθηκε το ευρωπαϊκό Συνέδριο του Βερολίνου. Ενωρίτερα είχαν εκδηλωθεί επαναστατικά κινήματα στη Θεσσαλία, την Ήπειρο, την Κρήτη και τη Μακεδονία, ειδικότερα στον Όλυμπο και την Πιερία με τους Ευάγγελιο Κοροβάγκο και στρατιωτικό αρχηγό τον Κοσμά Δουμπιώτη υπό την πνευματική αρχηγία και συμμετοχή του ηρωικού επισκόπου Κίτρους Στενημαχίτη Νικολάου Λούση το Φεβρουάριο του 1878. Επίτειος της Επανάστασεως αυτής γιορτάζεται στο Λιτόχωρο κάθε χρόνο. Τα επαναστατικά κινήματα

εκδηλώθηκαν διότι ήταν γνωστές οι προθέσεις της Ρωσίας και τα τεκταινόμενα εις βάρος του Ελληνισμού. Μόλις αναγγέλθηκε η απόφαση για τη σύγκληση του Συνεδρίου η Αγγλική κυβέρνηση ειδοποίησε την Ελληνική ότι, όπως είχε υποσχεθεί, θα ενεργούσε για να συμμετάσχει η Ελλάδα στις εργασίες του. Η Ρωσία όμως αντίταξε απόλυτη άρνηση. Από την πρώτη συνεδρίαση ο αντιπρόσωπος της Αγγλίας λόρδος Σώλσμπουρ ζήτησε, με εύγλωττο τρόπο, τη συμμετοχή του Έλληνα αντιπροσώπου, ο ρώσος όμως αντιπρόσωπος Σουβάβωφ πρόβαλλε έντονες αντιρρήσεις. Τότε ο Σώλσμπουρ ζήτησε να περιορισθεί η παρουσία του Έλληνα αντιπροσώπου στις συζητήσεις που θα αφορούσαν τις «ελληνικές επαρχίες της Τουρκίας» δηλαδή – όπως ανέφερε – την Κρήτη, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο τη Μακεδονία και τη Θράκη. «Η Θράκη και η Μακεδονία δήλωσε είναι εξίσου Ελληνικά όσον και η Κρήτη». Τελικά για να αποφευχθεί αδιέξοδος έγινε δεκτή γαλλική συμβιβαστική λύση με την οποία η Ελλάδα θα εκαλείτο να μετέσχει στις συζητήσεις που θα αφορούσαν την τύχη των γειτονικών της επαρχιών, στις οποίες προστέθηκε και η Κρήτη. Για το Συνέδριο από την Αθήνα ορίσθηκε αντιπροσωπεία υπό την αρχηγία του Θεοδώρου Δεληγιάννη, υπουργού των Εξωτερικών και τους πρεσβευτές, Αλέξανδρο- Ρίζο Ραγκαβή που ήταν στο Βερολίνο το 1871 και Πέτρο Βραϊίλα Αρμέν, στην Πετρούπολη και Άλφρα ανώτατα στελέχη του Υπουργείου Εξωτερικών Άγγελος Βλάχος, Πανά, Ιωάννη Γεννάδιο και Α. Σκουζέ, όλοι ικανοί διπλωμάτες. Οι οδηγίες που είχε ο Δεληγιάννης από την Αθήνα περιλάμβαναν αίτημα για την προσάρτηση της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Κρήτης και συνεργασία με τις Δυνάμεις εκείνες, που θα αντιτάσσονταν στην παραχώρηση της Μακεδονίας και της Θράκης στους Βουλγάρους. Παραχώρηση σε «απομακρυσμένες ελληνικές επαρχίες» καθεστώτος αυτονομίας υπό την εποπτεία των προξένων των Δυνάμεων. Δεν έγινε δεκτή η Ελλάδα ως μέρος του συνεδρίου και περιορίσθηκαν σε ανεπίσημες σύντονες παρασκηνιακές βοήδοσκοπήσεις. Μετά την πάροδο δύο εβδομάδων έλαβε ο Θ. Δεληγιάννης πρόσκληση του προέδρου του συνεδρίου πρίγκιπα Βίσμαρκ. Έτσι συνοδευόμενος από το Ραγκαβή εμφανίσθηκε ενώπιον της ολομέλειας του συνεδρίου. Ανέπτυξε τα ελληνικά αιτήματα και μίλησε με συντομία ο Ραγκαβής. Η παρουσία τους στην αίθουσα των συνεδριάσεων δεν κράτησε περισσότερο από μισή ώρα. Ο Βίσμαρκ πρότεινε να παραχωρηθούν η Θεσσαλία, Ήπειρος και η Κρήτη. Η Αγγλία με τον δήθεν φιλέλληνα λόρδο Σώλσμπουρ αρνήθηκε να συναίνεσει ίσως διότι στο Συνέδριο η Ελλάδα δεν προσήγγισε την Αγγλία κατά τον ισχυρισμό στη Βουλή των Κοινοτήτων του άγγλου πρωθυπουργού. «οι Έλληνες είχαν το μυαλό τους αλλού» Αν είχε σταθεί ο Χαρ. Τρικούπης ως αρχηγός της Ελληνικής αντιπροσωπείας τα αποτελέσματα θα ήταν καλύτερα. Η Γαλλία έκανε με τον υπουργό των Εξωτερικών Waddington και την βοήθεια του δημοκρατικού γγέτη και φιλέλληνα Γαμβέττα, φίλου πολιτών ελλήνων, νέα προσπάθεια, που έγινε αποδεκτή από όλους τους αντιπροσώπους. Μόνο οι Άγγλοι παρέμειναν

ανένδοτοι και εγκαταλείφθηκε η Κρήτη, παρά τις πιέσεις του διαδόχου του Αγγλικού θρόνου Εδουάρδου και της συζύγου του Αλεξάνδρας, αδελφής του Γεωργίου, βασιλιά της Ελλάδος. Τα επιτεύγματα του Συνεδρίου του Βερολίνου δεν ήταν για την Ελλάδα τα επιδιωκόμενα. Όμως κρίθηκαν από την αντιπροσωπεία και την κυβέρνηση του Αθ.Κουμουνδούρου, εμπρός στον κίνδυνο της Μεγάλης Βουλγαρίας, ικανοποιητικά. Και ενώ η Ηγεμονία της Βουλγαρίας αποσπάσθηκε από την Τουρκία ως φόρος μόνον υποτελής στο Σουλτάνο, για την Ελλάδα με το άρθρο 24 της Συνθήκης, και κατόπιν της σκληρής και εχθρικής στάσης πάντοτε της Ρωσίας, εκλήθησαν απλώς η Ελλάδα και η Τουρκία σε ρύθμιση μεθორίων, και μετά από τριετείς αγώνες επιτεύχθηκε μόνο η προσάρτηση της Θεσσαλίας και Ηπειρωτικής Ιωλίδας. Η Τουρκία διατηρεί την Ανατολική και Δυτική Θράκη, τη Μακεδονία και το υπόλοιπο της Ηπείρου.

Για την Ανατολική Ρωμυλία το ζοφερό μέλλον είχε προδιαγραφεί. Η Ανατολική Ρωμυλία (Ρουμυλία) καθίσταται «Αυτόνομη υπό την πολιτική και στρατιωτική εξουσία του Σουλτάνου, αλλ'απολαμβάνουσα διοικητικής αυτονομίας», με πρωτεύουσα τη Φιλιπούπολη. Οι διατάξεις της συνθήκης προέβλεπαν: διορισμό από το Σουλτάνο, με έγκριση των Δυνάμεων, γενικού διοικητή με θητεία πέντε ετών, σύσταση σώματος χωροφυλακής με αξιωματικούς διορισμένους από το Σουλτάνο, διατήρηση τουρκικών στρατευμάτων, σύνταξη του εσωτερικού οργανισμού από ευρωπαϊκή επιτροπή κλπ. Οι διατάξεις της συνθήκης δεν περιλάμβαναν καμία ρητή αναφορά στους Έλληνες που ζούσαν εκεί σε συμπαγείς κοινότητες. Ο συνταχθείς «Οργανισμός της Ανατολικής Ρουμυλίας» καθόριζε το διορισμό Γενικού Διοικητή χριστιανού (όχι απαραίτητως Βούλγαρου) και τέτοιος διορίσθηκε ο Αλέκο Πασάς Βογορίδης, Βουλγαρικής καταγωγής, ο οποίος όμως ούτε λέξη βουλγαρική ε γνώριζε. Ο Οργανισμός καθόριζε την ισότητα των πολιτών ανεξαρτήτως φυλής και θρησκείας, κατοχύρωνε την ατομική ελευθερία, αναγνώριζε τρεις επίσημες γλώσσες, την ελληνική, βουλγαρική και τουρκική, ελευθερία θρησκευτικής συνειδήσεως, ελευθερία εκπαίδευσσεως, προστασία της ιδιοκτησίας, τη διοικητική οργάνωση (Δήμοι, Κοινότητες, Νομαρχία), την ελευθερία του λόγου και του τύπου και άλλες ελευθερίες και ατομικά δικαιώματα.

Με την άφιξη του Βογορίδη αρχίζει από την πρώτη κιόλας στιγμή ο Οργανισμός να παραβιάζεται. Ο Έλληνας υποπρόξενος Αθ. Ματάλλας, Φιλιππουπολίτης πατριώτης, αγωνίζεται για το σεβασμό των δικαιωμάτων των Ελλήνων. Ενεργεί για προστασία στη Διεθνή Επιτροπή. Στέλνει συνεχώς αναφορές στην Ελληνική Κυβέρνηση. Η Ελλάδα απασχολημένη με το Ήπειρο - Θεσσαλικό ελάχιστο ενδιαφέρεται και απαντά με ευχολόγια. Οι Βούλγαροι με το πανσλαβιστικό σχέδιο τους οργιάζουν και απεργάζονται του αφελισμού. Ο Άγγλος πρόξενος Ουίλσον γράφει. «Οι Βούλγαροι μεταχειρίζοντο τους Έλληνες με τραχύτητα. Το κυριότερο αίτιο είναι οι Πανσλαβιστικές ιδέες προς τις οποίες αντιτάσσονται οι Έλληνες ...». Τις θέσεις του Ματάλλα υποστήριξε και ο Αυστρι-

ακός αντιπρόσωπος, ιδιαίτερα για τη γλώσσα.

Το 1879 διορίζεται ηγεμόνας του Βουλγαρικού κράτους ο πρίγκιπας Αλέξανδρος Βάττεμπεργκ (της Έσσης), ο οποίος λόγω της συμπάθειας του προς τις Κεντρικές Δυνάμεις, επιχειρήσει τη χειραφέτηση της εξωτερικής πολιτικής από την κηδεμονία της Ρωσίας και στράφηκε προς αυτές, εκμεταλλευόμενος την αντιζηλία τους για προσεταιρισμό μικρών κρατών και την επίκαιρη γεωγραφική θέση της Βουλγαρίας. Γνωρίζοντας οι Βούλγαροι, με την πανουργία τους, ότι οι Δυνάμεις θα περιορισθούν σε πλιτωνικές διαμαρτυρίες και τυπικά διαβήματα, δεν δίστασαν να παραμερίσουν τις δύο άλλες εθνότητες, περιφρόνησαν τις συνθήκες και τον καταστατικό χάρτη και προχώρησαν στην ολοσχερή επικράτηση τους και την ένωση της Ανατ. Ρωμυλίας με την εκείθεν του Αίμου Βουλγαρία. Στις 6 Σεπτεμβρίου 1885 ο Διοικητής Κρέστοβιτς, διάδοχος του Βογορίδη, καθαιρείται από ομάδα κομιτατζήδων, οι οποίοι ξεσήκωσαν το Βουλγαρικό όχλο και στην κεντρική πλιταία της Φιλιππούπολης εκήρυσαν με ψήφισμα την «ένωση των δύο Βουλγαριών» και κάλεσαν τον Βάττεμπεργκ να επισκευθεί τη χώρα, ο οποίος από το 1886 έφερε τον τίτλο «ηγεμών της Βουλγαρίας και Γεν. Διοικητής της Ανατολικής Ρωμυλίας» μέχρι το 1908, όταν η Βουλγαρία ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο Βασίλειο. Όταν επισκέπτονταν τη Φιλιππούπολη ή Κωνσταντινούπολη μέχρι τον τελευταίο συνοριακό σταθμό προς την Ανατολική Ρωμυλία φορούσε το βουλγαρικό «καλιπάκι», μετά το τουρκικό «φέσι». Με επίσημη διεθνή πράξη ουδέποτε αναγνωρίστηκε η ένωση της Αν. Ρωμυλίας με το Βουλγαρικό Κράτος και ως εκ τούτου το βουλγαρικό πραξικόπημα του 1885 είναι και παραμένει μέχρι σήμερα πραξικόπημα. Όμως κατά το ρωμαϊκό απόφθεγμα *Bea ti possidentes*- μακάριοι οι κατέχοντες.

Η Κυβέρνηση κήρυξε μεν επιστράτευση, ο πρωθυπουργός Θ.Δεληγιάννης υπήρξε διστακτικός, παρά την αντίθεση του βασιλιά Γεωργίου και του λαού, ιδιαίτερα που την περίοδο εκείνη η Ρωσία και η Σερβία αντιτίθενται στον Βάττεμπεργκ. Η κυβέρνηση άστοχα όξυνε το «Κρητικό» με αποτέλεσμα η Υψηλή Πύλη να στρέψει τη προσοχή της στην Κρητική επανάσταση και να εδραιωθεί το Βουλγαρικό πραξικόπημα. Η Κρήτη μπορούσε να περιμένει, δεν είχε και δεν συνόρευε με άλλη ξένη διεκδικητή και δεν κινδύνευε άμεσα, άλλωστε απελευθερώθηκε πολύ αργότερα. Η Ελληνική Κυβέρνηση στην ιεράρχηση των εθνικών προβλημάτων έπρεπε τότε να προτάξει το πρόβλημα της Αν.Ρωμυλίας, που δεν μπορούσε να περιμένει. Το ολέθριο λάθος είχε διαπραχθεί από την ίδια την επίσημη Ελλάδα. Ούτε από τους Ευρωπαίους, οι οποίοι γνώριζαν πολύ καλά τις διώξεις και τα εγκλήματα κατά του ελληνικού στοιχείου, εκδηλώθηκε κάποια αντίδραση. Η φιλελεύθερη Αγγλία δηλώνει υποκριτικά «ότι δεν μπορεί να αποδοκιμάσει την ελεύθερη ανάπτυξη των Χριστιανικών λαών». Όσοι πίστευαν ότι οι Έλληνες με τις ικανότητες τους και την ανωτερότητα στην οικονομική και πνευματική ζωή θα επικρατούσαν, διαψεύστηκαν. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί μόνο υπό καθεστώς ισονομίας, ελευθερίας και ευγενούς αμιλλής. Οι Βούλγαροι

όμως ήξεραν άλλη γλώσσα.

Τον Βάττεμπεργκ διαδέχεται στην ηγεμονία ο Φερδινάνδος του Σαξ Κοβούργου, πατέρας του Βόριδος, τύπος ύπουλου, καταχθόνιου, εγωιστή και φιλόδοξου και πρωθυπουργός ο Σταμπούλωφ, ο οποίος με την εξωτερική του πολιτική κατόρθωσε να επιτύχει την συμπάθεια των Δυτικών Δυνάμεων και την εμπιστοσύνη της Πύλης, και άρχισε να επιδιώκει ωφελήματα και στη Μακεδονία. Η δράση των Βουλγάρων κομιτατζήδων αναγκάζει την Ελληνική «Εθνική Εταιρεία» και τον Ελληνισμό ν'απαντήσουν με τον Μακεδονικό Αγώνα. Οι ηρωικοί αγώνες των Μακεδονομάχων και ο θάνατος του θρυλικού Παύλου Μελά έφεραν το επιδιωκόμενο για το Έθνος αποτέλεσμα. Οι νικηφόροι δε κατά των Τούρκων και των Βουλγάρων Βαλκανικοί πόλεμοι χάρισαν την ελευθερία στη Μακεδονία και την Ήπειρο. Η Δυτική Θράκη, την οποία είχαν καταλάβει οι Έλληνες το Μάιο του 1920, αντικαθιστώντας τα συμμαχικά στρατεύματα, παραχωρήθηκε στην Ελλάδα με τη συνθήκη των Σεβρών (28-7-1920), αφού προηγουμένως τορπιλίστηκαν από τους Αμερικανούς δύο προταθείσες ευνοϊκές για την Ελλάδα λύσεις, με προσωπική μάλιστα σκληρή παρέμβαση του Αμερικανού προέδρου Ουίλσον, όπως θα αναφερθεί και κατωτέρω.

Στις 15 Ιουλίου του 1905 γίνεται η ψευδοεπανάσταση του Ίλιντεν, και το 1906 λαμβάνουν χώραν φοβερές διώξεις κατά των Ελλήνων σ'ολόκληρη την Ανατολική Ρωμυλία. Το επίσημο όργανο της Βουλγαρικής Συνόδου στη Σόφια έγραφε «η κατάλληλη στιγμή για να απαληθαι το Βουλγαρικό έθνος από το μίσμά του (δηλ. τους Έλληνες της Ανατολικής Ρωμυλίας), έφθασε». Η έναρξη του διωγμού έγινε από τη Φιλιππούπολη, την πόλη του Φιλίππου, την παλιά Ευμοιπιάδα, που πήρε το όνομα της από τον Εύμοιμπο της Πιερίας από τους αποίκους, που κατοικούσαν στην πόλη, όπως αναφέρει ο Μυρτίλος Αποστολίδης. Εθεωρείτο, και δίκαια, η ακρόπολη του Ελληνισμού της Αν.Ρωμυλίας. Τον Ιούλιο και Αύγουστο, μπροστά στα μάτια των ξένων προσξένων, οι βούλγαροι φόνευαν λήστευαν, λεηλατούσαν, πυρπολούσαν και κατάστροφαν. Η ελληνικότητα πόλη Αγκιάθος, αποικία των Μιθισίων από το 500π.Χ κατόπιν ηρωικής αντιστάσεως των Αγκιαλιτών, πυρπολείται και καταστρέφεται ολοσχερώς. Η Φιλιππούπολη, η Βάρνα, ο Στενήμαχος, η Μεσομβρία, το Καβακλή, ο Πύργος, η Σωζόπολη, η Αγαθούπολη, το Παζαρτζίκιο, η Περιστέρα και άλλες μικρότερες πόλεις και χωριά υφίστανται μεγάλες καταστροφές. Οι Ελληνικές Κοινότητες καταργούνται και η περιουσία τους περιέρχεται στο βουλγαρικό δημόσιο. Τα Ελληνικά σχολεία καταργούνται. Μητροπολίτες διορίζονται βούλγαροι και άλλα πολλά. Περί τις 110000 Ελλήνων συνεπεία των διωγμών μετανάστευσαν στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Σ'αυτούς πρέπει να προστεθούν και άλλες 100000 που μετανάστευσαν προ, από τότε που είχε αρχίσει ο εθνικοεκκλησιαστικός αγώνας των Βουλγάρων. Η πανέμορφη, σιτοφόρος Θρακική γη άρχισε να ερημώνει. Παρά ταύτα οι Ανατολικορουμελιώτες που έμειναν με την εργατικότητα τους και τις ικανότητες τους

πρόκοβαν. Ήταν άριστοι γεωργοί. Αλλά και στην Ελλάδα ήταν οι καλύτεροι και επιμελέστεροι γεωργοί μεταξύ των προσφύγων. Ο Αμερικανός Πρόεδρος της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων Μόργκενταου στις εκθέσεις του προς την Κοινωνία των Εθνών εκφράζεται με θαυμασμό και τους βαθμολογεί με άριστα.

Με τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο, που η Ελλάδα συντάχθηκε με την Αντάντ, ενώ η Βουλγαρία με την ηττημένη Τριπλή Συμμαχία, ο Βορειοθρακικός και γενικά όλος ο Ελληνισμός περίμεναν καλύτερες μέρες. Δυστυχώς οι προσδοκίες του Ελληνισμού διαψεύστηκαν. Ένα δείγμα είδαμε με τους Αμερικανούς προηγουμένως για τη Θράκη, όπου ο Ουίλσον, ο οποίος σημειωτέον ήταν συγγενής με τη γυναίκα του βούλγαρου πρεσβευτή Πρωτογέρωφ, διεμήνυσε να δοθούν στην Ελλάδα μόνον η Ξάνθη και η Κομοτηνή και να διατηρήσει την υπόλοιπη Δυτική Θράκη η ηττημένη Βουλγαρία. Την πρόταση του Ουίλσον απέρριψαν η Γαλλία και η Αγγλία, η οποία είχε προτείνει όλη η Θράκη να αποτελέσει αυτόνομο κράτος εντός των ελληνικών ορίων, λύση την οποία ο Βενιζέλος ήταν διατεθειμένος να δεχθεί. Ήταν η πλέον ενδεδειγμένη και επωφελής τη στιγμή εκείνη για το Έθνος λύση. Αν δεν υπήρχε η αντίδραση της Αμερικής η Ανατολική Ρωμυλία σήμερα θα ήταν Ελληνική. Οι Βούλγαροι απτόητοι συνέχιζαν πάντοτε τις βιαιότητες και τις διώξεις, τη γνώριμη σ'αυτούς τακτική.

Η κατάσταση όμως των πραγμάτων στην εξέλιξη των προκαταρκτικών συζητήσεων δεν υπήρξε ευνοϊκή για την τύχη της Ανατολικής Ρωμυλίας, παρά το γεγονός ότι η Βουλγαρία ήταν ηττημένη και η Ελλάδα με το μέρος των νικητών, και πράξη δικαιοσύνης και διεθνούς ηθικής ήταν η δικαίωση του Ελληνικού Έθνους και αυτή η επέκταση μας ως κράτος στις αρχέγονες κοιτίδες του πολιτισμού μας. Στις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική όμως αυτά δεν ισχύουν. Το λόγο έχουν η ισχύς και τα συμφέροντα των κρατών. Το βλέπομε και στις μέρες μας πως φέρνονται στην Ελλάδα Άγγλοι, Αμερικανοί, Ρώσοι, Γάλλοι και άλλοι πολλοί στα εθνικά της θέματα, παρ'ότι εμείς στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο συνταχθήκαμε με την Αγγλία και είμαστε οι μόνοι που πολεμήσαμε τους Γερμανούς και βοηθήσαμε και την Αγγλία και τη Ρωσία με τρομακτικές συνέπειες, τη στιγμή μάλιστα που οι Γερμανοί δεν είχαν καμία πρόθεση εμπλοκής τους στα Βαλκάνια, έχοντας τα βλέμματα τους στραμμένα στη Ρωσία και επιδίωκαν την ουδετερότητα της Ελλάδος. Ο βασιλιάς Γεώργιος Β, ως γνωστόν, ήταν εκφραστής της Αγγλικής πολιτικής. Ο Ι.Μεταξάς παρ'ότι παλιά γερμανόφιλος, από καιρό είχε καταλήξει ότι το συμφέρον του Έθνους ήταν να συνταχθεί η Ελλάδα στο πλευρό της Αγγλίας και όχι της Γερμανίας, που θα ήταν η ηττημένη. Το απεκάλυψε και στην απόρρητη ανακοίνωση του στις 30 Οκτωβρίου 1940 προς τους εκδότες και αρχισυντάκτες των αθηναϊκών εφημερίδων, που τελευταία έγινε γνωστή. Οι Γερμανοί ισχυρίζονταν ότι οι Έλληνες πρέπει να ενθουσιάζονται τη Μικρασιατική καταστροφή λόγω εγκατάλειψής τους από τους Δυτικούς Συμμάχους τους. Τούτο βέβαια, όπως όλοι γνωρίζουν, είναι αληθές, όπως και η ενίσχυση του

Λένιν προς τον Κεμάλ Ατατούρκ και οι διώξεις κατά των Ελλήνων του Καυκάσου, λόγω της ατυχούς αποστολής από το Βενιζέλο ελληνικού εκστρατευτικού σώματος υπό τον υποστράτηγο Κ.Νίδερ στην Ουκρανία εναντίον των Μπολσεβίκων. Ο Δημ. Γούναρης στην απολογία του το αναφέρει ως μια από τις βασικές αιτίες της Μικρασιατικής καταστροφής. Ο Βενιζέλος ήταν εκείνος που κατόρθωσε, λόγω και της φιλίας τους, να πείσει και να προσεταιρισθεί το Λόυδ Τζώρτζ στις πάγιες βλέψεις του και το όραμα του για την Ιωνία- Δυτική Μικρά Ασία, παρά τις προειδοποιήσεις του στρατάρχη Φός, ο οποίος είχε μελετήσει κατ'εντολή του Κλημανσώ το ζήτημα, του Άγγλου αρχιστρατήγου Χενρυ Ουίλσον και του Ι.Μεταξά, όπως είναι γνωστό, οι οποίοι θεωρούσαν ότι η επιχείρηση στη Μ.Ασία ήταν υπερτέρα των ελληνικών δυνατοτήτων και συνεπώς καταδικασμένη εκ των προτέρων η Μικρασιατική εκστρατεία. Επηρεάσθηκε βέβαια και από τις θετικές εισηγήσεις των στρατηγών του. Ο Ελληνικός στρατός κατήγαγε λαμπρές νίκες και επέτυχε αθηναϊκή εποποιία, όμως για ποικίλους λόγους, δεν μπόρεσε, και αυτό ήταν το δύσκολο, να κρατήσει τη Μ.Ασία. Και ο Ναπολέων και ο Χίτλερ πήγαν στη Ρωσία, όμως δεν μπόρεσαν και να κρατηθούν εκεί. Ο Ε. Βενιζέλος κατά πολυούχους έπρεπε να έρριπε το βάρος του στη Θράκη και την Κωνσταντινούπολη και όχι τη Μ.Ασία, εφόσον δεν είχε προεξασφαλίσει ορισμένες προϋποθέσεις επιτυχίας. Έτσι και η τύχη της Αν. Ρωμυλίας θα ήταν ασφαλώς διαφορετική. Ολοκληρή την Ευρωπαϊκή Τουρκία είχε προτείνει τότε ως εμπειρογνώμων του βρετανικού Επιτελείου ο μεγάλος ιστορικός του 20^{ου} αιώνα Άρνολντ Τόυνμπη.

Οι επικρατούσες λοιπόν κατά το έτος 1919 συνθήκες με την αρνητική στάση των Δυνάμεων, και ιδιαίτερα όπως είδαμε της Αμερικής, εμπόδισαν τον Ε.Βενιζέλο να επιτύχει την ένωση της Αν. Ρωμυλίας με την Ελλάδα ή την αυτονομία και έτσι, παρ'ότι ευφυής και ικανός ηγέτης, οδηγήθηκε στην υπογραφή της συνθήκης του Νεϊγύ με εκουσία ανταλλαγή των πληθυσμών. Μοιραίο ήταν το δίλημμα εάν έμεναν οι Έλληνες εκεί, το μέλλον τους ήταν ζοφερό και δυσώανο. Επιπρόσθετα υπήρχε το βουλγαρικό στοιχείο με τους κομιτατζήδες στη Μακεδονία και τη Θράκη που τόσα κακά προξένησαν στον Ελληνισμό και Τούρκους και ήταν αναπότρεπτη αφού δεν παρεχωρείτο η Αν.Ρωμυλία στην Ελλάδα, η ανταλλαγή των πληθυσμών και η τακτοποίηση των Εθνοτήτων. Έτσι στις 27-11-1919 ενώ ο Ελληνικός στρατός ήδη από τις 15 Μαΐου 1919 ήταν στη Μ.Ασία που ήταν και η κύρια έγνοια του Βενιζέλου, υπογράφεται στο προάστιο Νεϊγύ του Παρισιού η ομώνυμη συνθήκη μεταξύ των Δυνάμεων και της ηττηθείσας Βουλγαρίας. Πληρεξούσιοι της Ελλάδος ήταν ο Ελ.Βενιζέλος και Ν. Πολίτης. Με τη συνθήκη παραχωρείται στην Ελλάδα η Ανατολική Μακεδονία, η Δυτική Θράκη παραχωρείται στους Συμμάχους και στην Ελλάδα με τη συνθήκη των Σεβρών, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η Τουρκία παραμένει στην Ανατ.Θράκη και συμφωνείται η εκούσια ανταλλαγή των πληθυσμών. Ο Ελ.Βενιζέλος συναισθανόμενος τις θλιβερές συνέπειες από τον ξεριζωμό των Ελλήνων από τις πατρογονι-

κές τους εστίες αναγκάζεται να απευθύνει έκκληση στον πατριωτισμό των Ανατολικορωμηλιωτών, λέγοντας ότι ήταν αναγκασμένοι εκ των πραγμάτων να προβεί σ'αυτή τη θυσία χάριν των υψίστων εθνικών συμφερόντων. Τα ίδια είχε πει νωρίτερα στους Βορειοηπειρώτες με τη «Συμφωνία της Κέρκυρας» το 1914, και με το από 15.5.1920 «Πρωτόκολλο της Καπετίσας», οι οποίοι είχαν καταρτίσει και Προσωρινή Κυβέρνηση της Βορ. Ηπείρου το 1914 με πρωθυπουργό το Γεώργιο Χρηστάκη Ζωγράφο, μετέπειτα υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδος στην κυβέρνηση Γούναρη, ο οποίος και επέδριπε σοβαρές ευθύνες στο Βενιζέλο. Ο Γεώργιος Χρηστάκης Ζωγράφος, ο πρώην υπουργός και συνεργάτης του Βενιζέλου Νικόλαος Δημητρακόπουλος, ο Γ.Γαβαλιάς αξιωματικός και ο ναύαρχος Επ. Καββαδίας ήταν οι ηθικοί αυτουργοί και οργανωτές της δολοφονικής απόπειρας κατά του Βενιζέλου στο σταθμό «Λυών» του Παρισιού, δύο ημέρες μετά την υπογραφή της συνθήκης των Σεβρών στις 30 Ιουλίου 1920 από τους απότακτους νέους αξιωματικούς Απ. Τσερέπη και Γεώργιο Κυριάκη. Τότε δολοφονήθηκε, εντελώς άδικα, ο Ιων Δραγούμης από το Τάγμα της «Ασφαλείας», χωρίς δίκη, σε καθεστώς δημοκρατίας με πρωθυπουργό τον Ε. Βενιζέλο, χωρίς ο Δραγούμης να έχει οιαδήποτε ανάμιξη, ούτε ήταν δυνατόν να έχει. Απλά ήταν αντιπολιτευόμενος του Βενιζέλου. Ήταν αξιόλογος πολιτικός, με προοδευτικές ιδέες. Ήταν φίλος του Ν.Καζαντζάκη, του Κ.Βάρναλη, του Άγγελου Σικελιανού, του Γιάννη Κορδάτου και άλλων ανθρώπων του πνεύματος. Ήταν και διπλωμάτης, εθνικός αγωνιστής, στοχαστής και συγγραφέας, γνωστός με το ψευδώνυμο «Ιδας», κορυφαία μορφή των ελληνικών γραμμάτων, πρωταγωνιστής στην πάλη για την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, πρωτοπόρος και οργανωτής του Μακεδονικού Αγώνα (1903) μαζί με τον πατέρα του Στέφανο Δραγούμη και τον γαμπρό του Παύλο Μελλά. Οραματιστής και ιδεολόγος, εξέχουσα φυσιογνωμία και κορυφαία προσωπικότητα του Νεωτέρου Ελληνισμού. Ποιος όμως έδωσε την εντολή για την εκτέλεση του μεγάλου αυτού Έλληνα;

Με τη συνθήκη του Νείγυ οι Βούλγαροι «υποχρεούνται να παρέχουν πάσα ατομική και θρησκευτική ελευθερία στους υπηκόους, ανεξαρτήτως της εθνικότητας των» Κατοχρώνεται η ληιουργία εκπαιδευτηρίων και θρησκευτικών ιδρυμάτων, η ακώλυτη εμπορική δραστηριότητα, η δυνατότητα προσλήψεως στις Δημόσιες Υπηρεσίες και άλλα ατομικά δικαιώματα και θεμελιώδεις ελευθερίες. Όλα αυτά όμως ουδέποτε εφαρμόστηκαν και οι διώξεις ουδέποτε έπαυσαν. Έτσι η εκούσια ανταλλαγή γίνεται αναγκαστική. Οι εναπομείναντες από τους διωγμούς του 1906 Έλληνες παίρνουν το δρόμο της προσφυγιάς και με τις στρατιές προσφύγων από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο και την Ανατολική Θράκη αναζητούν νέες Πατρίδες στην ελεύθερη Ελλάδα, κυρίως τη Μακεδονία, τη Θράκη και τη Θεσσαλία. Με την εργατικότητα τους, την προοδευτικότητα τους, τον υψηλό πολιτισμό τους, το φιλότιμο, την εντιμότητα τους, τον ισχυρό και αδάμαστο χαρακτήρα και το δαιμόνιο της φυλής γίνονται οι πρόσφυγες φορείς

προόδου, ευημερίας και πολιτισμού. Παραμένουν όμως πάντοτε νοσταλγοί των αλύτρωτων πατρίδων τους.

Με το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η Ελλάδα, με τους αγώνες της κατά των Ιταλών και Γερμανών, με αναρίθμητες θυσίες και καταστροφές, βρίσκεται στο στρατόπεδο των νικητών, ενώ η Βουλγαρία των ηττημένων. Ο Βορειοθρακικός Ελληνισμός καθ'όλη τη διάρκεια του πολέμου και της εχθρικής κατοχής, έχοντας ακλόνητη την πίστη για την τελική νίκη των συμμαχικών όπλων και τη βάσιμη ελπίδα για δικαίωση και επιβολή κυρώσεων κατά των δορυφόρων του Άξονα Βουλγάρων, προέβησε διαβήματα στις Συμμαχικές Κυβερνήσεις, τα Κοινοβούλια, τις πρεσβείες και τις ξένες αποστολές, τον Ο.Η.Ε και διάφορες προσωπικότητες. Αντιπροσωπεία δε από τον πρόεδρο της Ένωσης μας Αριστείδη Παπαδάτη και τον σύμβουλο Κ. Αργυριάδη στάλθηκε στο Παρίσι και το Λονδίνο και παρέμεινε καθ'όλη τη διάρκεια της Διασκέψεως της Ειρήνης, οι οποίοι εργάσθηκαν με όλες τους τις δυνάμεις για την ικανοποίηση των δικαίων μας. Στη συνθήκη ειρήνης που υπογράφηκε μεταξύ των Συμμάχων και των Συνασπισμένων Δυνάμεων αφενός και της Βουλγαρίας αφετέρου στις 17-2-1947, παρ'ότι αυτή ηττημένη και ανήκουσα στο αντίπαλο στρατόπεδο, με τη λυσσώδη υποστήριξη και προστασία που πρόσφερε στη σύμμαχο του Άξονα κατά τρόπο προκλητικό και πρωτοφανή για τη διεθνή ηθική το λεγόμενο «Σλαβικό Μπλοκ», η Βουλγαρία όχι μόνο διατήρησε ανέπαφα τα προ του πολέμου σύνορα της, αλλά κράτησε και αυτήν την παραχωρηθείσα από το Χίτλερ την 1-1-1941 πηλοσία Ρουμανική επαρχία γνωστή ανέκαθεν με την προσωνυμία «Χρυσή Δοβρουσά» Έπρεπε οι Σύμμαχοι να δώσουν στην Ελλάδα και τη χιλιοεκατοβαμμένη Βόρειο Ήπειρο όπου υπάρχουν συμπαγείς Ελληνικοί πληθυσμοί, σε ανταμοιβή της νίκης της Ελλάδος κατά της Ιταλίας. Δυστυχώς τίποτε δεν έγινε και για τις δύο αλύτρωτες πατρίδες μας.

Η ηρωική Ελλάδα βγήκε καθημαγμένη από τον πόλεμο και την τριπλή κατοχή και ενώ προσπαθούσε να επουλώσει τις πληγές της και να αγωνισθεί για τα δίκαια της και τις εδαφικές διεκδικήσεις της, όμως από τις 30-3-1946 μπήκε στη νεώτερη εθνική της τραγωδία, αγωνιζόμενη πλέον γ'αυτήν την ίδια την ύπαρξη της. Έτσι και η Ανατολική Ρωμυλία αφέθηκε στην τραγική της μοίρα. Ήμειν οι οικίες, οι εκκλησίες, τα σχολεία, τα Δημόσια κτίρια, τα Μοναστήρια, τα μνημεία, οι αρχαιότητες, που μαρτυρούν και διακηρύσσουν και με την παρουσία πολυάριθμων Ελλήνων, που έμειναν και ζουν σήμερα στη Βουλγαρία, την Ελληνικότητα της Βορειοθρακικής γης. Μαζί με την Ιωνία, τον Πόντο, τη Βόρειο Ήπειρο, την Ίμβρο και την Τένεδο προστέθηκε μια ακόμη αλύτρωτη, πραξικοπηματικά κατεχόμενη αθησμόνητη Ελληνική πατρίδα.

Το κείμενο δεν έχει αξιώσεις μιας επιστημονικής ιστορικής μελέτης, άλλωστε είναι γραμμένο από μη ειδικό και μη επαίοντα. Είναι μια κατάθεση ψυχής και ένα οφειλόμενο μικρό ευλαβικό αφιέρωμα από ένα παιδί της Αν. Ρωμυλίας στην αλύτρωτη αρχέγονη Ελληνική πατρίδα